

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

DISERTAČNÍ PRÁCE

2017

Alena Josefová

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

DISERTAČNÍ PRÁCE

Etická dimenze multikulturality
(S využitím poznatků reálií a kultury Německa)

**The Ethical Dimension of Multiculturalism
(Using the Knowledge of German Realia and Culture)**

Alena Josefová

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Ilona Semrádová, CSc.
Studijní program: Filozofie
Studijní obor: Filozofie

2017

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Hradec Králové, 28. 3. 2017

.....

podpis

Poděkování

Moje poděkování patří v první řadě prof. Iloně Semrádové za odborné a metodické vedení práce, prof. Anně Hogenové za cenné rady při zpracování práce a kolegovi Marcelovi Pikhartovi za tématické konzultace. Poděkovat bych chtěla mojí domovské fakultě Univerzity Hradec Králové, kde v současné době působím a která mi umožnila mnohé výjezdy na zahraniční konference a pobyty na spřátelených zahraničních univerzitách. Poděkování patří Hochschule für den öffentlichen Dienst in Bayern v Hofu a Universität Koblenz – Landau za spolupráci při mém výzkumu. Jmenovitě bych chtěla poděkovat zejména prof. Rüdigerovi Neubauerovi z Hofu za přínosné konzultace v rámci dlouholetého výzkumu a také německým přátelům Karlu von Schreckenbergovi, Gisele a Dieter Müllerovým a prof. Willy Loopovi z Belgie za jejich neúnavnou iniciativu při poskytování aktuálních a pro mě velmi cenných informací k tématu multikulturality. V neposlední řadě patří srdečné poděkování mojí nejbližší rodině, dětem a manželovi, který mi byl tou největší oporou.

ANOTACE

Disertační práce se zabývá etickými aspekty nejednotného pohledu na současný svět, jež lze vnímat jako problém filosofický, politický a multikulturní. Protože lze Spolkovou republiku Německo považovat za příklad otevřené multikulturní společnosti, autorka v práci uvádí bohatou faktografii z historie, kultury a reálií této země s cílem snazšího pochopení její zahraniční politiky v souvislosti s otázkou přistěhovalectví. Disertační práce se věnuje otázce etické dimenze multikulturality v souvislosti s problematikou migrace a multikulturního soužití v kulturně rozmanitém a mnohdy rozjitřeném prostředí, včetně jejich praktických dopadů. Provedený výzkum v letech 2014–2016 mapuje na půdě univerzitního prostředí multikulturního Německa současnou kulturní rozmanitost země, potvrzuje význam oblasti školství v procesu integrace nově příchozích do většinové společnosti a hledá možnosti zlepšení vzájemného soužití lidí různých ras, etnik, kultur a náboženství. V závěru se autorka zabývá budoucím vývojem a očekáváním v souvislosti s tématem multikulturality a její etické dimenze nejen na území přistěhovaleckého Německa, ale také v evropském a světovém kontextu.

KLÍČOVÁ SLOVA

kultura, multikulturalita, multikulturalismus, multikulturní společnost, integrace, etická dimenze

ANNOTATION

The presented dissertation deals with the ethical aspects of inconsistent view on the contemporary world, which can be seen as a philosophical, political and multicultural problem. Since the Federal Republic of Germany can be considered an example of open multicultural society, the author presents in the work a rich factual history, culture and realities of the country with the aim to clarify the understanding of its foreign policy relating to the immigration. The dissertation addresses the issue of the ethical dimension of multiculturalism in connection with migration and multicultural coexistence in a culturally diverse and often turbulent environment, including their practical impacts. The research carried out at the university environment of multicultural Germany in 2014–2016 detects present cultural diversity of the country, confirms the importance of the education in the process of integrating newcomers into mainstream society and searches for opportunities to improve the coexistence of people of different races, ethnicities, cultures and religions. In the conclusion, the author tracks the future developments and expectations with respect to the topic of multiculturalism and its ethical dimension both, on the territory of immigration Germany and in European and world context.

KEY WORDS

culture, cultural diversity, multiculturalism, multicultural society, integration, ethical dimension

Obsah

1	ÚVOD	7
1.1	Vymezení základních pojmů	8
1.2	Zhodnocení literatury	11
1.3	Metodologie	13
2	SOUČASNÝ SVĚT JAKO PROBLÉM MULTIKULTURNÍ	14
2.1	Přirozený svět jako problém filosofický	16
2.2	Přirozený svět jako problém politický	21
2.3	Přirozený svět jako problém multikulturní	23
2.3.1	Multikulturalita jako multiproblém	25
2.3.2	Etická dimenze multikulturality	29
2.3.2.1	Nově příchozí	31
2.3.2.2	Problematika radikalizace a konverze	33
2.3.2.3	Chaos kultur	35
3	NĚMECKO	40
3.1	Německo a přistěhovalci v historickém kontextu	40
3.1.1	Období sezónních prací 1880–1914	40
3.1.2	Období nucených prací 1914–1939	46
3.1.3	Období 1939–1945 a národně-socialistický systém nucených prací	52
3.1.4	Období růstu společnosti 1945–1973	64
3.1.5	Období 1973–2000 a přistěhovalecká politika	68
3.2	Současné multikulturní Německo	81
4	MULTIKULTURALITA V SOUČASNÉM SVĚTĚ	86
4.1	Současná multikulturní Evropa	87
4.2	Praktické dopady multikulturality	91
4.2.1	Ekonomický sektor	93
4.2.2	Oblast cestovního ruchu	94
4.2.3	Oblast školství	96
5	VÝZKUM	100
6	BUDOUCÍ VÝVOJ A OČEKÁVÁNÍ	114
6.1	Budoucnost světa	114
6.1.1	Projekt budoucnosti	116
6.2	Budoucnost Evropy	117

6.3	Budoucnost Německa.....	121
7	SHRNUTÍ A ZÁVĚR.....	125
8	SEZNAM LITERATURY.....	131
9	PŘÍLOHY.....	141
9.1	Seznam tabulek.....	141
9.2	Seznam grafů.....	143
9.3	Dotazník.....	144

1 ÚVOD

S koncem studené války a rozpadem sovětského impéria je patrný dramatický obrat v rámci světové společnosti. Současnou mezinárodní diskusi ovládají nová témata jako celosvětová krize životního prostředí, etnicko-nacionalistické války a v neposlední řadě nekontrolovatelná migrační vlna mířící do Evropy a s ní související otázka multikulturality včetně její etické dimenze. Vedle hospodářských a sociálních problémů nezaměstnávají tyto obrovské davy uprchlíků a žadatelů o azyl pouze vnitřněpolitickou scénu jednotlivých zemí, nýbrž v rámci celého současného globalizovaného světa, a tedy i naší Evropy, se daná problematika stává díky narůstajícímu migračnímu tlaku neúnosnou a těžce zvladatelnou. Pravdou zůstává, že jsme všichni i coby jednotlivci součástí velkého globalizovaného světa, a cokoliv se v něm děje, týká se nás všech. V Evropě je denně přetřásáno toto velmi aktuální a zároveň i velmi citlivé téma v souvislosti s vnímáním otázky migrace coby společné soužití nově příchozích s místními. A to vyvolává spoustu dalších a dalších otázek. Na jedné straně klidné soužití a kulturní obohacení, na straně druhé pocit jistých obav a především ohrožení ze strany něčeho cizího vzhledem k narušení nebo trvalé ztrátě vlastního bezpečí, a to vše díky množství vznikajících nedorozumění, konfliktů a možnosti stále větší eskalace násilí včetně nebezpečí vypuknutí války.

Lze vůbec vnímat tento svět jednotně? Je jasné, že existují nejrůznější úhly pohledu včetně nepřeborného množství studií a nekončících debat. Zatímco Jan Patočka vnímá přirozený svět jako problém filosofický, Jan Bělohradský ho popisuje jako problém politický. Autorka současný svět charakterizuje jako problém multikulturní a multikulturalitu vnímá jako multiprblém. Je paradoxem, že si autorka toto téma zvolila ještě v poklidné době, kdy nic nenasvědčovalo tomu, že se nacházíme v tak překotné době plné vývojových změn a zvrátů. Během posledních let se toto téma stalo nejen velmi aktuální, ale bezpochyby také silně kontroverzní.

Disertační práce se zabývá etickými otázkami migrace a multikulturního soužití v rámci globalizované společnosti, pro snazší orientaci a pochopení dané problematiky představuje vskutku bohaté historické souvislosti německých dějin v rámci otázky její zahraniční politiky v souvislosti s otázkou přistěhovalectví a azylového práva, a to i v mezinárodním kontextu. Německo je nepochybně významnou a neodmyslitelnou součástí moderní přistěhovalecké politiky v Evropě, její všudypřítomná vítací přistěhovalecká politika v čele s německou kancléřkou Angelou Merkel ovšem v současné době naráží na tradiční představy jednotných národních kultur. Etická dimenze multikulturality jen potvrzuje a dokresluje současné rozjitřené a nejednotné evropské dění. Jaké je místo přistěhovačů ve většinové společnosti, jaký osobní vztah mám já nebo mají moji blízcí k nově příchozím? A co očekává společnost od nově příchozích? Je nějakým způsobem možné a lze vůbec zvládnout soužití tolika lidí různých kultur, náboženství a národů pokojnou a demokratickou cestou? Co je v této souvislosti pro nás

dobré, pozitivní, obohacující a co zlé, až strašidelné, a tedy již neakceptovatelné? V současné době bohužel jen stěží nacházíme nějaké společné a jednotné normy nebo obecné základy, na nichž je morální jednání postaveno. Zachování vlastní identity a akceptování jinakosti tak již nepatří pouze mezi palčivé tematické okruhy nejrůznějších diskusí na mezinárodní úrovni, ale stávají se důležitým tématem každodenních hovorů široké veřejnosti. Praktické dopady multikulturality jsou toho důkazem, ať se jedná o oblast politickou, ekonomickou nebo společenskou. Co všechno se musí stát, aby člověk na útěku, který za sebou chce nechat válku a zoufalost a který v Evropě doufá v lepší budoucnost, opravdu zapadl do nové společnosti a našel zde své místo a uplatnění?

Multikulturalitu ovšem nelze omezit pouze na území České republiky, Německa nebo Evropy, jedná se o celosvětový fenomén. Cílem práce je uchopení problematiky multikulturní společnosti, a to na základě pochopení etické dimenze současných vývojových změn na území multikulturního Německa, včetně historického kontextu. V rámci svého výzkumu autorka provedla v letech 2014–2016 kvalitativní empirický výzkum formou dotazníkového šetření na německých univerzitách. Cílem provedeného výzkumu v Německu v oblasti školství bylo analyzovat aktuální otázky v souvislosti s německou multikulturní společností a nalézt možnosti zlepšení. Lze vůbec zlepšit soužití lidí různých ras, etnik a kultur? A jakým způsobem? Je proces integrace tím ideálním řešením? Utečenecká vlna do Evropy je v posledních dvou letech především otázkou morální. A Evropa je v ohrožení, protože mnozí nově příchozí nesdílí naše hodnoty. Je otázkou, zda být milosrdný v duchu evropanství a pomáhat, anebo chránit svůj domov v obavách před nejistou budoucností. Závěr práce charakterizuje pokus o předestření možného budoucího vývoje a očekávání v otázce multikulturality a její etické dimenze včetně vyhodnocení provedeného výzkumu.

1.1 Vymezení základních pojmů

Již z latinského významu pojmu „kultura“ (z lat. cultura, pěstování, zpracování, vytváření) vyplývá, že kultura zahrnuje vše, co je třeba pěstovat a neustále vzdělávat. Kulturu lze chápat jako souhrn životních forem, hodnotových představ a životních podmínek obyvatel na časově a prostorově omezeném úseku. Jandourek (2001, 136–137) považuje „kulturu“ za slovo mnohoznačné, ve stejném významu lze označit civilizaci. Kultura představuje nejen souhrn postojů v rámci dané společnosti, vyjádřených pomocí vzorců chování a předávající se z generace na generaci, nýbrž i souhrn vzorců chování v dané sociální skupině. Kultura se v podobě symbolických systémů a obsahů představuje ve společnosti v oblasti náboženství, umění a vědění, prvořadý význam je připisován oblasti literatury, umění a vědy. Např. doslovně „boj o kulturu“ (něm. Kulturkampf) vyjadřuje opatření vlády německého kancléře Bismarcka z r. 1873, které posilovalo moc státu v ideologické oblasti a především omezovalo vliv katolické církve a jejích institucí v zemi, jako škol a jezuitského řádu. Braun a Hillebrand (1994, 219) uvádí, že kultura označuje soubor

materiálního a intelektuálního vybavení, přičemž národ uspokojuje své biologické a sociální potřeby a přizpůsobuje se svému okolí. Vítek (2007, 6) chápe kulturu v jiném slova smyslu jako systém vyslovených a nevyslovených hodnot a norem v rámci dané organizace nebo instituce. Pluralitní a bohaté přístupy hodnotící kulturu formují kulturu jako systém hodnot, norem a ideálů, které se v dnešní době neustále propojují a doplňují. Minetická teorie René Girarda (2008, 6–8) vysvětluje, že náboženství a kultura jsou založeny na fenoménu oběti, která je jako jediná schopná stmelovat.

„Multikulturalismus“ charakterizují Braun a Hillebrand (1994, 220) jako koncept společnosti, jenž se orientuje na normativní význam multikulturní společnosti, tj. podporuje rovnoprávné společné bytí různých etnik v rámci jednoho státu. Multikulturalismus považuje multikulturní rozmanitost za něco pozitivního a současně odmítá veškeré snahy o kulturní asimilaci přistěhovalců.

Pojem „multikulturní společnost“ je velmi frekventovaný, označuje popis dané skutečnosti, dále slouží k znázornění nejrůznějších společenských procesů a stanovení určitého cíle. Multikulturní společnost lze charakterizovat jako rovnoprávné soužití většiny a menšiny za předpokladu vzájemného respektu, akceptace a tolerance kulturně rozmanitých postojů a způsobů chování toho druhého. Winkler (1992, 70) uvádí, že toto soužití zahrnuje otevřenost přesahující ono vlastní a vyvíjející se k něčemu novému, jinému, což předpokládá takové jednání nebo postoj, které nevytváří pouhé soužití s etnickými menšinami, nýbrž se chopí šance a kreativních možností této situace. Pojem multikulturní společnost dokresluje také určitý sociální závazek, rovnoprávnost a rovnost příležitostí pro všechny. Jde především o spolužití, ne jen o soužití vedle sebe. Nebezpečí ve vznikajících ghettech v rámci multikulturních společností je bezesporu nedožité.

Sociologický slovník Scotta a Marshalla (2005, 429) charakterizuje další výklad pojmu „multikulturní společnost“ (v aj. multi-cultural society) kulturním pluralismem jako v případě Spojených států a poválečné Británie. Multikulturalismus jako ideální princip oslavuje kulturní různorodost (např. jazykovou a náboženskou rozmanitost) a pravděpodobně kontrastuje s ideálem asimilace převzatým z několika dřívějších studií v oblasti imigrace, etnické příslušnosti a rasy.

Herbert (2001, 322–323) zmiňuje, že pojem „multikulturní společnost“ se objevil už na začátku 80. let a popisoval v návaznostech na zkušenosti a koncepty v Kanadě, Austrálii a USA tendence nepokládat tradiční kulturu většiny za samospoutanou v rámci společnosti zastoupené různými přistěhovaleckými skupinami, např. ve školním vyučování, nýbrž naopak rovnoprávně akceptovat vedle sebe kultury přistěhovaleckých skupin a většinové společnosti. Ve Spojených státech byl postulát rovnoprávného žití různých přistěhovaleckých kultur vedle sebe spojován především s odklonem od převážně bílého, anglosasky a evropsky orientovaného politického a kulturního modelu. Kultury afrických, latinskoamerických, asijských a východoevropských přistěhovalců měly být stejným způsobem zohledňovány, což se silně projevovalo ve školních vzdělávacích programech a učebních osnovách na univerzitách. Následkem toho vznikaly v USA

kontroverzní debaty ohledně odklonu od západně laděných ústavních principů. V Německu nebyl pojem „multikulturní společnost“ (něm. multikulturelle Gesellschaft) v rámci politických jednání nikterak precizní. Ve Spolkové republice se tento pojem objevil poprvé v roce 1980 při diskusi přípravného výboru pro den zahraničních spoluobčanů. Pojem „multikulturní společnost“ v Německu slučuje spíše v rámci obecného zřetele akceptace cizích kultur, což se s ohledem na strukturu přistěhovalectví vztahovalo téměř na 90% Evropanů. Mnozí zastánci tohoto konceptu jako Daniel-Cohn-Bendit používali pojem „multikulturní společnosti“ jako označení pro soužití lidí rozdílného původu a kultury a považovali za samozřejmé, že se budou přistěhovalci v Německu řídit principy ústavy a osvojí si německý jazyk. Tento ideální koncept Německa jako přistěhovalecké země a multikulturalismu měl ovšem řadu odpůrců, apelujících na zachování identity státního národa. Výchozím bodem byla přitom představa kulturní identity Němců coby přesahujícího základního vzoru identity, založeného na společných vzpomínkách, hodnotových normách a představách, které spojují většinu Němců jako příslušníky jednoho národa. Historie a identita utvářejí pojem a obraz národa a jsou podkladem pro ústavní a státní politický konsensus. Pojem multikulturní přistěhovalecké společnosti vyvolává naproti tomu obavy z odcizení, které zahánějí místní obyvatele do obranné pozice.

Pojem „identita“ označuje podle Brauna a Hillebranda (1994, 219) vlastní, individuálně vytvořenou strukturu osobnosti. Dále znamená souhrn charakteristických kulturních znaků určité etnické skupiny, se kterou se identifikuje (Braun, Hillenbrand, 1994). Sociologický slovník (Scott, Marshall, 2005, 290) uvádí, že krizí identity se zabýval Erik Erikson (aj. identity crisis).

Podle Brauna a Hillebranda (1994, 216) vyjadřuje pojem „asimilace“ (lat. assimilare) proces přizpůsobení se osobám, kteří žijí trvale nebo delší dobu v rámci jiné etnické skupiny. Podstatným znakem tohoto procesu je ztráta skupinového vědomí členů asimilující se skupiny. Po převzetí kulturních a politických institucí domácí společností se vyvíjejí v souvislosti s absolutním splynutím takové vzorce chování, které se velmi vzdáleně odchyľují od jejich původních norem chování. Sociologie používá termín „asimilace“ jako celkový proces začleňování jednotlivých přistěhovaleckých skupin do hostitelské společnosti včetně společenských, hospodářských, politických a také příbuzenských a rodinných struktur.

Termín „integrace“ se často používá v hovorové řeči pro procesy, které bývají ve vědecké odborné řeči označovány jako asimilace, tj. procesy přizpůsobení se jednotlivců nebo skupin v rámci přijímající společnosti. Braun a Hillebrand (1994, 218) uvádí, že v sociologii označuje tento termín znovuvytvoření sociální celistvosti nebo začlenění do celku natolik, že nové části s tímto celkem tvoří funkční jednotu. Luft (2016, 106) rozlišuje integraci sociální, strukturální a kulturní.

1.2 Zhodnocení literatury

Nejen nestabilita Evropy, ale celé rozjitřené světové společenství vybízí k řadě debat a podněcuje nejrůznější výzkumy. Soužití lidí různých ras, národů a kultur vede na jedné straně ke spolupráci a dialogu, tedy jistému obohacení, na straně druhé je zdrojem častých nedorozumění a konfliktů. V úvodu práce jsou vysvětleny základní pojmy vztahující se k tématu. Pojmy jako „multikulturní společnost“ nebo „multikulturalita“ se však nevyskytují v žádném českém slovníku, autorka uvádí Sociologický slovník Scotta a Marshalla. Aristotelova „Etika Nikomachova“ patří k významným historickým a filosofickým počinům, významný vliv měla na Evropu ve středověku a aktuální je i dnes. Mluví o etice, blaženosti a ctnostech a o tom, že dobře žít, konat nebo dobře se v životě mít znamená býti blažen. Jde o hledání toho nejlepšího života, spravedlnosti a práva v celé obci. Kritikem etiky ctnosti Aristotela byl Kant a jeho etika povinnosti, jež vychází z lidské svobody. V 17. století rozvířilo diskusi v rámci celé vzdělané Evropy filosofické dílo J. A. Komenského (1992), jenž věřil v navrhovanou obnovu všech oblastí lidského působení (filosofie, politika, náboženství) a byl si vědom důležitosti vzájemného dorozumění se mezi národy. Dosud však neexistuje jediný a jednotný pohled na svět. Patočka (1969) vnímá přirozený svět jako filosofický problém. Bělohradský (1991) vidí přirozený svět jako politický problém. Dnešní globální multikulturní svět charakterizuje Josefová (2011) jako multikulturní problém.

Současnou migrační vlnou a otázkou nejednotného vnímání multikulturality se zabývá mnoho zahraničních autorů, zůstává spousta nezodpovězených otázek v souvislosti s kulturní a náboženskou rozmanitostí. V současné éře modernosti vzniká nový typ civilizace, podle kritického francouzského autora Lipovetskeho (2006) je to civilizace touhy, jež je charakteristická pro dnešní hyperkonzumní společnost. Kulturní rozmanitost a především rozdílnost náboženství vede k chaosu kultur (Kelek, 2012), debata o islámu a integraci nově příchozích nabývá stále více na aktuálnosti a významu. N. Kelek, socioložka pocházející z Istanbulu a žijící v Berlíně od svých 10 let, píše o kultuře islámu, o Turecku, o sňatcích z donucení, o otázce zahalování se, o kulturních rozdílech. Zasazuje se o práva žen a obhájí demokracii v Německu, neboť je této zemi vděčná za svobodu, kterou zde získala. Chápání pojmů jako „svoboda, rovnost, svědomí, čest, práva žen, slušnost“ v islámu je diferentní v souvislosti s evropským výkladem etiky. L. Kropáček (2003, Praha) mapuje vývoj islámu od jeho počátku až do současnosti, včetně shod a rozdílů islámu a křesťanství jako základního východiska pro snazší porozumění. Další díla známého českého znalce dějin a kultury islámských zemí (Kropáček, 2008) se zabývají tématem islámské mystiky v souvislosti s křesťanskou spiritualitou. Francouzští autoři Boelle, Chemla, Rastetter (2006) se snaží o nalezení společného klíče k různým typům náboženství, ať se jedná o judaismus, křesťanství, islám nebo buddhismus. Je nepochybné, že k Francii rozmanitost náboženství už dlouhou dobu patří. Lanqueur (2007), který zažil na vlastní kůži evropský antisemitismus v jeho nejextrémnější podobě,

se zabývá měnící se tváří antisemitismu a jeho dlouhou historií.

V souvislosti s dějinami a reáliemi Německa autorka záměrně opomíjí českou dostupnou literaturu a naopak čerpá z cizojazyčných zdrojů, konkrétně anglických, francouzských, ruských a především německých, a snaží se o převod informací do českého prostředí. Cílem nebylo vytvořit práci historickou ani politickou, ačkoliv nelze tyto aspekty v rámci daného tématu nikterak ignorovat, neboť s nimi úzce souvisí. Německo může sloužit jako příklad multikulturní země, autorka uvádí kvůli snazšímu pochopení problematiky přistěhovalectví a zahraniční politiky této země bohatou faktografii z jejích dějin, kultury a reálií. Historické souvislosti autorka čerpá zejména z děl německých autorů (K. J. Bade, G. Braun, K. Hillenbrand). Mnohá historická fakta a souvislosti v rámci vývoje zahraniční politiky Německa autorka volně přeložila z originálu (Nj), včetně tabulek.

V současném multikulturním prostředí Německa publikuje mnoho autorů. Luft (2007) se v souvislosti s kritikou ideálního principu multikulturalismu vyjadřuje o jistém loučení se s ním. Emcke (2016) nabádá k boji proti nenávisti vůči lidem jiným a odlišným. Zástupci z řad dobrovolníků, pomáhající v různých krizových ohniskách světa, líčí utrpení a agresivní chování lidí, kteří utíkají před nespravedlivým, nezdravým a často život ohrožujícím světem. Podle Kleinschmidta (2015) už humanitární pomoc dávno není dostačující pro všechny, kdo ji potřebují, ať se jedná o politické nebo ekonomické běžence. Volání o pomoc bochumské policistky Kambouri (2015) lze vnímat jako obraz současné bezpečnostní situace v Německu. Na základě své letité policejní praxe popisuje nedostatečný respekt vůči německým policistům ze strany především nově přichozích muslimských a východoevropských uprchlíků, negativní zkušenosti s muslimskou komunitou, příčiny narůstající agrese ze strany delikventů i neochotu se integrovat do společnosti včetně důvodů vzniku paralelních zahraničních struktur, což někteří kritici považují za příliš subjektivní a jednostranné. Luft (2016) popisuje příčiny, konflikty a následky současné utečenecké krize a zabývá se aktuálním tématem integrace. Rohe (2016) zdůrazňuje fakt, že je Německo sekulárním státem, jenž garantuje svým občanům svobodu vyznání a v němž je církev odloučená od státu. Už po desetiletí žijí v Německu muslimové, a přece je mnozí považují za cizí, za nebezpečí. Podle Schiracha (2016) je lidská důstojnost snadno zasažitelná. Krieger (2016) se na svých cestách po Německu setkává s nejrůznějšími muslimy a píše o životě a umírání v cizí zemi.

Praktické dopady multikulturality jsou patrné ve všech oblastech našeho života, obzvlášť důležitou roli hraje v dnešní době školství. Patočka (1996) hovoří o důležitosti práce dobrého pedagoga. V současné době je integrace žáků a studentů do širšího multikulturního prostředí možná pouze při zachování jejich osobní a kulturní identity, v této souvislosti je důraz kladen na rozvoj tzv. interkulturní kompetence všech zainteresovaných činitelů, tedy především pedagogických pracovníků a vychovatelů (Jakubovská, Predanociová, 2011). Josefová (2013) zdůrazňuje nutnost jazykového vzdělávání v souvislosti s dnešním multikulturním světem a novými možnostmi v oblasti cestování a obchodování. Podle Pelcové (2009) neexistuje dosud žádný jednotný systém

multikulturalismu, který by se mohl aplikovat v souvislosti s multikulturní výchovou, která je výchovou především kulturní a hodnotovou.

Co je německé a co Německo charakterizuje? Lueckel a Thiele (2009) popisují Německo pomocí velkých témat jako jednota, právo a svoboda, vlast a naděje, povinnost a poezie, bolesti světa a protest. Také Němci se chtějí nadchnout, slavit, připustit si slzy a dovolit si pocity, o které se chtějí podělit. S tím souvisí na jedné straně otázka zármutku a soucitu, na druhé straně je to radost a naděje. A ve fascinující zemi Německu lze nalézt od všeho trochu. O tzv. „jiné“ německé společnosti a o mnohoznačnosti toho termínu mluví bývalý starosta Neuköllnu Heinz Buschkowsky (2016). Manželé Münklerovi (2016), oba profesori na německých univerzitách, spatřují v nově vznikající německé společnosti pozitivní a optimistickou konstelaci a v této souvislosti používají pro obyvatele Německa termín „noví Němci“.

Budoucí evropské či světové perspektivy jsou v dnešní pluralitní společnosti však vesměs negativní až pesimistické. Fištejn (2016) mluví o dusné náladě ve světě a o možné předtuše blížící se války. Značně rozporupně působí poslední dílo Houellebecga (2015), jež popisuje podrobení se islámu v rámci budoucího vývoje Evropy. Ještě temněji jej nastiňuje Boualem Sansal (2015), neboť vývoj v roce 2084 vylučuje jakoukoliv možnost osvobození se.

V disertační práci jsou použity zdroje ze zahraničních časopisů, konkrétně je to Deutschland, Change, a po konzultacích s německými kolegy-profesory také časopisy Spiegel, směřující spíše doleva, a Focus, jenž je formován více doprava. Za zmínku stojí i to, že právě tyto posledně jmenované zdroje se v současné době těší v Německu a Rakousku oblibě široké veřejnosti.

Součástí disertační práce je část dosavadní odborné publikační činnosti autorky, úzce související s tématem etické dimenze multikulturality. Autorka publikuje v ruském, německém a anglickém jazyce a zhodnocuje zde svoje mnohaleté praktické zkušenosti ze zahraničních konferencí a pobytů na zahraničních univerzitách (Hof, Koblenz, Zittau).

1.3 Metodologie

Autorka aplikovala kvantitativně-kvalitativní metody výzkumu, zahrnující studium a analýzu především zahraničních odborných zdrojů a vyhodnocení provedeného výzkumu formou dotazníkového šetření.

2 SOUČASNÝ SVĚT JAKO PROBLÉM MULTIKULTURNÍ

Kultura lidí v rámci daného společenství spojuje a stmeluje, je dílem mnoha generací a tímto se odlišuje od jiných. Patří sem nejen dějiny, umění, literatura, náboženství, vzdělání, ale také jazyk, morálka a právo. Dnešní ekonomicky globalizovaný svět je bezpochyby charakteristický nejen ohromným technickým pokrokem včetně stále se rozšiřujících komunikačních technologií, ale také svojí multikulturalitou. Snahou koexistence nejrůznějších sociokulturních a menšinových skupin je vytvoření jakéhosi vzájemného kulturního obohacení během vzájemných interakcí a vzájemné komunikace. Bohužel je stále více zřejmá absence jisté vyváženosti, a to v oblasti nejen politické, ale především v kulturní a duchovní. Množí se tak výzkumy a pokusy o postižení současného světa, přičemž cílem jsou hodnotící výklady a universální řešení.

Sartori (2011, 9) mluví o tzv. „dobré společnosti“, tj. společnosti otevřené, pluralitně založené na vzájemné toleranci. Dnešní multikulturalismus podle něho nepředstavuje rozšíření nebo pokračování pluralismu, spíše jeho popření. V souvislosti s multikulturní společností zmiňuje multietnickou dezintegraci namísto diferencované integrace. Pojetí světa jako světa diferentního charakterizuje podle Semrádové (2003, 6) prolínání množství svébytných dílčích světů, což mnohdy znesnadňuje interkulturní komunikaci a veškeré snahy o porozumění. Guenon (2002, 98–99) se zabývá rozbořem krize moderního světa, hovoří o krizi iluzí a o tom, že světový vývoj probíhá v jednotlivých cyklech. Nic a nikdo není tam, kde by měl popravdě být. Lidé už nepoznávají legitimní moc v toku doby, nevěřící si dovolují diskutovat o svatých věcech. Ocitáme se v situaci, kdy ti dole kritizují ty nahoře, kdy ignorace vytváří hranice moudrosti, kdy chyby unikají pravdě, kdy lidské nahrazuje božské a země vítězí nad nebem. Jedinec je postaven do role měřítka všech věcí a snaží se diktovat zákony univerza svým relativním a chybným rozumem. Zároveň poukazuje na ostré rozdělení světa, přičemž Východ je založen na tradicích a spiritualitě, Západ je naopak charakteristický materialismem, modernou, bezbožným způsobem života a popíráním tradic.

Zatímco Jan Patočka charakterizuje přirozený svět jako problém filosofický, Jan Bělohradský ho vnímá jako problém politický. Josefová (2011, 80–82) přitom vnímá dnešní svět v první řadě jako svět multikulturní. Autorka se domnívá, že multikulturalismus je dnes spíše multiproblémem oproti původně očekávanému ideálnímu principu. Princip multikulturalismu v demokratickém státě zastává stanovisko, že zde mohou koexistovat skupiny s odlišnou kulturou a v této kulturní rozmanitosti vidí prospěšnost pro celou společnost. Je snazší najít to, co nás spojuje, než překonat to, co nás rozděluje. Ale i to, co nás rozlišuje, si je třeba ponechat. Pojem „kultura“ chápou mnozí multikulturalisté jako kulturní tradici, např. západní, židovskou nebo islámskou, a jako jazykovou, etnickou a náboženskou identitu. Na klidu nepřidává ani náboženská rozmanitost a především její neznalost. Přibývá náboženské nesnášenlivosti, stále častěji se lze setkat s termíny jako xenofobie, rasismus nebo antisemitismus. Lanqueur (2007,

6–9) v souvislosti s otázkou antisemitismu uvádí, že není pravděpodobné, aby příslušník té generace, který v onom období ztratil rodiče a rodinu, považoval antisemitismus za něco směšného. V současné době se lze pouze dohadovat, do jaké míry představuje antisemitismus problém. Jisté je, že historicky judaismus odmítl dvě náboženství, křesťanství a islám, a že Židé přišli o svůj stát, přičemž dva tisíce let žili jako menšina. V rámci dnešní globalizované světové společnosti se mnoho Židů přiklání k asimilaci v západní společnosti, a Židé pro mnohé Evropany dnes nepředstavují tu nejobtížnější menšinu. Judaismus, křesťanství a islám jsou jako monoteismy založeny na víře v jediného, universálního boha, jenž náleží k vyšší sféře, než jsou lidé. Oproti tomu je buddhismus ve smyslu učení jistou filosofickou doktrínou na pochopení smyslu lidské existence, jejíž základy položil jeden člověk Budha. Boelle, Chemla, Rastetter (2006, 55) uvádějí, že islám se opírá o jediného boha Alláha, jenž se nesmí zobrazovat ani popisovat, a je nejen náboženstvím, ale i filosofií. Řídí náboženský život, spoluurčuje zákony a regulaci vládního systému v zemi včetně všech sfér každodenního života všech muslimů. Zároveň je praktickým návodem života všech muslimů, dává odpovědi na nejrůznější otázky po smyslu života, praktického života a života ve společnosti. Korán představuje pro muslimy přímé slovo boží a je pro všechny závazný, na druhé straně autoři bible jsou lidé s božím vnuknutím. Kropáček (2003, 12) upozorňuje, že vznik islámu je spojován s postupujícím rozkladem rodových vztahů a od začátku je islám nejen věroukou, ale i výzvou k politickému sjednocení celého Arabského poloostrova. Jeho zakladatel Mohammad, mnohými vnímán coby revolucionář své doby, vychovával s o 15 let starší zámožnou vdovou Chadídžou 6 dětí a podle koránu byl negramotný, což potvrzuje božský původ koránu. Kropáček (2008, 14) označuje sufismus jako duchovní rozměr nebo spiritualitu islámu, zasahující do všech sfér zbožnosti a prožívání podřízenosti bohu. Někteří odborníci označují sufismus za mystiku, v každém případě zahrnuje vzory chování, etiku, estetiku a zasahuje do hospodářského, politického a někdy i vojenského úsilí země, tedy až za hranice běžného chápání mystiky.

V problematice přistěhovalců a integrace se debaty v Německu soustřeďují především na téma přistěhovalců muslimů a kulturu islámu. Chápání pojmů jako „svoboda“, „rovnost“, „svědomí“, „čest“, „práva žen“, „slušnost“ v islámu je diferentní v souvislosti s evropským výkladem etiky. Když se mluví o integraci, většinou se nemluví o milionech přistěhovalců z Polska, Ruska nebo Itálie, nýbrž se nejčastěji diskutuje o lidech pocházejících z Turecka nebo arabských zemí a o jejich náboženství. Místní obyvatelé tak nejvíce všeobecně zajímají otázky typu: Jak lze lépe zorganizovat soužití muslimů v sousedství? A jak reagovat na sebevědomé chování mladých muslimských mužů? Jak docílit ve školách lepší spolupráce rodičů muslimských dětí? Muslimové se cítí být pod palbou kritiky většinové společnosti, která jim nerozumí, diskriminováni.

Známe a výstižné je české přísloví „jiný kraj, jiný mrav“. Proč se nestačí tedy jen naučit jazyk dané většinové společnosti? Je pravda, že Němci potřebují na všechno písemné potvrzení, Japonci se vyhýbají přímé kritice a Američané jsou povrchní? Jsou to

stereotypy? Nebo předsudky? V těchto výpovědích lze najít jádro pravdy, je ovšem diskutabilní, jak vysvětlit dané chování. Pouze pokud jsou nám známy související okolnosti a kulturní odlišnosti, jen tak můžeme akceptovat určité způsoby chování a jednání. Postupně poznáváme jen kousek kultury, je to jen špička ledovce, ať jde o hudbu, jídlo, oblékání, což nám hned padne do oka. Toto nám ale neprozradí nic o sociálních strukturách, ani o hodnotách, určujících danou kulturu.

Díky zvýšené mobilitě v moderně Evropy ztratila cizost, tedy konkrétně cizinec, svoji exotiku. Cizost se stala součástí většinových společností a nepochybně všudypřítomným fenoménem. Paralelně k tomu zesílila nesnášenlivost vůči cizincům, vůči všemu cizímu. Kritici multikulturní společnosti ji, zdá se, považují za formu provokace. V současné době lze hovořit o chaosu kultur, neboť vznikající problémy a konflikty převažují nad pozitivní stránkou, tedy možným kulturním obohacením všech.

2.1 Přirozený svět jako problém filosofický

Filosofové podstatně přispěli coby systematictí a neustálí hledači životní moudrosti a dokázaných skutečností ve všech regionech světa k rozvoji kultury a rozvoji učebních procesů, středobodem byl člověk a okolní svět. Ptali se nejen na počátek světa, na pravidla úspěšného soužití, na smysl dobrého života, na způsoby jeho poznání nebo na morální hodnoty, ale i na to, co svět přesahuje. Tak se jim po pomalých krůčcích podařilo nahradit mystický výklad světa racionální interpretací našeho bytí. Mezi stěžejní filosofy patří filosofové řecké antiky, neboť se ukázalo, že sofisté a školy Sokrata se stali tzv. předmysliteli všeobecně platných lidských práv a povinností. Platón a Aristoteles se oproti tomu nemohli shodnout na tom, zda na základě všeobecné povahy člověka mají všichni lidé a všechny sociální vrstvy stejnou hodnotu. Oba byli kritiky demokracie jako státního zřízení, poukazovali na velké rozdíly mezi lidmi s tím, že většina chudých nedisponuje všemi právy, a nemůže tak prosazovat své zájmy. Je snadné zneužít moc nad chudými a tím vyvolat rozepře mezi bohatými. Aristotelova filosofická etika se zabývá sokratovskou otázkou, jak by měl člověk co nejlépe žít v rámci celé obce. Cílem je hledání nejlepší cesty, jde o hledání spravedlnosti a práva. Nejlepší jednání musí být dobrovolné a musí se stát cílem, ne prostředkem, a pro člověka je to eudaimonia. Blaženost je trvalá oproti pomíjivému štěstí, znamená uskutečňovat dokonalé dobro. Cestou k oné blaženosti je ctnost, kterou lze získat buď učením, pomocí návyků, nebo zkušeností. Aristoteles (1933, 2–3) spatřuje nejvyšší vědu ve státovědě, která určuje, jaké vědy, umění nebo živnosti budou existovat a jaké z nich a do jaké míry se mají jednotlivci naučit. Patří sem ekonomika, strategie a rétorika. V otázce mravního dobra a spravedlnosti lze vidět mnohé protiklady. Aristoteles nemluví pouze o ctnostech mravních a rozumových, o uměřenosti, štedrosti, úmyslnosti, srdečnosti nebo o důležitosti udržení přátelství, především je třeba se vyvarovat všech neřestí, včetně všech špatností, nezdrženlivosti,

slabošství i zvířecí hrubosti. Kant (2014, 14–15) kritizuje Aristotelovu eudamonii, existence blaženosti na světě popírá rozum jako nejhorší cestu. Kantův kategorický imperativ je principem, kde vůli nutí příkaz rozumu, pak je jednání mravně dobré. Vychází z rozumu a má povahu povinnosti. Základní norma je obecným principem, rozhodujícím kritériem morálního jednání člověka není výsledek nebo účel, ale závaznost dané morální normy. A z motivů jednání vychází hodnocení mravnosti. Kantova etika povinnosti vychází z lidské svobody, člověk by měl jednat podle té zásady, která by se stala obecným zákonem. Podle Kanta je skutečnost na jedné straně říše přírody se svými přírodními zákony, na straně druhé je to říše svobody, kde platí rozumem odůvodněné zákony mravnosti.

Další významní filosofové vytyčili a podpořili nejobsáhlejší učební proces evropské kultury. Nelze opomenout odkaz J. A. Komenského (1992), který spočívá v jeho naději na nápravu věcí lidských a v hledání životní moudrosti člověka a výběru toho nejlepšího a nejpotřebnějšího pro všechny lidi. Jeho dílo mělo být směrnici a východiskem z těžkých životních chvil a osobních labyrintů pro každého jednotlivce, pro církve a všechny národy ve světě. Náprava všech oblastí lidského působení se týkala jak vztahu člověka k sobě samému, tak k ostatním, ke světu a v neposlední řadě ve vztahu k bohu. Protože si Komenský velmi dobře uvědomoval potřebu vzájemného dorozumění a porozumění mezi národy, celosvětová náprava se měla uskutečnit pomocí jednotného dorozumívajícího světového jazyka (Panglotia). K tomu účelu chtěl zavést umělý jazyk bez nepravidelností a bez obtíží studia, hluboká moudrost tkví především ve významu řeči. Podle autorky je odkaz Komenského aktuální zvláště v dnešní rozpolcené době, neboť mezinárodní dorozumění a život všech lidí v míru patří dodnes k nejzákladnějším a nejdůležitějším hodnotám, o něž usiluje celý svět. Je nezbytné si uvědomit, že dobře se může vést každému jen tehdy, bude-li se dobře vést celé společnosti.

V moderním a postmoderním myšlení jsou zvláštním způsobem zohledňováni židovští filosofové, kteří překonali šok z holocaustu. Představitelé postmoderní kultury se zaměřili na rozmanitost filosofických a vědeckých jazykových teorií, aniž by ztratili z očí otázku po pravdě. Ovšem ještě dnes zůstávají nadále otevřené otázky ohledně náboženství a metafyziky a je pozoruhodné, že v současné době dokonce získávají stále více na aktuálnosti. Gruber-Haider (2015, 11–12) uvádí, že se pravděpodobně budeme v nejbližší době stále výrazněji pohybovat mezi naturalistickým a náboženským výkladem světa. Pro velkou část dnešního světa je pořád ještě myšlení srdcem důležitější než naše myšlení vědecké nebo intelektuální. Proto podle autorky nabývá na aktuálnosti potřeba porozumění jiným přístupům ke světu a respektu k nim jako předpokladu vzájemné komunikace a spolupráce.

Svět, jenž nás obklopuje, nám je sice znám, ale není, ani díky fyzice a chemii, tedy přírodovědě, dostatečně poznán. Člověk tak žije ve dvojím světě, v jakési nejednotě, kde postrádá jednotný názor na svět. Zatímco jeden svět je naše přirozeně dané okolí, druhý svět nám vytváří přírodověda, založená na matematických přírodních zákonitostech.

Člověk během svého života prochází nejen radostmi, ale často také všemožnými úskalími a duševní krizí, plynoucí z oné nejednoty. Je to jednota mezi světem přirozeným a světem vědeckým. Aniž si to uvědomujeme, člověka obklopuje určité schéma univerza. Lidský svět je na jedné straně protikladem hřejivého tepla domova a harmonie, na druhé straně cizoty a strachu z něčeho neznámého. Liší se časový rozměr a náladové zbarvení. Lidský život umožňuje kromě vnímání také myšlení a jazykový výraz, řeč. Právě myšlení a jazyk jsou projevem lidské svobody a člověk si díky aktivitám přisvojuje skutečnost. Problémem filosofie je svět v celku. Člověk měl jistotu v antice nebo ve středověku, neboť jeho myšlenka se týkala téhož souboru věcí, navíc žil v harmonii a jednotě. Naší dnešní společnosti tato jistota chybí, člověk jistou jednotu potřebuje. K filosofii nejdříve patřil údiv a spousta otázek. Jisté je, k filosofování patří určitá rozervanost a nespokojenost, které pocházejí z těžkostí a nástrah duševního života a celkového životního naladění člověka. A tato životní nálada člověka určuje jeho vztah k sobě samému, ostatním, ke společnosti a vůbec k veškerému prostředí, ve kterém žije a se kterým se musí určitým způsobem „popasovat“.

Jan Patočka vnímá přirozený svět jako filosofický problém, přičemž zdůrazňuje (1992, 226), že původní branou k přirozenému světu není kontemplativní reflexe, ale reflexe jako součást praxe a jako složka vnitřního chování a jednání. Příspěvkem k oné praxis je život jakožto pohyb, jenž je elementem lidského života i dějin. Tento pohyb je nutno nazírat coby uskutečňování možností. Naše konání je na základě naší tělesnosti vždy cílené a je pohybem odněkud někam. Již Heidegger mluvil o časovosti, která se časí v různých momentech lidské existence různým způsobem. Každému pohybu dává akcentování minulého, přítomného nebo budoucího zcela odlišný smysl. Jde o akcentování minulého, tedy toho, což již člověk dávno pasivně přijímá, dále akcentování přítomného, jež aktivně modifikujeme, a budoucího, k čemuž tato modifikace směřuje. Na základě toho trojího časového smyslu vyplývají podle Patočky (2015, 231–240) 3 pohyby, v rámci kterých se uskutečňují 3 různé základní možnosti člověka. Prvním a základním pohybem je pohyb zakotvení neboli zapuštění kořenů. Smyslem je osvojit si to, co je nám dáno, nepřetváříme nic, co bylo před námi. Je to přijetí nás samých do toho, do čeho jsme právě postaveni, protože jen tak může člověk rozvíjet své možnosti. Toto přijetí funguje ve světě rodiny a nejbližších osob, jako jsou např. rodiče, kteří se o nás starají. Charakteristické je vyzařování odkázanosti a blaženosti přimknutí, které se stává porozuměním a rozumějším chováním. V otevřenosti ke světu je obsažena ona nesamostatná samostatnost života, vazba k sobě samému a vazba k druhému. Zde se prvně objevuje a projevuje vztah k celku. Z bezpečí ochraňujícího světa domova lze získávat možnosti, se kterými se člověk později setká ve velkém světě práce nebo boje. Také obličej blízké osoby se stává obličejem světa, ve výrazu obličeje lze vidět pohled, který k nám vysílají věci. Aktivita našeho těla je nejprve pasivní a bezmocná, až později se probouzí a je aktivnější díky postupnému zrání a činností, kdy člověk objevuje sebe a svoje okolí. Je to získávání a nabývání toho, čím jsme, včetně získávání tělesných potencialit a vztahů

vůči okolnímu světu. Tento pohyb zakotvení je o akceptaci, o přijatelnosti, ať se jedná o gesto, úsměv nebo nějaký posunek, neboť v činu je obsaženo dané „toto mohu a toto nelze“, ona vláda nad sebou samým a to, že je člověk živou bytostí. Není to už jen pasivní bezmocnost, protože z pohybů a gest se učíme číst souvislosti a v pohybu je obsažena naše svoboda. V pohybu zakotvení se utváří vztah k lidskému světu, tj. vazba mezi já, ty, společné okolí. Zde jsou základy struktury domov versus cizota, jež je podstatou přirozeného světa. Nutno poznamenat, že pohyb zakotvení nekončí osamostatněním se jedince a jeho nabytím možné vlády nad sebou a světem, což potřebuje ke své existenci. Samostatná bytost je oddělená a ve svém kroužení kolem sebe a v rámci okolí je vydělená. Bytí na světě předpokládá naše vztahování se k němu odhalováním jednotlivin. Když jsme akceptováni či přijati druhou osobou, začíná člověk v očích druhého člověka sám existovat. Tato vzájemnost a akceptace druhého představuje vstup ze života do okolního světa, do světa cizoty. Pohyb zakotvení kompenzuje necelost okolního světa konečností a nahodilostí.

Druhým pohybem je pohyb reprodukce, sebezprodloužení. Už to není vztah k tomu, co jest, nýbrž k něčemu novému, přítomnému. Pohyb v sebezprodloužení vidí věci jen v jejich služebnosti. Člověk obstarává, něco už dovede, má nějakou roli a úkol, má před sebou mnoho možností. V tomto pohybu neexistují žádné předměty, jsou to jen souvislosti věcné a personální. Je to pohyb od přítomnosti do přítomnosti, mnohdy nenaplněný a plný prodlev. Tento přirozený svět je světem sdíleným, je to svět práce, spolupráce, organizace a hierarchie. Pokud člověk rozumí věcným službám, rozumí druhým individuím jako sobě samému, jako možnostem, které se realizují, tedy se pohybují. Okolní svět s námi ale netvoří jednotu. Pokud člověk pracuje, jeho chování předpokládá, že vládne tělem a pohybem. Člověk je v tomto pohybu součástí systému obstarávání potřeb, jde o nalézání možností člověka, lidské činnosti a lidských schopností. Primární práci lze vnímat jako vynaložení všech sil člověka na zásah vůči okolí, tedy vnějšku, aby byl upraven k lidským potřebám. K modifikaci člověka dochází díky úpravě jakékoli věci, díky každému praktickému nálezu, postupně se mění vztahy k druhým i k sobě. V praxi se objevují 2 odlišné principy, a sice princip práce a princip boje. Prací se člověk obrací k věcem, bojem se obrací k lidem. Práce je často výsledkem boje. V pohybu sebezprodloužení se často vyskytuje nezvládnutelná přítomnost, je to chaos.

Nejdůležitějším ze všech tří pohybů je pohyb průlomu nebo vlastního sebezpochození. Nejde zde o setkání s cizím jsoucím, nýbrž se svým vlastním. Je to vlastní pohyb existence, jde o to vidět se ve své vlastní lidské podstatě a možnostech, ve vztahu k bytí a univerzu. Ve třetím pohybu se člověk může otevřít v rámci svého bytí jinak, může proměnit vlastní vztah k univerzu i vlastnímu životu. Nespočívá to ovšem v nazírání nebo v reflexi, jde o možnosti uchopení a realizace dané možnosti. Právě tato přítomnost světa umožňuje vidět se ve světě, v jeho souvislostech a závislostech, vidět svou roli ve světě. Jeho nejtěžší a nezbytnou součástí je podíl smrtelné bytosti, jde o náš postoj ke konečnosti. Nejde však o ztrátu světa, spíš o jeho nalezení. V posledním pohybu je

obsažen náš postoj a otevřenost směrem do budoucnosti. Také tento třetí pohyb tvoří velmi podstatnou dimenzi přirozeného světa. Je to něco, co nám není dáno a co naší identifikaci neustále uniká. A přece tento svět podmiňuje. Přirozený svět Patočka vnímal jako svět, jež nás obklopuje, od prostředí blízkého a známého, až k prostředí, jež je nám cizí. Patočkův odkaz je významný dodnes, nelze nevpomenout pojem „péče o duši“, což není péče jen sama o sebe, ale i o člověka jako takového. Jde o naši vlastní zodpovědnost ve světě, o rozpoznání toho, co je a není ve světě důležité. Symbolika Patočkovy smrti souvisí s naší konečností i jeho neúprosným hájením základních principů lidských práv a svobod v totalitním Československu až do posledních chvil.

Je nepochybné, že péče o duši souvisí s problémem celku. Jenže v současných poměrech je podle autorky starost o duši něčím dosti nesrozumitelným tím spíše, že žijeme v době technické a silně ekonomické, kde jsou prioritní zájmy mocenského vedení úplně jinde. Jestliže základem Evropy je péče o duši, je v dnešní multikulturní době o to aktuálnější Patočkův tzv. „vhled“ do podstaty duše, tedy to, co zakládá duši jednotlivého člověka, klid a harmonii v kosmu. Hogenová (2009, 19–44) uvádí, že je velmi obtížné naučit druhého vidět duši jen jako pohyb bez žádné představy podstaty nebo věčnosti, přičemž péči o duši lze vnímat jako vhled do toho, co nás zakládá. A co je naším počátkem, tedy pramenem, z něhož každý den vyvěráme. Lidé přicházející do Evropy z naprosto odlišných kultur prožívají a vnímají jinak čas, přičemž věří na koloběh věcí a nepřipouští nějaký dějinný pokrok. Péče o duši je neustálým tázáním a hledáním pravdy, a multikulturalita s sebou tuto starost o duši přináší. Každý člověk je tím, čím jest, oním „selbst“. Složitě spolusoužití tolika odlišných lidí v rámci multikulturní společnosti předpokládá, že si každý to svoje „selbst“ nějakým způsobem ponechá a každý si „utrhne“ pro sebe co nejvíce nebo alespoň to nejlepší. To nejdůležitější ale je, aby každý jedinec poznal to svoje „selbst“, protože bez toho nemůže poznat a ani akceptovat kohokoliv druhého, tedy nějaké jiné a odlišné „selbst“. Duše se má starat především sama o sebe a až potom o ty druhé. Také náš vnitřní rozhovor vede k usebrání sebe sama. Péče o duši, na níž Evropa stojí, znamená neustálé tázání a hledání pravdy. A multikulturalita s sebou tuto starost o duši přináší.

V souvislosti s globalizací a setkáváním kultur je nepochybně aktuální také téma hermeneutiky Gadamera, tedy nauky o rozumění. Nejen k textu, ale i aktuálně ke všemu cizímu nebo neznámému nepřistupujeme nikdy úplně nepředpojatě, ale spíše už s jistým předporozuměním, tedy s něčím, co nám je již předběžně známo. Pohyb v hermeneutickém kruhu člověka nabádá vstřebat nejprve onu výchozí situaci, až poté k ní přistoupit, nashromáždit dostatek informací, analyzovat je včetně vnějších aspektů a v rámci celé situace nebo textu. Přitom nelze vyloučit opakování celého procesu. Problematiku multikulturality a její etické dimenze nelze bez jistého předporozumění ani vlastně dostatečně uchopit. Etika má smysl jen tehdy, když se vztahuje k tomu, co jest. Je otázkou, do jaké míry bude pro mnohé ona jinakost pochopitelná a do jaké míry ne. A co si dnes vůbec představit pod pojmem „ctnost“? Pro mnohé zní staromódně jako

termín již překonaný nebo dávno zaprášený. Lueckel, Thiele (2009, 228–229) uvádějí, jak velmi je v Německu pojem „ctnost“ dodnes diskutabilní. Přitom je ctností míněno cosi pozitivního, jako kladná vlastnost je vnitřním postojem, jež může přispět k dobru. Ale pojem „ctnost“ je třeba použít opatrně. Není divu, národní socialisté ji označovali jako za pradávno Němcům danou. Jenže důsledkem je hořká pachuč dodnes. Oprávněně platí, že smysl pro povinnost, vypočítavost, proveditelnost nebo vytrvalost jsou druhotnými ctnostmi. Díky nim bylo možno provozovat koncentrační tábory. Všechny vlastnosti, které podhalují typický charakter Němců, jako úsilí, schopnost organizace, čistota, píle, idealismus, pořádek, věrnost, serióznost, jsou spolu s ostatními nějakým způsobem prosyceny jistou nedefinovatelnou melancholií.

A lze vůbec vybudovat společnou Evropu? Podle autorky je tak stále více zřejmé, že problematika společného soužití lidí z jiných kultur není ani problémem historickým, politologickým nebo antropologickým, ale nepochybně filosofickým, potažmo etickým.

2.2 Přirozený svět jako problém politický

Protože všechno souvisí se vším, lze nepochybně tvrdit, že filosofii nelze oddělit od politiky, protože filosofie byla a je stále politicky zabarvená. Kritická filosofie reaguje na skutečnosti, jež jsou nepochopitelné, zákeřné a evidentně dobře nefungují. Mezi tyto věci patří také věci veřejné, vždyť politika je často konfrontována právě s každodenností. Je to obrana proti křivdám a proti ztrátě mravní lidské důstojnosti. Filosofové neustále hledají nové a přesvědčivější verze světa, jež by korespondovaly s jejich potřebami a kde by se lidé cítili lépe. Osvícený člověk bojoval proti temnotě překonáním tradic a také postmoderní doba nás vede k nějakému cíli, z čehož vyplývá, že západní tradice je metafyzická.

V poslední době je stále častěji kritizována evropská tradice, hovoří se o její ohroženosti. Podle Bělohradského (1991, 11–13) charakterizuje evropskou tradici nepřevoditelnost vědomí na aparáty, instituce, na nezávislost společnosti a lidských vztahů na státě a na jeho organizaci. Člověk je zodpovědný za své činy, jež zůstávají jeho osobním problémem. Evropskou tradici však nelze převést na stát nebo nějaký daný zákon, bez svědomí nemůže žít žádný člověk. Tématem Bělohradského je člověk, a především „člověk bez skrupulí“. Je to člověk, který prosazuje svůj cíl a zásadu natolik bezohledně, až jej dosáhne. Jedná bez ohledu na druhé lidi a na tradice, nebere v potaz ani svět svých předků. Lidé bez skrupulí se v evropských dějinách podepsali pod krizi pozdní doby, neboť žili svůj život jako službu objektivní nutnosti dějin. I tak lze vysvětlit výstavbu koncentračních táborů či ideu nového člověka, eventuálně plánování konečných řešení. Politická kultura dnešní doby je plná monstrozit. Demokracii charakterizuje vůle k autonomii, což znamená, že my si určujeme nebo vytváříme svoje vlastní zákony. Úctu k zákonům charakterizuje heteronomie, kdy zákony jsou např. od boha nebo od nějaké

vnější moci. Člověk se v poslední době řídí spíše rozumem, bohužel bez úcty k minulosti a k druhým lidem, jedná bez skrupulí. Politika souvisí s monstrozitou v momentě, kdy člověk rozhoduje o životě těch druhých, o tom, kdo zde má nebo nemá právo žít. Nezbytná komunikace však není možná bez skutečného dialogu, kde se objevuje něco nového nebo neočekávaného. Nebezpečná je korupce lidského myšlení, jež je provázána korupcí přirozené řeči. Korupci řeči přitom poznamenává to, že je všechno předem dané nebo připravené. Dialog by měl znamenat neustálý růst vědomí. Politika pozdní doby úzce souvisí s ohromným technickým pokrokem, převažují administrativní instituce a řízení, které je nezávislé na našem svědomí a etice. Politiku nelze zcela jistě oddělit od našeho myšlení, dialog je o výměně zkušeností a měl by vést především k vytváření důstojného soužití svobodných lidí. Porozumění je spjato s přirozeným jazykem a s dialogem, kde otázku střídá odpověď. Politiku lze však vnímat i jako odkaz pro budoucí generace. Člověk se musí nějak popasovat se svým osobním životem i jeho konečností. Politika je součástí veřejného života, a kdyby z našeho života zmizela, neměl by člověk kde prosazovat své zájmy a kde zanechat stopu nebo odkaz.

Úvahu o tom, že kráva již není zvířetem, nýbrž strojem se všemi vstupy a výstupy, formuluje v jednom ze svých dopisů z vězení na Borech Václav Havel. Na jedné straně jsou krmiva, na druhé straně mléko, nechybí výrobní plán a nezbytný strojník, jehož cílem, jakožto i celého hospodářství, je při nižších vstupech zvyšovat výstupy. Bělohradský (1991, 147) uvádí, že Havlovo pojetí příčin tragického dění ve světě spočívá v krizi zkušenosti absolutního horizontu, jejíž základ je v základní struktuře naší civilizace a jež souvisí se ztrátou smyslu pro integritu bytí a bytostné odpovědnosti člověka k sobě samému a ke světu. Absence odpovědnosti je příčinou toho, že se postupně vytrácí naše identita a místo na světě. Člověk si přivlastňuje identitu všech věcí kolem sebe kvůli svým potřebám a prosazování lidských plánů. Svébytnost věcí je přitom na hony vzdálena od úcty k nim. Havel vnímá ve svém absolutním horizontu právě toto úctyhodné coby horizont, související s naší lidskou podstatou. Technická moc neboli technično je jakýmsi vytržením, orgiasmem, neboť člověk se kvůli svým cílům vztahuje k pokroku a budoucnosti. Problém přirozeného světa je spojen s problémem obnovení úcty jako základu smysluplnosti. Neustále probíhají střety přirozeného jazyka s jazykem umělým. Zatímco v umělém jazyce je vše odpovědí, v přirozeném jazyce otázka předchází odpovědi. Lidské chování a jednání je srozumitelné jako odpověď na otázku.

O politickém problému lze hovořit v případě, když proti sobě bojují zneprátelené síly ve světě, a to ve jménu absolutních hodnot. Člověk se buď přikloní, nebo přidává na jednu či druhou zneprátelenou stranu, ať už se jedná o oblast ekonomickou, kulturní, náboženskou nebo vědeckou. Politický problém je ona angažovanost člověka ve sporu uvnitř společnosti ve jménu absolutních hodnot, které jsou relativní v souvislosti s něčím dalším na půdě neutrální, což souvisí s jistým odstupem. Politiku charakterizují spojitosti proměny smyslu z absolutního na relativní. Za relativizací všech hodnot stojí současná technická doba. Vzpourou přirozeného světa proti neosobnosti je např. disidentská

politika nebo kultura, již lze charakterizovat jako intenci života proti intenci systému. Podstatou nezbytného dialogu je snaha o aktivování mravní tradice Západu a politického myšlení. V této souvislosti Bělohradský (1991, 154) zdůrazňuje, že politickým problémem dnešní doby je spor mezi člověkem orgiasmu a člověkem banality, jejichž smrtelný boj je odrazem samopohybu naší civilizace. Patočka popisuje člověka orgiasmu jako člověka předdějinného, jehož existence má větší cíle než pouhý život a jenž smysl života spatřuje ve vytržení a cílevědomosti. Smyslem života je jeho proměna, na jeho konci je nějaký cíl, něco, co je třeba vykonat. Cílevědomý a oddaný člověk orgiasmu se sebeobětuje nebo jedná v souvislosti s obětováním druhým. Oproti tomu pragmatický člověk banality je spojen se sférou prostředků, je kompetentní jednat za určitým účelem, k němuž hledá prostředky, ale nechce být jeho obětí. Autenticita lidské existence spočívá v pochopení vlastní konečnosti a uctívání toho, co je nám dáno a s čím nelze manipulovat a podrobit vlastním vyšším cílům. Patočka vidí úzkou spojitost rozumění přirozeného světa a skrupulí, které vyjadřuje nelhostejnost coby podstata naší existence.

Politické jednání tak souvisí s každodenností, předsudky a skrupulemi i zájmem o dění kolem sebe a ve světě. Člověk jedná a bojuje v přirozeném světě především za svobodu a pravdu, není k němu lhostejný a pečuje o něj. Podle autorky být nelhostejný k sobě a druhým je důvodem neustálého hledání správných odpovědí a také pravdy, úzce související s naší vlastní identitou. Podle Hogenové (2009, 19) je zásadním problémem dneška tzv. „politická moc“, která není v rukou lidu, ale v rukou tzv. kolektivního subjektu. Moc je a vždy byla hybnou silou dějin i jejím ústředním tématem. Autorka se domnívá, že největším problémem Evropy poslední doby je kromě ztráty jejích tradic, a tudíž našich kořenů, i ztráta odpovědnosti dnešních politických činovníků. Nestačí již pouhá znalost daných zákonů v rámci svého teritoria, významný politik by v současné době neměl na nadnárodní úrovni jednat a uzavírat žádné důležité smlouvy týkající se bezpečnosti a osudu svého regionu nebo celé Evropy bez dostatečného rozhledu souvisejícího s přesahem vlastní politické strany a svého státu a vlastní morální zodpovědností.

2.3 Přirozený svět jako problém multikulturní

Multikulturalita je odrazem stavu lidské společnosti, kdy se díky zvýšené mobilitě obyvatel světa setkávají reprezentanti různých ras, náboženství a kultur, obyčejů, zvyků a tradic. Přitom je nezbytné si uvědomit, že toto setkávání je podloženo dávnou historickou tradicí, ať se jednalo o křížové výpravy, objevné plavby nebo klasický kolonialismus. Už tehdy vojáci, obchodníci, plavci nebo jen dobrodruzi dobývali mimoevropské prostory, přičemž ke svému údivu narazili na společnosti a civilizace, které mají své civilizační hodnoty. A byl to zrod prvního nesouladu, který se řešil odmítnutím porozumět těmto cizorodým civilizacím, jež považovali za divošské a barbarské. Možností tak bylo násilné nebo dobrovolné přizpůsobení se evropské a křesťanské civilizaci. Současný svět

charakterizuje autorka jako svět multikulturní vzhledem k vysokému promíchávání obyvatel z rozdílných koutů světa a každodennímu setkávání se a potřebě určité koexistence. V dnešní době představují všeobecně přistěhovalci především kulturní, ekonomickou a politickou výzvu v nové zemi, která se cítí být zavázána ulehčit nově příchozím jejich integraci do nové společnosti.

Josefová (2013, 51) uvádí, že cizinci přicházejí do Evropy s očekáváním, že zde naleznou kromě bezpečí a svobody také toleranci, respekt a porozumění pro svůj životní styl a kulturní zvyky, které s sebou přináší. Problém v rámci soužití mnoha lidí různých ras, etnik, a národností nastává, pokud tito nově příchozí nejsou ochotni přirozeně respektovat principy většinové společnosti. Rozdíly panují i mezi samotnými imigranty. Někteří imigranti uznávají a přijímají odstavky politiky od náboženství, druzí imigranti s teokratickou kulturou se chovají odlišně. Multikulturní společnost se musí vypořádat s existencí odlišných náboženství a kultur, což může vést na jedné straně ke kulturnímu obohacení, stále častěji však vede nejen k mnoha nepochopením, půtkám, ale i konfliktům, četným fyzickým a slovním atakům a bohužel v poslední době i stále častějším a politováníhodným teroristickým činům. Termín „multikulturalismus“ je spojován s existencí velké různorodosti jazyků, kultur a etnik. V dnešní době lze princip multikulturalismu označit jako nositele určité ideologie nebo ideologického projektu, který je zmiňován v souvislosti s integrací nově příchozích do většinové společnosti.

Pojem integrace je v politických debatách vysvětlován různým způsobem a pomocí nejrozličnějších obsahů a požadavků, někdy je naopak zcela odmítán, protože je to výraz nelegitimních požadavků na přistěhovalce, a tudíž je represivní. V rámci sociálně-vědeckého bádání v otázce migrace rozlišuje Luft (2016, 106) integraci sociální, strukturální a kulturní. V souvislosti se sociální integrací jde o integraci jedinců jednajících v rámci společnosti, jakožto o jejich spolužití a začlenění do vzdělávacího systému a na pracovní trh přijímajícího státu. Aby se zde mohli zabydlet a úspěšně obsadit odpovídající pozice, jsou k tomu zapotřebí určité znalosti, kompetence a dovednosti. Ty se získávají díky vztahům k ostatním členům přijímající společnosti, např. na pracovišti, v sousedství, ve školách nebo školkách. To předpokládá ostatně integraci na pracovní trh stejně jako vytvoření struktury každodenních příležitostných kontaktů k místním občanům, tedy neznamená to život v etnické kolonii, v níž se omezují kontakty pouze na příslušníky této etnické komunity. Omezení sociálních sítí na vlastní etnicko-sociální skupinu je pro integraci do vzdělávacího systému a na trh práce výraznou nevýhodou. Důležité je začlenění rodičů a žáků do interetnických sociálních a neformálních síťových systémů s cílem snazšího získání pracovního nebo učňovského místa, příkladem jsou mnohé organizace dobrovolníků. Strukturální integrace zahrnuje snahu o rovnoměrné obsazování pozic v oblastech různých funkcí zejména ve vzdělávacím systému nebo na trhu práce. Cílem integrační politiky je především garance rovnoprávnosti v otázce šance jak pro místní obyvatele, tak pro nově příchozí, a to ve všech koutech dané země. To znamená zajistit rovnoměrně životní podmínky a šance pro všechny bez ohledu na jejich

etnický původ. Kulturní integrace předpokládá nabytí kompetencí potřebných pro komunikaci a jednání v rámci přijímací společnosti. V první řadě sem patří jazyk, dále normy a postoje a z toho vyplývající způsob chování člověka. Aby byli přistěhovalci socializováni v rámci kulturně odlišných vztahů, předpokládá kulturní integrace bolestivý průběh přizpůsobení se včetně vzniku nejrůznějších konfliktů. Přinesené normy a představy v otázce hodnot a norem se často rozcházejí s těmi, které jsou mezitím dominantní ve většinové přijímací společnosti. Toto platí především v oblasti náboženské tolerance a v otázce rovnoprávnosti žen. Luft (2016, 107) zaznamenal, že z ubytoven uprchlíků v Německu přicházejí zprávy o tom, že náboženské menšiny mezi uprchlíky, např. křesťani, jsou šikanováni ze strany muslimských utečenců a často slychají coby „nevěřící“ hrubé urážky. A protože tito utečenci utekli ze svých domovů právě z těchto důvodů, je to pro ně o to těžší. Pokud jde o muslimy, snaží se je mluvcí islámu instrumentalizovat pro své cíle. Při špatné sociální a strukturální integraci tak existuje reálné nebezpečí vzniků paralelních společností, v nichž dominuje islám, což je úzce spojováno s výrazným konfliktním potenciálem v rámci společenského soužití. Důkazem toho jsou dlouhodobě propukající nepokoje ve Francii a Velké Británii a v současné době také v Německu, Nizozemí a Belgii. Proto je nesmírně důležité umět pracovat se slabinami především v oblasti vzdělávacího systému a na trhu práce. Mnozí se domnívají, že v souvislosti s integrací je asimilace snazším postupem než existence diferencovaného občanství.

2.3.1 Multikulturalita jako multiproblém

Mnohé evropské země se v posledních letech potýkají s mnoha problémy souvisejícími s multikulturní odlišností a rozmanitostí. Azylová politika tak dlouhodobě musí řešit generální problémy včetně nárůstu kriminality. Prvním vážným problémem je neúměrná délka celého nečinného čekání na získání azylu, jež je v mnoha evropských zemích různá. V Německu byla v souvislosti s nekontrolovatelnou migrační vlnou v létě r. 2015 kritizována čekací doba na azyl. Podle Markworta (2015, 130) musejí být nepronásledovaní uprchlíci v Německu rychleji posíláni zpět do svých původních vlastí, protože v Německu podle odhadů univerzity Münster trvá zpracování jednotlivých žádostí o azyl cca od 5,4 měsíců do 1 roku. Přitom ve Švýcarsku a Norsku je mnoho žádostí o azyl vyřízeno již v průběhu 48 hodin. V Německu by se tento proces měl co nejvíce zkrátit, i díky razantnímu odmítnutí uchazečů z bezpečných balkánských zemí, přičemž by tito hospodářští uprchlíci neměli být posíláni ani do komunit, nýbrž sběrných center, jako ve Švýcarsku, odkud jsou posíláni zpět do vlasti. Problémem zůstávají ti, kteří ztratili doklady o svoji totožnosti a kterým je nutno opatřit nové.

Kvůli nekontrolovatelné utečenecké vlně do Evropy byla na počátku alarmující především otázka ubytování, stravování a zajištění nejnútnějšího základního vybavení. Mnohé kritické hlasy poukazují na nedostatečnou přípravu a obtížně zvladatelnou situaci ohledně

ohromného množství nově příchozích. Největší problém, se kterým se potýkají v Německu, je zdoluhavá byrokracie včetně chybějícího personálu v mnoha oblastech společenského života. Ať se jedná o úřady nebo vzdělávací instituce. Pro mnohé učitele, policisty a úředníky, a především ženy, učitelky, policistky nebo úřednice, je velmi obtížné zjednat si nutný respekt, často jsou evidentně přetíženi a nesnadno se s danou situací vyrovnávají. Je evidentní, že by na to neměli zůstat sami.

Mezi zásadní a tím i prvotní problémy patří nedostatek ubytovacích kapacit a vhodných ubytovacích zařízení, čehož hojně využívá a bohužel také ve vysoké míře zneužívá podnikatelská stavební sféra i mnohé podnikatelské firmy v souvislosti s neúměrně drahými podnájmy. Kromě ubytoven pro žadatele o azyl jsou využívány k dočasnému a následně i trvalému bydlení kromě zmiňovaných ubytoven také různě rozmístěné byty, mobilní buňky nebo obytné kontejnery. Často jsou k dispozici nefunkční a prázdnotou zející zařízení, jako např. opuštěné budovy škol včetně rozlehlých tělocvičen, které se postupem času mění na společná ubytovací zařízení pro nově příchozí. Nově vznikající ubytovny pro žadatele o azyl stále více doprovází protesty místních obyvatel, časté jsou žhářské útoky. Zpravidla jsou rodiny žadatelů o azyl po několika měsících čekání na azyl rozmísťovány do společného ubytování buď do městských čtvrtí na okrajích měst, nebo na vesnice, jak předepisuje zákon. Úřady počítají s tím, že je budou moci snáze kontrolovat a že bude rychleji probíhat proces jejich eventuálního vyhoštění. Obtížné je zajištění bezpečnosti čekajících azylantů v mnoha ubytovnách, což souvisí se vznikem nejrozličnějších komunit dle náboženské příslušnosti. Utečenci vytváří společně ghetta, a to je nebezpečný rys. Na druhé straně vznikají různé občanské iniciativy namířené právě proti nastěhování nových přistěhovalců. Experti jsou přesvědčeni o tom, že to, co může přispět ke zmírnění a možná i vyvarování se nepřátelských a zlých zárodků nejistot a strachů, je individuální ubytování utečenců. Sice se tím zřejmě plně nezabrání projevům rasismu, ale může to přispět k lepší integraci a koexistenci s místními obyvateli. Avšak bohužel tyto dlouholeté představy a mnohdy politické programové požadavky ohledně individuálního decentralizovaného rozmísťování azylantů do městských bytů nelze v současné době nikterak naplnit kvůli zoufalé absenci ubytovacích zařízení v Německu. Existují samozřejmě i různá alternativní řešení a úspěšné letité alternativní modely, které fungují ke spokojenosti všech. Příkladem může být Leverkusen, kde se již od roku 2002 zpravidla po několika měsících žadatelé o azyl stěhují do vlastních bytů. Mnozí poukazují na to, že rodiny s dětmi se mnohem snáze integrují do většinové společnosti a výrazně z toho profitují především děti, pokud se jedná o rodiny s dětmi. Popp, Röbel (2013, 41) uvádějí, že díky tomuto úspěšnému modelu děti získají konečně svůj vysněný dětský pokoj, už je neruší hluk ostatních lidí na ubytovně, toalety jsou čisté. Proto většina považuje svůj nový příbytek za palác, vždyť za posledních 14 let se žádný utečenec znovu do ubytovny nevrátil. Mnozí azylanti jsou sice zpočátku nově vzniklou situací přetíženi, neboť jsou odkázáni najednou jen sami na sebe. Přesto jsou spokojeni a cítí se díky každodennímu kontaktu s místními obyvateli v Německu opravdu vítáni.

Zejména děti se snáze a rychleji naučí jazyku díky častému kontaktu s dětmi ze sousedství. Mezi klady patří i to, že tento model individuálního ubytování šetří také náklady na rozpočet. Město sice přejímá platbu nájemného, avšak odpadnou náklady za personál a sanaci společných ubytovacích prostor, takže město výrazně šetří finanční prostředky.

Otázka stravování je díky náporu chudých do Německa také stěžejní. Zajistit zásobování pro nově příchozí z chudých zemí, pro důchodce a v neposlední řadě také pro studenty bylo původně myšleno jako gratis – strategie, Barth (2013, 38–39) uvádí počet 917 tzv. „tabulí“ (něm. Tafeln) v Německu. Zásobování bylo zajišťováno nejprve pouze ze sponzorských peněz a zpravidla z toho, co producenti potravin, supermarketů a jiní obchodníci už nemohli nebo nechtěli prodat. Přívalem spousty nových strážníků musí být ve velké míře potraviny dokupovány, zásoby nestačí pokrýt poptávku. Barth uvádí např. „tabuli“ ve Wuppertalu, kde je kantýna velká jako tělocvična, ze které zní dechová hudba a kde je možno se nasnídat s nabídkou několika druhů sýrů a salámů. Může přijít každý občan města a pobýt až do oběda. Od 12 hodin se podává oběd gratis, stejně jako pozdější večeře. Za zmínku stojí nespočet angažovaných dobrovolníků z řad široké veřejnosti, bez nichž by tato služba vůbec nebyla možná. Na některých místech v Německu (např. Badenwürttemberg) však jsou nuceni vybírat za každé zboží alespoň pár centů.

Politická opatření by měla mít za prvořadý cíl sociální a etnické rozprostření nově příchozích do většinové společnosti, což platí nejen pro oblast ubytování, ale i školství, konkrétně pro školní a předškolní integraci. Zvláště vysoký podíl dětí s neněmeckým původním jazykem působí v Německu ve školkách a ve školách ve velkých městech jako bariéra pro nabytí německého jazyka. Vedle nabídky jazykových kurzů by měla být vyžadována povinná účast na nich. Kde chybí motivace a odpovídající struktury možných příležitostí, tam chybí chuť učit se i nový potřebný jazyk většinové společnosti. Je velmi podstatné, aby se v rámci běžného dne používal jazyk přijímací země. Ať v okolí svého bydliště, při nákupu, v rodině, v médiích nebo o přestávce ve škole na dvoře, jen tak vznikne tlak, aby se dítě naučilo příslušný jazyk co nejrychleji. Uprchlíci mohou získat v Německu v rámci svého pracovního zařazení i s nízkým platovým výměrem takový příjem, jaký by ve své původní vlasti nikdy nezískali. Proto v Německu platí přistěhovalci za vítané zájemce o nekvalifikovaná pracovní místa s nejnižším platebním výměrem. Luft (2016, 115–116) uvádí statistické údaje Spolkové agentury práce z října 2015, kde bylo 81% uprchlíků bez formální kvalifikace, 8% disponovalo akademickým vzděláním a pouze 11% mělo odpovídající profesní kvalifikaci. Studie ukázala, že přistěhovalci častěji přijímají nekvalifikovaná pracovní místa, jež neodpovídají jejich dosažené kvalifikaci. Už nyní je zřejmé, že integrace v Německu směrem k trhu práce nepřinese v dohledné době žádné výrazné pokroky. Podle odborníků lze očekávat úspěchy na pracovním poli spíše ve střednědobém nebo až dlouhodobém horizontu. Aby se zabránilo etnické segmentaci v oblasti pracovního trhu, měli by být uprchlíci nazíráni coby pracovní potenciál, i když s

nízkou nebo nulovou počáteční kvalifikací.

I když byly vytvořeny podle autorky pro nově příchozí nesporně zajímavé nabídky možné účasti na kurzech německého jazyka nebo studia na vysokých školách pro nově příchozí, kromě nedostatečné kapacity byly problémem pro zápis jejich chybějící dokumenty a velké jazykové bariéry. Kulturní a náboženské odlišnosti přináší mnohá nepochopení a také nutnost problémy urychleně řešit. Kontroverzní debaty vyvolávají modlitby muslimských žáků v prostorách školních zařízení, speciální požadavky ohledně stravování, např. jídla bez vepřového masa. Neúčast muslimských dívek na hodinách plavání je již standardem. Totéž se týká zaměstnaných muslimů v různých německých firmách a jejich každodenních modliteb. S hodnotami západní kultury se neslučuje ani zahalování muslimských žen.

Dalším problémem velké kulturní odlišnosti je polygamie, kterou neuznává mnoho evropských států, mezi nimi i Německo. Množí se případy, kdy do Německa přišli v rámci poslední migrační vlny muži s více manželkami a hromadou dětí, ovšem Německo uznává jen jednu oficiální manželku. V muslimské víře ale lze pojmout vícero žen za předpokladu, že se o ně muž jako hlava rodiny rovnocenně postará a všechny užije. Protože však často nebydlí u sebe, má podle víry povinnost každou rodinu navštěvovat stejně, což je tak časově náročné, že nestíhá chodit do práce, a celá početná rodina pobírá dávky.

Závažným problémem poslední doby je radikalizace mladých lidí některých evropských zemí, jež plně konvertovala k islámu a přidala se na stranu bojovníků islámského státu. Odvrácenou stranou integrace přistěhovalců a také života v rámci multikulturní společnosti jsou stále narůstající počty každodenních drobných trestných činů, drobných ústrků a incidentů, jako je rušení nočního klidu, provokací či rvaček, alarmující je zvyšující se počet závažných trestných deliktů, jako žhářských útoků, sexuálního obtěžování žen i závažných kriminálních činů a v neposlední řadě brutálních teroristických činů. V současné době již nemůže být pochyb o souvislosti mezi nekontrolovatelnou přistěhovaleckou vlnou do Evropy a spáchanými teroristickými činy. Policisté čelí často slovním urážkám a fyzickým útokům ze strany pachatelů, nejčastěji muslimských a východoevropských mladých mužů. Před těmito závažnými jevy na okraji společnosti nelze donekonečna zavírat oči, je nutno o nich naopak dostatečně informovat veřejnost. Policistka z Bochumi Kambouri (2015) díky své letité policejní praxi uvádí, že i když obraz mnohých imigrantů v Německu je bezproblémový, dobře se integrují, přesto nelze zavírat oči, zamlčovat nebo odsouvat jevy na okraji společnosti, je třeba o nich informovat. Ať se jedná o medializované závažné případy islámského terorismu a brutální činy, nebo o každodenní drobné ústrky a incidenty, jako je rušení nočního klidu, rvačky, provokace nebo sexuální obtěžování dívek a žen. Podle Kambouri vznikají díky muslimům v Německu paralelní struktury vůči policejním a soudním orgánům. Hodně mladých, převážně muslimských přistěhovalců se odmítá integrovat, často provokují a neuznávají podle policistky ani ústavní práva, ani německý stát a jejich představitele. Ani dlouholetý

pobyt přistěhovalců v Německu nezaručuje, že vymizí potíže s jejich integrací, neboť příslušníci 3. generace přistěhovalců jsou ještě méně přizpůsobiví než jejich prarodiče a rodiče. Mnozí z těch, kdo již získali německých pas, si údajně ani po letech neuvědomuje, že jako občané státu mají vedle svých práv i své povinnosti. Kambouri mluví o utajovaných trestných činech, zastrašování svědků, kdy spolupráci s policií přirovnává ke zradě vůči rodině či klanu. Kritizuje také neexistující statistiku dat, kolik občanů muslimského původu spáchalo trestný čin i o to, že v rámci statistiky je velmi obtížné rozhodnout, kam např. zahrnout děti ze smíšených rodin. Výjimkou nejsou ani klany, jež ovládají celé ulice a části městských čtvrtí, kde nezřídká platí právo silnějšího. Není divu, že německé soudy mnohdy nestíhají vybavovat tolik trestných deliktů a činů. Velkým problémem je nedostatek respektu vůči německé policii, přičemž ve velkoměstech je policejní práce mnohem náročnější než na poklidném venkově, kde je menší počet přistěhovalců a souvisejících trestných činů či deliktů. Přetížení a nerespektování mužů německého zákona tak může vést k tomu, že v německých velkoměstech v dohledné době bude stále více narůstat množství bezprávních zón. Také německá média čelí v této napjaté době kvůli nedostatečné informovanosti veřejnosti silné kritice v souvislosti se závažnými trestnými činy a teroristickými činy, spáchanými čekateli na azyl, výjimkou nejsou nezletilí pachatelé. V mnoha německých městech se po mnoha hromadných deliktech spojených se sexuálním obtěžováním dívek a žen ze strany migrantů o silvestrovské noci v r. 2015 rozbouřila debata o tom, proč média tyto odsouzeníhodné činy zamlčovala. Hlavně německá televize tak čelí nebývalé kritice, protože posláním zpravodajského pořadu je primárně informovat veřejnost, tedy poskytovat příslušné aktuální informace. Široký společenský rozměr v poslední době získávají brutální trestné činy spáchané uprchlíky nebo čekateli na azyl. Politici naopak varují před zjednodušeným paušalizováním, neboť stejně zavrženíhodných brutálních činů se mohou dopouštět i lidé narození v Německu, a s tímto nelze slučovat odmítnutí žádné skupiny. Na druhé straně hlasy kritické veřejnosti mluví o tom, že je to důsledek přistěhovalecké politiky. Podle autorky představují obrovský problém a zároveň nebezpečí hlavně nezletilí migranti, chlapci a muži, kteří přišli do Německa sami bez rodiny a přátel, mnohdy bez potřebného dokladu o totožnosti, a především ti, již unikli jakékoliv kontrole a identifikaci a žijí na území státu. Naděje a očekávání mnohých uprchlíků jsou obrovská, nezřídká jsou přilákáni nereálnými sliby a mnozí mají díky falešným převaděčům otřesné zážitky. Vedle plně přetížených měst a obcí v Německu, kde uvádá pozitivní nálada, existují na druhé straně zcela jistě úspěšné příběhy a příklady bezproblémové integrace.

2.3.2 Etická dimenze multikulturality

Ve stále více se polarizující veřejnosti dominuje v poslední době především to mínění, které připouští pochybnosti vůči pozicím těch druhých, ale ne vůči ní samé. Nikoho již nepřekvapí výrazy jako rasismus, fanatismus, nepřátelství vůči demokracii, jež se staly

nedílnou součástí komunikace probíhající nejen ve veřejných médiích, ale i na sociálních sítích nebo při každodenní komunikaci občanů. Nebezpečí dogmatického myšlení nezohledňuje žádné jiné varianty. Nenávidíme buď nahoru, nebo dolů, v každém případě proti těm „tam nahoře“ nebo těm „tam dole“, a pořád je to kategoricky jiné, co potlačuje to vlastní nebo ho ohrožuje. To jiné si představujeme jako nějakou nebezpečnou moc nebo jako věc méněcennou, a tím se vlastně pozdější zneužití nebo zničení neposuzuje pouze jako omluvitelné opatření, nýbrž jako nutné opatření. Emcke (2016, 12) uvádí, že jiný přece nemůže být ten, koho lze beztrestně udat nebo ignorovat, zraňovat nebo dokonce usmrtit. Proto je třeba bojovat proti nenávisti, kterou mnozí zažívají na vlastní kůži, jsou jí vystaveni na ulici, na sociálních sítích, po večerech nebo za denního světla a musejí ji snášet. Nosí v sobě nejrůznější příběhy plné ignorace a zneužití, mnohým je vyhrožováno sexuální násilím a dalším dokonce smrtí. Způsob stěhování nebo útěku je buď individuální, nebo řetězový a má podle Lufta (2016, 111) podstatný vliv na otázku motivů a očekávání přistěhovalců a s tím související jejich integrační chování. Zatímco individuální přistěhovalci nebo utečenci se musí intenzivněji zasadit do většinové společnosti, přistěhovalci ve skupinách mají jistou sociální výhodu.

Může dnes vlastně vůbec fungovat ideální koncept multikulturalismu, založený na společném soužití lidí různých ras, kultur a náboženství? Člověk si díky vlastní kultuře a svým kořenům uvědomuje svoji vlastní identitu, je platným členem společnosti s tím, že akceptuje a dodržuje systém jeho hodnot, práv a zákonů. A právě tyto sdílené hodnoty a způsoby jednání v rámci dané společnosti spoluvytváří lidské chování, které napomáhá vzájemnému soužití a komunikaci. Pravdou je, že kultura dnes škodí jak globální ekonomika, tak globální technosféra, nelze si nevšimnout jejího všeobecného úpadku a vlastně ústupu kultury jako takové, zvláště té evropské. A protože je kultura vždy spojována s původním pramenem, tedy s naším domovem i každodenním životem, cítíme se s přílivem nekontrolovatelné masy lidí s odlišnou kulturou do Evropy v ohrožení, cítíme nejistotu spojenou s předsudky a stereotypy. Otázkou zůstává, zda a jakým způsobem je naše evropská společnost připravena na integraci a začlenění nově příchozích do většinové společnosti s její dominantní kulturou, jejichž chování řídí závazné i neformální normy, zákony a pravidla. Je nepochybné, že sociální integrace člověka do společnosti je podmíněna nejen jejich vzájemným vztahem a komunikací, ale především kooperací všech zúčastněných.

Jestliže je etika co nejobecnější soubor zásad a pravidel nezbytných pro jejich jednání a chování, měla by být i jistou orientací nebo pomůckou při rozhodování nebo při kontaktu s druhými lidmi. Klíčová je ochota a vůle porozumět zdánlivě odlišnému světu, zdaleka nestačí pouhá jazyková vybavenost nebo znalost literatury. Patří sem nepochybně také jistá kulturní a etická skromnost, díky níž je nutno si v rámci multikulturního soužití uvědomit, že nejsme jedinými nositeli kultury. Autorka v této souvislosti nemůže opomenout překvapivý zážitek z jedné konference v Rusku (Petrohrad), kde jí nebyla otištěna část závěrečného odstavce konferenčního příspěvku. Zde mluví o tom,

že multikulturní společnost nelze vnímat tak, že jedna kultura je lepší než ta druhá. Je pravdou, že Rusko není vůči cizincům příliš otevřené a svoji kulturu si chrání.

Život v postmoderní době nám není nijak detailně vykreslen a dán, zpochybňovány jsou tradiční systémy hodnot, univerzální pravdy neexistují. Člověk místní se cítí být ztracen v chaosu nejrůznějších informací a polopravd, navíc vybaven mnohými stereotypy a předsudky. Pravda je ve světě spíše osobní záležitostí, neexistuje žádná univerzální morálka. Ještě více zmaten musí být jedinec, který přichází do nové země, jde z jedné kultury a před sebou má integraci do zcela jiné kultury většinové společnosti. Je to člověk historicky dislokovaný, jiným slovem vyděděný, ztroskotaný a většinou dosti nešťastný. V nové zemi tápe a neví, kam patří a co je dobré a zlé, a pro něho třeba prospěšné a co zakázané. Najednou je těžké orientovat se v nové zemi a je snadné podlehnout svodům blahobytu nové země nebo se stát kořistí silnějších jedinců. Je zapotřebí nějakého pevného ukotvení s cílem stát se plnohodnotnou součástí způsobu života v nové multikulturní společnosti. Podle autorky odráží etická dimenze multikulturality vůči nově příchozím buď přívětivou a vítací tvář, nebo naopak tvář nedůvěřivou a odmítavou kvůli značným obavám z budoucího vývoje multikulturních společností. Už dávno není problém multikulturality problémem pouze politickým, politologickým, historickým nebo antropologickým, je to problém filosofický a psychologický. Především morálním problémem zůstává v poslední době celá utečenecká vlna mířící do Evropy za jistým blahobytem. Do jaké míry má u Evropanů převážít soucit a milosrdenství s cílem uprchlíkům pomoci? Je otázkou, komu pomáhat, jestli všem uprchlíkům nebo jen někomu. Anebo je oprávněné chránit si zarytě na druhé straně vlastní domov a identitu, když si nikdo nemůže být jistý tím, co se může v budoucnu stát.

2.3.2.1 Nově příchozí

Existuje nepřeberné množství termínů pro vyjádření nově příchozích do země, související s důvodem jejich příchodu a délkou jejich pobytu. Kdo se chystá vydat do země na určitou dobu a s určitým cílem nebo nějakým úkolem, většinou se na tento pobyt připravuje. Je nezbytné se předem seznámit nejen s jazykem, historií a politikou, ale i kulturou hostitelské země. Maletzke (1996, 9–14) uvádí, že zatímco se „cizinec“ vyznačuje svou cizostí, „host“ je vítán a „návštěvník“ je charakterizován svým krátkým pobyváním. Kulturní rozdíly lze vidět z vnitřku, tedy z domova, nebo z vnějšku. To „uvnitř“ představuje jistotu, teplo a bezpečí. Oproti tomu to „vnějšku“ je cizí, chladné, nebezpečné a hroživé. Interkulturní komunikace nemůže být úspěšná bez znalosti těchto odlišností a specifík. Waldenfels (1999, 15) je spojován s problematikou zkušenosti „jiného“ a „cizího“, stejně tak jako s problémem dialogu. Ptá se, zda vůbec a jak můžeme porozumět druhému. Setkání s druhým můžeme vzít jako výzvu, přičemž dlužíme nějakou odpověď. „Cizí“ neexistuje mimo nás, nevychází z obměny „vlastního“, nýbrž „vlastní“ a „cizí“ vznikají současně a jsou stejně tak původní.

Nově příchozí přicházejí kvůli lásce, práci, vzdělání, také kvůli chudobě i obavám o vlastní život. Většina na dlouhou dobu, jen malé procento z nich na dobu omezenou. Milióny lidí žijí v různých koutech světa v nedůstojných podmínkách. Řeč není ovšem pouze o oblastech zasažených válečnými konflikty, ohromné množství dalších lidí je zneužíváno a mnohdy vyštíváno díky klimatickým změnám, škodám na životním prostředí a jeho znečištění, kvůli chudobě a brutálnímu využívání ze strany bezohledných průmyslníků a vlastníků velkých pozemků. Sice to zní jako klišé, ale je to realita. Jedny nazýváme migranty, ty druhé jako uprchlíky nebo utečence. Pro ty jedny máme pochopení, u těch druhých myslí pořád stále mnoho lidí, že se mají co nejdříve vyhostit coby hospodářští uprchlíci. Je toto tvrzení oprávněné? Vždyť jsou to všechno utečenci. Chudoba, vyloučení a absence lidských práv jsou přece dostatečným důvodem pro útěk. Také klimatické změny, za které neseme odpovědnost my všichni, vyhání ze svých domovů stále více lidí. Éterem každodenně létají rozporuplné názory mnohých světových odborníků. Ale co se musí tedy ještě stát, aby lidé byli více solidární a snažili se nalézat nějaká společná řešení? A nejlépe právě v zasažených či postižených místech. Tradiční humanitární pomoc už nemůže být a ani není dostačující v souvislosti s tolika světovými krizemi a tak nemůže plnit svoji základní úlohu, což je záchrana lidského života pro všechny, kteří to potřebují. Vždyť ani tradiční pomoc rozvojovým zemím ani hospodářská spolupráce nedokázaly efektivně zápolit s chudobou. Rozdíl mezi chudobou a bohatstvím tak dokonce nadále vzrůstá. Mezi těmi, kdo mezitím doma mají svoji 3-D tiskárnu, a těmi, kteří nemají ani toaletu ani nepijí čistou vodu, se propast neustále prohlubuje. Mnohým se sice už podařilo surfovat po internetu nebo si hrát se svým smartphonem, jenže zdaleka ne všichni mají připojení na digitální revoluci. Pro ty chudé, kteří nemají toaletu, je sice mobil bezpochyby vzrušující součástí jejich života, a mnozí ho i vlastní. Jenže pevné sítě v mnoha zemích vůbec neexistují, a tím taky končí jejich přístup k modernizaci. Protože spousta obyvatel světa stále ještě nemá přístup k elektřině, nemohou mnozí svůj mobil nezávisle dobíjet. Co je ale podstatné, všichni už mezitím stačili pochopit, jakou důležitou roli hraje komunikace. A hlavně, blahobyť na druhém konci světa se už nedá schovat nebo zamaskovat. Všichni už vědí, co existuje jinde na světě nebo také neexistuje. Je neuvěřitelné, že i v 21. století vládne v mnoha oblastech světa taková chudoba. Kleinschmidt (2015, 329–331) uvádí, že v každém z nás vězí uprchlík, že v každém z nás jsou ukryty okolnosti či podněty, které jsou spjaty s migrací a útekem. Je nutno si uvědomit, že lidstvo vzešlo nebo vzniklo z migrace a stěhování národů. Rostou slumy a 75% lidstva bude brzy bydlet ve městech, a to většinou nedůstojně. Přesto je více šancí v chaosu měst, proto také migrace z venkova do měst. Ani tam není všechno ideální a nejlepší. Proto by měl být více podporován management měst, a tím by se místním obyvatelům umožnilo uskutečňovat svoje práva. Dokud nebudou vést důstojný lidský život, tak tito lidé nikdy nebudou mít a nepoznají klid a denně budou muset bojovat o přežití. Ani vzdělané vrstvě, ani akademikům nedovolí diskriminace, vyčlenění a také přemíra nabídek ve špatně situovaných pracovních trzích vybudovat si ve svých

původních vlastech nějakou existenci. Ohromné drama lidí, kteří utíkají ze svých domovů do Evropy, se nám přiblížilo mnohem víc kvůli mnoha nepřeživším, především dětí. Média mají v současné době velký vliv, jsou to právě jen momentky nebo záblesky fotografií, s kterými pak zápasíme v naší mysli a které posléze nemohou být zapomenuty. Situace mnoha uprchlíků je mnohdy tak extrémní, že je sotva možné ji pochopit. Obrázky plné utrpení jsou v médiích na každodenním pořádku. Přicházejí noc po noci, jsou jich tisíce, nekonečný dav. Podle Kleinschmidta jsou extrémně agresivní, ve vzduchu neustálý řev a křik, kameny létají vzduchem. Každý den je zraněno několik pracovníků z humanitárních organizací, také hlídkující policie v táborech je neustále fyzicky a slovně napadána. Spousta spolupracovníků má z utečenců strach, strach z jejich neustálé fyzické agrese a rvaček, strach, že ty kameny dopadnou přímo na ně. Za každým z nich často stojí jiný a velmi silný příběh, výjimkou není ani prodej a zotročování nebo znásilňování dětí, jiným se příbuzní udusí v kontejnerech, utonou v moři nebo žijí v poušti. Také převaděči vydělávají v miliardových objemech na uprchlické krizi, a to nejen ve Středomoří.

2.3.2.2 Problematika radikalizace a konverze

Problematikou radikalizace a konverze mnoha především mladých lidí z různých zemí Evropy k islámu se zabývá mnoho odborníků a novinářů. Přední francouzskou odbornicí, která se zaměřuje na problém radikálního islamismu ve Francii, je Dounia Bouzar. Tato muslimka žije ve Francii pod neustálou policejní ochranou, řadu let bojuje proti islámskému radikálnímu hnutí a pomáhá mladistvým obětem islamistů na území své země. Díky skutečným příběhům a zážitkům dětí a mladistvých ze západní Evropy popisuje Dounia Bouzar (2016) jejich naverbování ze strany agentů radikálního islámského hnutí včetně jejich konverze k islámu, z čehož je patrný rozdíl mez vírou a radikálním fanatismem s teroristickou pachutí. Nejsou to jen chudí a závislí lidé, nýbrž také dcery a synové střední vrstvy. Aniž by rodiče tušili, teprve pátráním po zmizelých potomcích odkrývají jejich touhy a tajné sny. Mnohdy jim zavolají po nějaké době s tím, že si o ně nemají dělat žádné starosti. Dcery se vdávají za bojovníky, a i když mnohdy pocházejí z nevěřících rodin, budou je údajně chránit. Heyerová (2014, 94–97) hovoří o těchto zradikalizovaných mladistvých jako o tzv. „ztracených dětech“. Jejich rodiny nemusí být věřící, mnohé francouzské rodiny je vychovávaly často bez každodenního náboženství. Případy některých rodin ukazují na fakt, že jeden rodič byl ateistou, druhý muslimem, často nepraktikujícím, ani nenavštěvujícím mešitu a nedodržujícím půst v době ramadánu. Svoji výchovu vedli údajně tak, že jim byla důležitější rodinná sounáležitost nežli víra. Přesto nemohli uvěřit, že jim potomek utekl a přidal se na stranu islámských bojovníků. Často opakovanou větou pak je, že si toho měli všimnout. Mnozí mladí se jen prostě uzavrou do sebe natolik, že odmítají komunikovat i se svými nejbližšími a po nějaké době tajně opustí svou zemi a vydávají se do Sýrie. Před útekem

se na cestu dlouho připravují, smutné je, že se často radikalizují před zavřenými očima své vlastní rodiny. Některé případy naopak poukazují na skutečnost, že i když si rodiče všimnou radikalizace svého dítěte, to s nimi odmítá mluvit, neboť jsou nevěřící a nečistí, a proto je také nemají právo soudit. Nepomáhají a nefungují ani zákazy opouštění domova z obav před ještě větší radikalizací. Zatímco dříve se radikalizovali mladí a nevzdělaní imigranti z řad muslimů, v poslední době roste počet nových příznivců džihádistů pocházejících z různých rodin, mnohdy ateistických, jsou to děti učitelů, lékařů, výjimkou už nejsou ani potomci Židů nebo křesťanů. Získávání nových příznivců usnadňuje internet a sociální sítě, mladí lidé jsou nejprve nuceni se oddělit a izolovat od své rodiny a blízkých přátel, neboť okolní svět pro ně představuje zlo, a právě oni jsou vybráni k tomu, aby z něj učinili lepší místo pro život. Tím člověk postupně ztrácí svou vlastní identitu a pomalu mu je předána nová identita, až poté je schopen připojit se k bojovníkům, a to vše s cílem dostat se do ráje. Mnoho zoufalých rodičů tak přišlo o své děti, které zahynuly ve válce, mnozí vědí, že se jim jejich dítě sice nevrátí, přesto alespoň doufají, že se s ním ještě někdy uvidí. Vznikají organizace na pomoc ostatním rodičům, kteří se ocitli v této často bezvýchodné situaci. OSN přitom již dávno předtím varovala, jak mocnou roli hraje internet v souvislosti s posilováním Islámského státu tisíci dobrovolníky. Není pochyb o tom, že mladí lidé jsou loveni záměrně, jak chlapci coby budoucí bojovníci, tak mladé dívky. Ty jsou mnohdy ještě na turecko-syrské hranici provdány jako za odměnu za islámské bojovníky. Neboť pokud se mladá dívka provdá a co nejdříve otěhotní, je pro ni zatěžko utéci a navrátit se zpět do vlasti.

Co k tomu ale tyto mladé lidi vede? Oběti jsou nejprve znejistřovány pomocí různých důkazních materiálů, aby pochybovaly o svém dosavadním buď postačujícím, nebo pramálo smysluplném životě a způsobu života. Podle autorky právě ztráta pocitu vlastní důležitosti může být způsobena mnohými důvody, např. osobním selháním nebo celkovým zklamáním z norem platných ve společnosti, častým důvodem může být i beznadějná ekonomická situace. I to může být impulsem k pocitu diskriminace či ponížení, který není u přistěhovalců ničím neobvyklým nebo výjimečným. Avšak i když je člověk dobře situovaný a má před sebou narýsovanou světlou budoucnost včetně studijních plánů, spokojeného rodinného zázemí a kariérního postupu, může neustálé poukazování na degradaci určité jemu spřízněné skupiny zásadně ovlivnit jeho chování a následné jednání. Nezabírají žádné logické argumenty, jak odradit příznivce od podpory islamismu. Extrémistická ideologie nabízí rychlé a jednoduché řešení, jak hájit čest trpící muslimské komunity. Jedná se o prvotní lidské instinkty, jako je agrese a sex, zde jako prostředek, jak předat dál své geny směrem do budoucnosti nebo jako odměnu za boj proti nepříteli. Mnozí podléhají kouzlu mučednictví s tím, že se poté dostanou do vysněného ráje. Pro ně je džihád poctou, vrcholem znamenající odpuštění. Radikalizace je stále více vnímána jako nemoc, jež se plíží pomalu, nepozorovaně a hlavně nepřetržitě. A jako u nemoci se krystalizuje průběh, jenž sice doznává jistých obměn, přesto má podobná stádia.

2.3.2.3 Chaos kultur

Nelze pochybovat o tom, že právě náboženské a kulturní zázemí ovlivňuje životní postoje a chování každého člověka. Kambouri je dcerou řeckých imigrantů a policistkou v německé Bochumi. Příčiny narůstající agrese především mladých mužů muslimského původu vůči německé policii spatřuje v tom, že vyrůstají v tradičních patriarchálních rodinách. Problémem je, že se mnohdy odmítají integrovat, vzdělávat se a zapojovat se do každodenního života většinové společnosti. Mladí muži muslimského původu vyrůstají v prostředí násilí a strachu, kde je nejdůležitější pevné společenské postavení rodiny a celého klanu, což má přednost před osobní svobodou i německými zákony. Výchova v muslimských rodinách je velmi odlišná od naší západní, a je se západními standardy neslučitelná. Chlapci jsou v rodinách upřednostňováni a hýčkáni, zvláště prvorozený syn se těší zvláštní pozornosti a respektu i na úkor druhorozených bratrů, děvčata jsou naopak utlačována. Rodiče nezdědka odmítají řešit vzniklé problémy nejen se školou, ale i s policií. Jedni se sice úspěšně integrují, ti druzí se však stylizují do role oběti a ze všeho viní údajný rasismus ze strany většinové společnosti. Mnozí z nich nejeví zájem ani o státem nabízené integrační programy, ani o jazykové kurzy. Také spolupráce s policií je přirovnávána ke zradě vůči rodině či klanu, ženy z muslimských rodin se těžko dovolávají svých práv, výjimkou není ani časté zastrašování svědků a utajování trestných činů. V duchu islámských tradic vystupují samozvaní smírčí soudci, jsou to výhradně muži, kteří řeší tyto utajované trestné činy, k nimž dochází uvnitř muslimské komunity. Pokud chybí vůle a neochota se zapojit do většinové společnosti, je nepochybně velmi složité tento fakt změnit. Podle Kambouri (2015, 128) je nepřípustné, aby učitelka ve školce komunikovala s dětmi arabsky nebo turecky, pokud neumějí německy. Měla by je učit německý jazyk. Pokud dítě nebo mládež odmítá poslušnost a nerespektuje společenská pravidla, je nutné použít přiměřené sankce a pokuty. Muslimští delikventi nerozumí mírnému zacházení, ale pouze autoritě. Nelze tolerovat ani existenci paralelní justice, tzv. samozvaných smírčích soudců v rámci islámské komunity, ani propagaci náboženských symbolů ve veřejné službě.

Kvůli obrovským kulturním a náboženským rozdílům uvnitř multikulturních společností vznikají častá nedorozumění a s tím související konflikty. Kelek (2012, 10–12) uvádí konkrétní příklady v Německu, např. nemocného 12letého tureckého žáka, kterého učitelka ze školy poslala domů i přes jeho protesty, že to nelze a že musí domů po skončení školy doprovodit svoji starší 15letou sestru, která ze školy nesmí chodit sama. Druhý den přišel rozhořčený otec se synem do školy, prý on sám rozhodne, kdy syn půjde do školy, jeho sestra nesmí bez něho opustit dům. Učitelka se obrátila o pomoc na ředitele školy, ten jen pokrčil rameny s tím, že když je to u nich takto nastavené, nelze s tím nic dělat. Nebo stížnost jedné lékařky ohledně velké kurdské rodiny, jejichž dcera musela být po rizikovém porodu na žádost rodiny propuštěna z nemocniční péče domů, i když z lékařských důvodů hospitalizaci potřebovala. Důvodem byla tradice očekávání hostů a příbuzných, kteří chtěli vidět nově narozeného syna, a čerstvá maminka měla podle jejich

zvyků návštěvu sama obsluhovat. Také policie informuje o tom, že muži z muslimských rodin často zabraňují mluvit ženám z rodiny s policií. Ženy jsou poslány pryč, když vstoupí policie do místnosti, neboť tomu vůbec nerozumí, a tím je věc vyřízena. Turečtí intelektuálové píšou o svých pocitech a stěžují si na špatnou image, kterou v Německu muslimové mají. Za všechno ostatní, za nedorozumění, problémy, za zanedbání, je přitom zodpovědná především většinová společnost, politika nebo ti ostatní. Muslimové sami s tím nechtějí být konfrontováni. Neustále se ukazuje, že identita a chování lidí a jejich všední den jsou určovány různými kulturními charakteristikami a ovlivňovány různými aspekty. Není ani divu, že se kompletně mění každodenní život v městských čtvrtích s mnoha muslimskými přistěhovalci, nežije se zde společně a pro druhé, nýbrž tu lidé žijí vedle sebe a často izolovaně bez jakéhokoliv kontaktu a porozumění pro toho druhého. Z toho plynou další a další otázky. Kolik toho snese nebo bude akceptovat německá společnost, když tu lidé usilují o jiné hodnoty, svobody a jiné tradice a vyžadují jiný společenský model? Nejsou to jen teoretické, spíše praktické otázky, když si nesmí hrát muslimské dívky na ulici s ostatními, když se školní kantýna kvůli ramadánu zavře nebo se muslimský prodavač zdráhá uklidit pивní přepravky z pultu. Podle autorky se můžeme jen dohadovat, jak hodně islám změní německou společnost, neboť vzniklý chaos kultur se kloubí pouze se snahou některých politiků, lobbistů a vědců nahlávat si neustále něco o vlastní historii, kultuře, identitě a tím i o budoucnosti. Debata o islámu je jistě také výrazem nejistoty obyvatel, kteří na tento vývoj nenachází žádné praktické odpovědi. Nikdo se veřejně nepostaví a neprozradí, jaké hodnoty vlastně tvoří jádro Evropy a jaké ji drží pohromadě. A kam vlastně spěje společná cesta?

Když se mluví o 1. generaci tureckých dělníků, kteří přišli do Německa za prací individuálně nebo jen s malou rodinou, zůstali zde buď omezeně na určitou dobu, nebo později natrvalo, nelze však mluvit o výraznějších integračních problémech. Ty nastaly až po zákazu nového náboru v r. 1973. Až noví přistěhovalci přinesli do Německa anatolskou vesnici a mešitu, a byly to jejich otázky a požadavky, na které nenašla německá politika žádnou odpověď, protože integrace byla už tehdy chápána pouze jako ryze sociální, a ne jako kulturní úkol. Rodiče dětí jiné kultury drží v multikulturním státě své děti odděleně od německé společnosti, dívky chybí na hodinách plavání a často na třídních výletech, neboť je tam nikdo z rodiny nehlídá. Chlapci jsou v těchto rodinách vychováváni jako ochránci rodiny, rodiče určují, kdy se chlapci ožení a koho si vezmou jejich dcery. Kelek (2012, 24–26) uvádí, že ve společnosti je akceptovaná archaická, nábožensky založená kolektivní kultura, která zraňuje elementární prvky ústavy. Dívky jsou zde fakticky ve vlastnictví svých otců a bratrů, čemuž se říká „čest rodiny“. A mužská část rodiny na ni dohlíží. Uváděný příklad Kelek zmiňuje i kvůli tomu, že zmiňovanou dívku sama znala ze sousedství. Tu 10 let doma věznili, nesměla chodit do školy, protože její rodiče pracovali a ona se musela starat o mladší bratry. V 16 letech ji poslali do Turecka a tam ji provdali. Této dívce bylo upřeno právo na vlastní život, bylo jí odepřeno vzdělání a právo na sebeurčení. V islámu je manželství civilně-právní smlouvou mezi

dvěma rodinami. V turecké muslimské společnosti musí být svobodné dívky provdány, a tato tradice je dodržována i v cizí zemi, např. v Německu. Proto se v Německu setkáváme s Turky, kteří zde žijí v moderním světě, ale nikdy zde nezakořenili, protože žijí podle pravidel anatolské vesnice. Stáhli se do své víry, do paralelního světa a svoje děti vychovávají tak, jak byli sami vychováni. Svě děti provdávají za muže nebo za ženy ze své vlasti. Následky jsou dramatické. Pokud se dcera vzepře, následuje krutý trest (vražda ze cti, poleptání kyselinou). Chybějící individualizace a sebedůvěra jsou příčinou neochoty se vzdělávat. Rodiče vychází z toho, že se jejich dcera v 16 letech stejně vdá, proč by tedy investovali do jejího vzdělání. Turecké rodiny žijí v Německu ve svém bezpečí, je to kontrolní systém se vším všudy, jež určují muži, co jaký člen má nebo musí dělat. Vládne zde princip respektu a cti, mladší nesmí odmlouvat staršímu a ženy jsou onou „ctí“ rodiny a v moci mužů, ve společnosti nemají co pohledávat. To není dobrý předpoklad pro demokratickou společnost, která potřebuje zralé a odvážné občany. V otázce rovnoprávnosti žen selhala v Německu integrace velkého počtu Turků. To je hořké poznání, i když v posledních letech vznikly v Německu mnohé sociální a politické iniciativy na podporu zlepšení postavení žen ve společnosti. Odlišný je také výklad ohledně úkolů a funkce státu v tradičních islámsko-tureckých rodinných modelech. Islám neuznává žádnou odluku státu od náboženství. Muži a ženy jsou v tomto schématu odděleni, muži jsou veřejnost a politika, ženy jsou soukromí a dům. Odluka od veřejnosti a soukromí je součástí tradičního islámského světonázoru. Kelek (2012, 27) uvádí, že společnost zde neznámá žádný celek, jsou to dvě společnosti, jedna mužů a jedna žen. Když chce žena vstoupit do domény mužů, musí se zahalit, aby veřejnost, tedy muže, nerušila a neobtěžovala. Ženy ruší tím, že svou svůdností představují pro muže stálé pokušení. Muž musí být před tímto ochráněn, protože se jinak špatně ovládá. Podle tohoto výkladu je státem vždy muž, on nese odpovědnost za zemi a určuje politické a hospodářské rámce pro své spoluobčany. Dům je žena, ona má v domácnosti rozhodovací práva, ale za dům nese zodpovědnost zase muž. On může vychovávat svoje děti, jak chce, a může je s kýmkoliv oženit, stát se nevměšuje. Kdo mluví na veřejnosti o rodinných záležitostech, poškozují základní zákon. Je pozoruhodné, že tento světonázor přetrvává bez ohledu na práva, jež garantuje ústava. Z četných debat jasně vyplývá, že nikomu cizímu není nic do rodinných záležitostí muslimských rodin, což odporuje definici Maxe Fische o tom, že demokracie znamená vměšovat se do svých vlastních záležitostí. V moderních společnostech nese každý zodpovědnost sám za sebe. Jedinec se má ovládat a za svoje jednání musí být zodpovědný. V křesťanské společnosti je tradicí jedinečnost individua. V turecko-islámském světě je oproti tomu člověk sociální bytostí, která nepatří sobě, ale společnosti a nese odpovědnost vůči druhým – starší za mladší, muži za ženy a vůdce rodiny za celou rodinu. V islámské společnosti má přednost společnost před individuem. K transformaci v demokratickou společnost přispěl nepochybně objev vědomí pocitu odpovědnosti jednotlivce. A kdo nese odpovědnost, může být i vinen. Naopak platí, že bez vědomí nemůže existovat zodpovědnost. Otázku individualizace také nelze oddělit

od vědomí, morálky a hodnot, i když na to v současné době mnozí zapomínají. Bez těchto soudů by nemohly vzniknout žádné zákony, ústava, ani základní lidská práva. Proto je třeba více vědět o paralelních muslimských společnostech uvnitř státu, co se učí ve školách koránu, co se káže v mešitách. Podle Kelek (2012, 31) je nepochybně dobré vědět také to, proč chtějí mít muslimové tak málo společného s Němci. Záleží jen a jen na lidech, jak dostat muslimské spoluobčany z jejich paralelních světů ven a jak od nich vyžadovat aktivní účast na integraci. Autorka zmiňuje, že v rámci etické dimenze je podstatný a nelehký onen střet tím, co je pro nás cizí, a tudíž nebezpečné. Možná ale i kvůli kritickému pohledu na to naše vlastní. Na to, aby si člověk uvědomil, co stojí za ochranu na tom vlastním. A to bychom měli ovšem umět i bránit všem navzdory, jinak se sami dáváme všanc. Kulturní rozdíly rozdělují společnost, ale nesmí vést k vyčlenění jedinců a vzniku paralelních společností. Ve věcech integrace nejde prvoplánově jen o proces zprostředkování a napasování se na práva a povinnosti v právních souvislostech, nýbrž také o jazyk, kulturu a historii, a osvojení si jistých společenských hodnot a s tím souvisejících mravních principů.

Je přirozené, že se každá společnost neustále vyvíjí a mění. Každý si díky svým kořenům, rodině, přátelům, spolupracovníkům nese jisté zvyky a hodnoty, které bude předávat svým potomkům. Do křesťanské výbavy patří nejrůznější pořekadla a životní moudra. A sice, že každý je svého štěstí strůjce, tedy sám za sebe zodpovědný. Pokud chceš něco mít, musíš pro to něco udělat, protože z ničeho vznikne jedno velké nic. Další přísloví říká, že ten starší se má postarat o toho mladšího, slabšího. Tato životní moudra mají pro utváření si vlastní životní cesty praktický význam. Bez práce nejsou koláče, v tom vězí také hluboká filosofie o tom, že každý člověk může ovlivnit svůj materiální stav, ale zároveň je součástí celku. Když se člověku daří a dosáhne jistého blahobytu, odrazí se to i na celkovém stavu společnosti. Postarat se o toho druhého, slabšího znamená nejen na něho koukat, to znamená solidaritu coby princip sociálního státu. A sociální stát garantuje každému, že svůj život může žít svobodně bez existenčního ohrožení nebo dokonce zničení. Nikdo by tak ve státě neměl zůstat bez střechy nad hlavou, nikdo by neměl na ulici zemřít hlady a nikdo by neměl být vzdálený od oblasti vzdělávání. Mnoho zemí, kde platí demokracie, ušlo dlouhou cestu plnou utrpení a slz, než se společnost vzchopila a dosáhla jistého vývojového stupně, kde platí takové hodnoty jako je svoboda, rovnoprávnost a solidarita. Rozdílný je život ve velkoměstech a tradiční způsob života v malých městech a obcích. V každé zemi platí pravidla pro soužití lidí, samozřejmostí by měla být tolerance vůči odlišně smýšlejícím a respekt před životními způsoby, které se odlišují od těch našich. To ostatně každý očekává od každého. Pro někoho to je jednosměrná ulice, protože nejsme ochotni akceptovat možnou pravdu toho druhého nebo to, že si svůj život zařídil a organizuje zcela odlišně. Prvotní pravidla přináší svým potomkům jejich rodiče, především formy chování civilizované společnosti, tedy všechno to, co se dělat smí a co nesmí. S některými pravidly se sžíváme rychle, s některými mají rebelující dospívající potíže. Pokud ale tento proces dospívání nové generace chybí a

není nikterak kormidlován, vede to jen k tomu, že z dospívajících vyrůstají lidé s pocitem, že pro ně žádné hranice neexistují, že jsou středem světa a všechno mohou řídit. Základem důstojného života v civilizované společnosti je mít jídlo, pití, střechu nad hlavou, bezplatnou zdravotní péči a možnost vzdělání. Ovšem jídlo, pití, střecha nad hlavou, čtení a psaní není standardem pro všechny lidi na světě. Už proto to táhne mnohé, pro které všechno není samozřejmostí, do západního světa. Některým rodičům se nepodaří předat svým dětem pravidla hry nové většinové společnosti, a to z různých důvodů. Buď zanedbají onu důležitou část výchovy, nebo dětem předají jen málo, když sami se hodnotového systému v nové zemi neúčastnili. Nebo rodiče předávají něco, co neodpovídá standardním pravidlům v nové společnosti. Ve vlasti rodičů vládou úplně jiná pravidla než ve střední Evropě, doma žili podle hodnot svého venkovského pradědy a nyní tohle všechno předávají svým dětem, přičemž zdejší pravidla pro ně neplatí, platí pro místní obyvatele. Jedni rodiče zde představují problém sociální, nižší vrstvy existují všude, v každé zemi a v každém etniku. Chování druhých představuje zase problém hodnotový a kulturní, což může mít i náboženské důvody. V každém případě to ovlivňuje a často ztěžuje soužití lidí v multikulturní společnosti.

Chování a jednání každého člověka je podle autorky určováno nejen jeho ranou výchovou, mírou vzdělanosti, pracovní erudicí a každodenní aktivitou, ale především etickými postoji včetně vlastní odpovědnosti. Naše mravní chování přitom ovlivňuje svobodná vůle, možnost volby, rozhodování a otázka svědomí. Lidé, kteří žijí v jedné zemi, tvoří společenství, i když se vůbec neznají. Když se z toho kruhu vyčlení jedinec nebo nějaké skupiny, skýtá to nebezpečí vzniku paralelních světů. Z jejich očekávání je zřejmé, že společenství bude tolerovat jejich zvláštnosti a respektovat je. Kdo si ale dělá nějaké své nároky ohledně toho, že mu bude společnost financovat jeho živobytí a zajistí mu blahobyt, tomu také podle autorky náleží povinnost akceptovat stávající normy soužití v dané společnosti. Proto je nejen v Německu nebo České republice, ale v celé Evropě v poslední době a vlastně v těchto dnech velmi důležitá otázka lidskosti a schopnosti porozumění, ochoty a vůbec připravenosti pomoci druhým. Aby se cizinec stal normální součástí společnosti, vyžaduje to a bude jistě vyžadovat do budoucna od obou stran, jak od nově příchozích, tak od místních obyvatel, notnou dávku přizpůsobivosti a principu vzájemnosti. Bez přesně daných závazných norem a příslušných zákonů to však nebude myslitelné.

3 NĚMECKO

3.1 Německo a přistěhovalci v historickém kontextu

Žádné jiné téma nevzbuzuje v Německu po desetiletí tolik pozornosti, rozpaků i vnitřně-politických rozepří jako diskuse o jeho zahraniční politice. Na jedné straně je masové přistěhovalectví vnímáno jako nebezpečí kulturní, etnické a národní identity Němců, což působí poněkud svérázně, neboť, historicky vzato, části tehdejšího národního státu byly vzájemně deklarovány jako nezávislé. Na druhé straně jsou všechny pokusy o ohraničení, redukci nebo pouhé řízení imigrace označovány jako konec liberálního právního státu, kdy na neomezené přistěhovalectví cizinců se nahlíží jako na morálně danou povinnost s ohledem na nouzovou situaci a zoufalství v nejchudších regionech světa a z toho následně vzniklé náboženské a vojenské konflikty v zemi. Jak příznivci radikálního zákazu přistěhovalectví, tak zastánci radikálního otevření hranic nezastírají, že existující a vznikající konflikty a problémy jsou zcela zásadní pro další vývoj země. V praxi jde navíc nejen o zmírnění, ale i o řízení, pragmatické a střednědobé pokusy korekce všech důsledků, podstatné jsou i možnosti vlivu jednotlivého státu v globálním světě. Mnohá fakta jsou navíc přehlížena nebo zatajována, proto je nezbytný střizlivý pohled do historie. Vývoj v Německu od pracovní migrace až k přistěhovalectví byl doprovázen mnohými procesy, které byly vnímány jinak mezi různými skupinami přistěhovalců a jinak mezi místními občany. Dějiny migrace spolkové republiky jsou příkladem toho, že jen na základě po desetiletí přivyklých a oboustranných procesů přizpůsobení se lze zvládnout a akceptovat přistěhovalectví. Historii zahraniční politiky je proto nutné chápat nejen jako minulé období s určitou politickou, sociální a historickou strukturou, nýbrž jako předhistorii následující současnosti. V tematické a časové historické souvislosti se v četných německých studiích setkáváme s několika výrazy odpovídajícími pojmu pracovník nebo dělník (Arbeiter), a sice „Saisonnarbeiter“ (sezónní, příležitostní dělník), „Zwangsarbeiter“ (odsouzenec na nucených pracích), Fremdarbeiter (zahraniční pracovník), „Gastarbeiter“ (zahraniční pracovník na dobu určitou), „Flüchtling“ (uprchlík).

3.1.1 Období sezónních prací 1880–1914

Již období německé císařské říše 1880–1914 se potýkalo s nedostatkem lidí a tzv. nebezpečím odcizení. Zejména zemědělství pruských východních území bylo s těžejší v rapidně sílícím Prusku v 19. stol., a to z hlediska politického i sociálního. Období po vzniku prusko-německé říše /1871/ ovlivnila silná zahraniční konkurence, zejména agrární produkce USA natolik, že tzv. východolabské zemědělství bylo méně výkonné, jeho organizace byla neefektivní a výrobní metody zastaralé. Herbert (2001, 14–25) uvádí, že

německé agrární cenové úrovni z r. 1870 se podařilo dosáhnout teprve v r. 1912, což zapříčinila především levná pšenice z Ameriky. Počet obyvatel říše se sice v letech 1873–1895 zvýšil o 25 % (ze 41,6 mil. na 52 mil.), ale německé zemědělství nebylo schopné díky strukturálním deficitům vytvořit žádná dodatečná pracovní místa, docházelo ke krácení platů, počet zaměstnanců se snižoval. Vlekla agrární krize a tlak obyvatelstva vedly k odchodu obyvatel ze země. Tento útek obyvatel se stal nápadným a znepokojivým fenoménem poslední třetiny 19. stol., přičemž je nutno rozlišovat dva druhy tohoto vystěhování. Do začátku 90. let se v rámci zámořského vystěhování, převážně do USA, vystěhovalo téměř 1,3 mil. Němců (v letech 1846/47 a 1857/58), avšak svého vrcholu dosáhla vystěhovalecká vlna v letech 1880–1893, kdy odešlo téměř 1,8 mil. emigrantů (92 % do USA). Vedle zámořské emigrace docházelo od 80. let stále více k odchodu nebo přechodu východolabských obyvatel země do průmyslovějších regionů pruského západu, především do Porúří, a to díky intenzivnímu náboru pracovních sil. Zámořská emigrace i východo–západní stěhování vedly k tomu, že se situace v Německu na zemědělském trhu práce v relativně krátkém čase výrazně změnila a již začátkem 70. let se objevují stížnosti na nedostatek pracovních sil. Mnoho východoněmeckých statkářů osobně v nedalekých pohraničních oblastech provádělo nábor pracovních sil, zejména z částí tehdejšího Polska, okupovaných Ruskem a Rakouskem. Tohle jednoduché řešení problému nedostatku pracovních sil se už od počátku dostávalo do kolize s pruskoněmeckou národnostní politikou a naráželo na značný odpor v rámci upevnění tzv. německví (něm. *Deutschtum*) a potlačení slovanského vlivu. S příchodem prvních skupin rusko-polských rolníků do německé říše začal konflikt mezi hospodářskými a politickými zájmy, který provází a určuje od té doby každou diskusi ohledně zaměstnávání zahraničních pracovních sil v Německu. Příchodem Poláků z Ruska a Rakouska se objevuje strašidlo tzv. polonizace východu. V polovině 80. let německé noviny lamentovaly nad polonizací některých oblastí, které byly získány pro německou kulturu, jazyk a zvyky. Příchod několika desetitisíců přistěhovalců však ani v nejmenším neodpovídal všudypřítomným obavám. Zemědělské a také průmyslové podniky ve Slezsku zaměstnávaly nadále levné a ochotné Poláky z důvodu nedostatku pracovních sil až do r. 1885, tj. do přijetí přísných opatření a odpovídajících předpisů kvůli zmírnění přistěhovalectví Poláků. Všichni Poláci bez státního občanství ve 4 pruských východních provinciích byli vyhoštěni, jednalo se cca o 40 000 lidí, z toho třetinu Židů. Opětovné přistěhovalectví bylo zakázáno, Poláci sezdání s pruskými ženami byli se svými rodinami vyhoštěni, což vyvolalo vlnu bouře a veřejné kritiky, která se snesla v r. 1886 i na Bismarka po porážce v diskusi říšského sněmu ohledně jeho politiky vyhoštění. Platnost výnosu vyhoštění byla v letech 1885–1891. Zintenzivnění pěstitelských metod, zvláště při pěstování cukrové řepy se ukázalo ziskovější než pěstování obilí, a následně také rozšíření kapitalisticky organizovaných zemědělských velkopodniků mělo za následek zvýšenou poptávku po volných sezónních pracovnících (něm. *Saisonarbeiter*), kteří byli se zaměstnavateli v čistě pracovním poměru. Také v zaměstnávání zahraničních dělníků

v oblasti průmyslu viděli němečtí zaměstnavatelé šanci na vytvoření jakési rezervní armády v rámci konjunktury a oživení trhu práce především v oblasti hornictví, stavebnictví a cihlového průmyslu.

Koncem 80. let sílily hlasy a následovala mohutná kampaň zainteresovaných organizací ohledně zrušení zákazu přistěhovalectví a znovuschválení zahraničních polských pracovníků do východoněmeckého zemědělství a slezského průmyslu. Výhrady národně-politického charakteru kvůli znovupřistěhování nebezpečných Poláků vyvolávaly spoustu debat a emocí, zazněly hlasy ohledně centrální regulace příchozích a také jiných levných a nenáročných pracovních sil, které by díky zjevné cizosti nebyli schopni asimilace, a tím by ohrozili německou kulturu. Příkladem je diskuse o Číňanech, častovaných mnoha přezdívkami (něm. chinesische Kulis). Nakonec znamenaly vyhlášky v listopadu a prosinci 1890 jistý kompromis, zkušebně na 3 roky byl schválen příchod polských pracovníků z Ruska a Galicie do zemědělských a průmyslových východních provincií. Toto platilo ovšem pouze pro svobodné, aby se zabránilo usídlování celých rodin. Následkem toho vzrostl počet sezónních polských pracovníků, což dokazují níže uvedené statistické údaje.

Tab. 1: Cizinci v Německé říši, 1871–1910

Státy	1871	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910
Rakousko-Uhersko	75702	117997	156762	201542	222952	390964	525821	667159
Rusko	14535	15097	26402	17107	26559	46967	106639	137697
Itálie	4019	7115	9430	15570	22693	69738	98165	104204
Švýcarsko	24518	28241	34904	40027	44875	55494	62932	68257
Francie	4671	17273	24241	19659	19619	20478	20584	19140
Lucembursko	4828	7674	9310	11189	11755	13260	14169	14356
Belgie	5097	4561	6638	7312	8947	12122	12421	13455
Nizozemí	22042	17598	27191	37055	50743	88085	100997	144175
Dánsko	15163	25047	33134	35924	28146	26565	29231	26233
Švédsko		8483	10943	10924	8937	9622	8932	9675
Norsko	12345	1416	1727	2012	2154	2715	2921	3334
Velká Británie a Irsko	10105	10465	13959	14713	15290	16130	17253	18319
Ostatní Evropa	1177	1414	2139	2322	3316	5011	7114	10044
Spojené státy	10698	9046	12685	14074	15788	17419	17184	17572
Cizí státy	1855	4630	3327	3824	4416	4167	4197	6253
Cizinci v Říši – celkově	206755	276057	372792	433254	486190	778737	1028560	1259873
1871 = 100	100	133	180	209	235	376	497	609
V % celkové obyvatelstvo	0,5	0,6	0,8	0,9	0,9	1,4	1,7	1,9

(zdroj: Herbert, 2001)

Tab. 2 : Zahraniční pracovníci v Prusku 1906, 1910, 1913

Rok	cizinci celkově			z toho Poláci
	zemědělství	průmysl	dohromady	
1906				
příchod	236068	369271	605339	210692
odchod	203030	183584	386614	194939
stav	33038	185687	218725	15754
1910				
příchod	338313	451876	790189	253935
odchod	293258	205519	498777	249908
stav	45055	246357	291412	4027
1913				
příchod	364633	551371	916004	270496
odchod	309551	245983	555494	267283
stav	55122	305388	360510	3213

(zdroj: Herbert, 2001)

Snahy o germanizaci anektovaných polských území se rozcházely s národně-politickými náladami a předsudky vůči nebezpečným Polákům. Tento spor o sezónní polské pracovníky byl až do začátku války v r. 1914 trvalým problémem v rámci vnitřní pruskoněmecké politiky, přičemž hospodářské zájmy neustále odporovaly národně politickým principům. Max Weber ve svých analýzách chápe přisun Poláků díky velkostatkářům v první řadě jako prostředek boje proti útěku ze země. Navrhuje absolutní vykázní rusko-polských pracovníků z německého východu, s čímž souvisí i heslo pravice „Německo Němcům“ (něm. Deutschland den Deutschen). Němečtí zaměstnanci jsou podle Knokeho (1911, 59–86) kvůli povolení cizincům kromě hospodářského nebezpečí také v ohrožení života a zdraví v souvislosti s nehygienickými životními návyky cizinců a neznalostí provozu podniku. Veškeré projevy národních argumentů proti povolení cizinců zcela jistě odporovaly hospodářským zájmům země. Počátkem 90. let přicházejí v otázce přistěhovalců požadavky po státních opatřeních, centralizaci a kontrole. Vinu za špatné pracovní podmínky a nespokojenost Poláků, kteří často porušovali nebo ukončili pracovní smlouvu, měli agenti, předáci na statcích i sami velkostatkáři coby zaměstnavatelé. Centrální koordinační úřad na zaopatření německých osadníků a pracovníků na poli vznikl až v r. 1905, sice byl organizován soukromě, ale pod dohledem pruského ministerstva zemědělství, které mělo časem celé najímání cizích pracovníků převzít a sjednotit a dále především potlačit a vypudit veškerou konkurenci profesionálních zprostředkovatelů pracovních míst a soukromých agentů. Kompromisem dlouholetých kontroverzních diskusí ohledně přistěhovalců polských sezónních pracovníků se staly předpisy v rámci tuzemské legitimizace z r. 1908 s cílem evidence a kontroly zahraničních pracovníků. Zpětný přehled jednotlivých předpisů z r. 1920 ukládá v tuzemsku zaměstnaným cizím pracovníkům vlastnit německé tuzemské papíry v podobě průkazu

totožnosti (z něm. Legitimationskarten), které byly vydávány s jejich osobními údaji na jméno zaměstnavatele, při změně pracovního poměru byly přepsány na jiného zaměstnavatele. Dojde-li k porušení smlouvy ze strany zaměstnance, není tento přepis možný. Otázkou zůstává, do jaké míry byla tato opatření v praxi uplatňována, neboť počet ilegálních příchozích, tj. bez legitimizace, zůstával i nadále výrazný. Pruský model tzv. „regulace přísunu cizinců“ má dlouhodobý význam, na jeho základě byla založena tradice institucionalizované diskriminace zahraničních pracovníků v souvislosti s represivní státní regulací. Tlak na legitimizaci cizinců se omezoval totiž pouze na pracovníky mezi sebou, vyjímaje úředníky a zaměstnance. Čekací lhůta se týkala výhradně zahraničních polských dělníků z Ruska a Rakousko-Uherska, zatímco němečtí kočovní dělníci (něm. Wanderarbeiter), kteří běžně putovali za lepší prací, a příslušníci jiných národů také směli být zaměstnáváni i v zimních měsících. Tím vznikl odstupňovaný systém právní a sociální hierarchizace jak mezi německými a zahraničními dělníky, tak mezi cizinci navzájem.

Otázka udělování státního občanství cizincům včetně jejich právního postavení byla dalším tématem mnohých debat a rozepří. Právo na státní občanství platné od r. 1871 vycházelo z pruského zákona pro poddané z r. 1842, kde právo na státní občanství v zemi bylo možné díky původu, narozením. Začleňování a celkové zabydlování cizinců do Německé říše bylo považováno za škodlivé v souvislosti s cílem vytvoření homogenní společnosti, čemuž napomáhala rasová a jazyková nesnášenlivost. Princip vyhošťování východoevropských cizinců z Německé říše byl založen výhradně na teorii „původu krve“, což bylo namířeno nejen proti polským dělníkům, pocházejícím z ruských a rakouských částí Polska, ale hlavně proti Židům. Přesto se vyostřené diskuse ohledně nebezpečí odcizení dlouhodobě neslučovaly s národně politickou agitací. Ochranu německé výlučnosti zaručoval navíc zpřísněný říšský zákon a zákon o státní příslušnosti z r. 1913, přičemž státním občanem se mohl stát pouze ten, kdo měl německý původ, nikdo jiný, ani ti, kdo se narodili na území Německa nebo zde žili a pracovali po desetiletí. Herbert (2001, 73) vidí vzniklé motivy ve směsici nacionalismu, rasismu, hospodářských zájmů, antisemitismu a sociálního temna.

Pruské úřady se bezpochyby snažily zabránit naturalizování zahraničních polských dělníků, ovšem lidé pocházející z pruské části Polska měli prusko-německé občanství, které vedlo k následnému úsilí úřadů udělat z nich rychle a beze zbytku Němce. Východozápadní tuzemské stěhování koncem 19. stol. bylo v Německu začátkem jednoho z charakteristických fenoménů přechodu od agrární společnosti k průmyslové a stejnou měrou přispělo k rozpadu patriarchální agrární sféry německého východu a k ohromné expanzi průmyslu v nově vzniklých industrializovaných centrech, zejména v Porúří. Zvýšená poptávka po pracovních silách v ožívajícím těžkém průmyslu (báňský průmysl) obrátila směr masovému stěhování z východních provincií ze zámořského putování do německého tuzemského stěhování. Zatímco místní preferovali soukromé byty, pro polské dělníky vznikaly převážně důlní kolonie (něm. Zechenkolonien) vybudované v hornických částech Porúří jako nová forma bydlení s možností mít zahrádku a drobné zvířectvo,

navíc za relativně malé nájmy. Homogenní složení obyvatel těchto kolonií napomáhalo uzavírání se směrem k německému obyvatelstvu a bránilo tak integračnímu procesu. Situace pracovitých polských dělníků v průmyslu byla odlišná od jiných cizinců díky jednoduchým, málo kvalifikovaným a fyzicky náročným pracovním místům s nízkým platem. Jejich o to větší pracovní úsilí ostře kontrastovalo s místními dělníky, kteří v nich viděli nebezpečnou konkurenci. Klessmann (1974, 149–176) v tom spatřuje jeden z důvodů vzniku předsudků a diskriminace, proč tito východní přistěhovalci, přezdívaní jako „Ostpollacken“ (východní Poláci), nebyli civilizačně dostatečně respektováni a tím snadněji integrováni do společnosti. Postupem času se začíná projevovat stále větší pocit solidarity mezi horníky, nezávislý na jakékoliv národnosti, a také podporovaná skupinová úkolová práce, což lze hodnotit jako výraz pozvolné integrace Poláků v Porúří včetně stále vyšších platů v hornictví. Díky zlepšujícím se hospodářským a sociálním podmínkám se proto očekávala postupná asimilace této polské menšiny do společností, jenže vznikla velmi pevná, uzavřená, vytrvalá a militantní národně politická subkultura. Příčiny lze nalézt v důkladné kontrole agitace, izolaci polských národně duchovních představitelů, omezení užívání polského jazyka na veřejných shromážděních, včetně německého školního vzdělávání. První polské organizace v Porúří zač. 80. let byly spíše nábožensko-společenského charakteru s cílem vytvoření osobního a pracovního bezpečí a vzájemné pospolitosti mezi přistěhovalci v rámci okolního dynamického a nepřátelského prostředí. Tyto polské organizace si držely svůj charakter až do poválečné doby, kontrolní úřady je ovšem označovaly jako agitační centra národně politických hnutí a tím je tlačily do defenzivy. Čím silnější byl tlak úřadů, tím více se Poláci uzavírali do vlastního prostředí a napomáhali germanizačním snahám a nacionalisticky směřovanému kurzu. Ostré politické rozepře mezi hakatisty na jedné straně a Poláky v Porúří na straně druhé nevznikly zcela jistě kvůli hospodářské a sociální specifické situaci cizojazyčných přistěhovalců v Porúří, byly vyvolány z vnějšku z politických důvodů. Národně politický boj proti polonizaci musel být veden mnohem silněji politickými prostředky než těmi právními. Díky těmto rozepřím je zřejmé, že v předválečné době nebyly nacionalistické pozice v souvislosti s německým právem nikterak jednotné a bez rozvinutého rasistického konceptu. Germanizace Poláků v Porúří byla cílem hakatistů, přičemž bylo slyšet jen minimum hlasů ohledně ohrožení německé národní síly, pokud vůbec toto stojí za povšimnutí. Od tuzemských Poláků byla vyžadována jistá konverze neboli donucená asimilace, což u nich naopak díky silnému odporu podporovalo jejich národní identitu. V pozdější celkové interpretaci historie Poláků v Porúří lze oproti minulým dobám najít i zjevně pozitivní závan. Aspekty jako utlačování a diskriminace, strach z cizinců a jejich odmítnutí ustupují do pozadí, zdůrazňován je zejména produktivní náznak multikulturní koexistence a symbiózy. Murphy (1997, 17) popisuje dějiny Poláků v Porúří jako zdařilý pokus vytvoření německého pojetí pluralistické společnosti než coby úspěšnou historii amerických rozměrů. Je tedy nutno brát v potaz kulturně odlišné přechodné soužití dvou produktivních národních kultur v přistěhovalecké společnosti v

Porúří, jejichž rozdíly utlumila teprve postupná integrace polské menšiny do německé společnosti v Porúří, vedle toho také přetrvávání antipolského pocitu křivdy. Od pol. 20. let nelze opomenout význam stoupenců přibývajících pravicově radikálních politických stran a skupin a s tím související dlouhé navazující tradice utlačování a diskriminace Poláků v Německu.

3.1.2 Období nucených prací 1914–1939

V otázce zahraniční politiky Německé říše se objevuje krátce po vypuknutí 1. světové války nový prvek. Pruské válečné ministerstvo nařídilo zabránit rolníkům z nepřátelské ciziny, v první řadě ruskopolským sezónním dělníkům, návratu do svých vlastí a využít je při sklizni a jiných neodkladných pracích. Podle Herberta (2001, 86–92) bylo přes 300 000 ruskopolských dělníků donuceno proti své vůli zastávat nucené práce v Německé říši. I když během let díky zvýšení platů včetně zavedení výše zmíněné legitimizace mohli polští dělníci opustit své pracovní místo a přejít k jinému zaměstnavateli, toto nové nařízení bylo rozhodujícím disciplinárním prostředkem nátlaku vůči cizincům. Právní omezení, pracovní a životní podmínky a zacházení především s polskými sezónními dělníky hlavně v zemědělství patřilo mezi stěžejní prvky kritiky veřejnosti, sociální demokracie, odborů, církví, polských a volnomyšlenkářských poslanců i liberálního tisku. Velkým zdrojem pracovních sil v Německé říši bylo v době 1914–1918 cca 2,5 mil. válečných zajatců. První opatření úřadů ohledně jejich pracovního nasazení však nemělo žádné hospodářské motivy. Díky přeplněným zajateckým táborem čelily německé úřady zásadnímu problému s jejich ubytováním, stravováním a střežením. Proto začali být postupně zaměstnáváni u soukromých podniků, starajících se i o jejich ubytování a stravování. Zatímco v průmyslu pracovali převážně francouzští, belgičtí a italští zajatci, Rusové a Srbové byli zaměstnáni hlavně v zemědělství. Systematické využívání jejich pracovního nasazení bylo pro německý národ na jedné straně problematické, na straně druhé životně důležité. Sice chyběl dostatečný počet dozorců, ale přitom se počítalo s mnohem vyšší pracovní výkonností zajatců, jejichž patrná nelibost se projevovala nejen v důsledku fyzicky náročné práce i dlouhého válečného období, ale především nechutí pracovat pro nepřítele. Problémem bylo také, že vojenské úřady neměly stanoveny adekvátní prostředky proti vzdorujícím a nedisciplinovaným zajateckým pracovním silám. I přes probíhající kontrolu Mezinárodního červeného kříže a zastupujících konzulátů nepřátelských velmocí se němečtí dozorcí dopouštěli v nemalé míře týrání zajatců, problematická byla v Německu také otázka zaopatření místního obyvatelstva a válečných zajatců.

Oproti tomu zaměstnávání civilních zahraničních pracovních sil během války představovalo pro vládu a úřady komplikovaný právní, politický a praktický problém ohledně jejich hospodářského prospěchu. Začátkem války se v Německu nacházelo cca 1,2 mil. zahraničních dělníků, z toho cca 700 000 pracovalo v průmyslu a 500 000 v

zemědělství. Pracovní síly z Rakouska-Uherska, podléhající vojenské službě, byly začátkem války poslány zpět do vlasti, část dělníků z neutrálních zemí opustilo Německo. Podle Zunkela (1970, 280–311) nejsou statistické podklady přesto přesné kvůli vysokému počtu ilegálních cizinců. Počáteční úvahy vlády během prvních válečných týdnů se týkaly ruskopolských dělníků, kteří měli být po ukončení sklizně vykázáni ze země s výjimkou všech bojeschopných mužů, těm měl být odjezd ze země naopak zakázán, což se také 7. listopadu stalo. Došlo k tomu, že veškerý nátlak k návratu cizích pracovníků zpět do vlasti se změnil v zákaz výjezdu ze země, čímž byl odvolán také zákaz zaměstnávání zahraničních polských dělníků v průmyslu na západě. Herbert (2001, 94–102) dále zmiňuje nařízení proti polským dělníkům, která se trvale zpříšňovala, navíc pro ně platil zákaz vstupu do hostinců, v době mezi 21. hod. až 5. hod. ranní měli zákaz vycházení, a vzpurným Polákům tímto neustále hrozil vězeňský trest. Následkem nuceného charakteru práce se sociální situace rusko-polských dělníků neustále zhoršovala. Protože nemohli opustit svoje pracovní místo, stali se pro zaměstnavatele takřka bezcennými, čemuž odpovídaly velmi nízké nebo dokonce žádné platy. Z bezpečnostně politického hlediska představoval další nárůst nepokojů včetně útěků polských dělníků jen vnitřně politické oslabení německé vlády. V prosinci r. 1916 byly teprve usnadněny polským dělníkům možnosti změny pobytu i práce, měli nabídky lepších pracovních míst a povolení strávit dovolenou ve vlasti. Od října 1917 byl umožněn polským dělníkům jednou ročně vycestovat v rámci dovolené domů, komise sociální péče měly přezkoumat jejich pracovní a životní podmínky s cílem odstranění vleklých nedostatků. Dané předpisy s platností do konce války přispěly bezpochyby ke stabilizaci v oblasti pracovního nasazování. Počty uprchlých Poláků, kteří se nevrátili z dovolené, byly konstantní, jednalo se o zhruba čtvrtinu z nich. Avšak ani tato zlepšení neodstranila charakter nucených prací, spíše ho zmírnila. Otázka zlepšení a úlev pro cizince byla dál stejně závislá na dobré vůli jednotlivých statkářů nebo majitelů fabrik. Nadále se množily stížnosti poškozených dělníků ohledně nízkých platů i zacházení od zaměstnavatelů, neboť předpisy vydané v Berlíně jen těžko nacházely odezvu na odlehlých místech země.

V r. 1880 odstartovalo ve východní Evropě rozsáhlé vystěhovalecké hnutí tamních Židů. Utlačování skrze carské úřady, rasové nepokoje vůči Židům a beznadějná hospodářská situace na jedné straně, na druhé straně naděje na lepší budoucnost v průmyslově vyspělé Americe a liberální přistěhovalecká politika, to všechno přimělo k vystěhování v tomto období až do r. 1930 více než 3,5 mil. Židů z východní Evropy převážně do Spojených států. Cesta vystěhovalců vedla zpravidla přes německé zámořské přístavy, což vedlo u protizidovských spolků k cílené agitaci namířené proti těmto cizím a neuvěřitelně odvážným východním Židům. V Německu se usadilo pouze 80 000 Židů, z toho cca 45 000 našlo pracovní uplatnění. Na polském území okupovaného Německem se situace židovského obyvatelstva vypuknutím války dramaticky zhoršila. Okupační vojska je najímala na nucené práce přímo v místě bydliště nebo v pracovních oddílech, často byli ubytováni v zajateckých táborech, při odmítnutí práce jim hrozily těžké tresty.

Utlačovaní Židé reagovali vzdorem a útekem. V Německu byli všichni Židé pocházející z Ruska stejně jako ostatní nepřátelští cizinci začátkem války internováni, později propuštěni a pracovně nasazeni. Nový nábor židovských dělníků z Východu do Německa byl zakázán. Heid (1995, 50–62) uvádí, že však vzhledem k velkému nedostatku pracovníků na jaře 1915 došlo ke změně, a pruské ministerstvo vnitra povolilo v červenci 1915 také najímání ortodoxně orientovaných židovských dělníků z oblastí ruského Polska. Židovští pracovníci byli rekrutováni převážně nedobrovolně. Veškeré mužské židovské obyvatelstvo bylo v rámci obce příkazem donuceno se shromáždit na náměstí, pod dohledem stráže přivedeno na nádraží a odtransportováno do Německa, to bez jakéhokoli prověření práce schopnosti nebo pracovního zaměření. Skutečné důvody těchto neúnosných náborů a využití především židovských dělníků na fyzicky nevhodné práce lze chápat v nepochopitelném nutkání a příkazech vykonávání ponižujících prací. Nevyučení židovští dělníci pracovali na poli nebo na stavbě železnic. Zostřená antisemitistická kampaň za uzavření hranic východním Židům byla podněcována především německým politikem Georgem Fritzem, který podporoval přistěhovaleckou politiku na základě příslušnosti k rase a národu. Přistěhovalectví z asijských a slovanských zemí mělo být obecně zakázáno, což platilo hlavně pro východní Židy. V otázce východních Židů nejde jen o přijetí sta nebo tisíců, nýbrž o milióny nejen chudých, tělesně a mravně chřadnoucích lidí, nýbrž lidí cizí rasy, židovské Mongoly (Fritz-Bauer Institut, 1997). Tato na síle neustále nabývající agitace nepochybně výrazně ovlivnila také zaměstnaneckou politiku vojenských úřadů. Na podzim r. 1917 po zrušení omezení náboru začal zřetelně stoupat počet naverbovaných východožidovských pracovníků. V průběhu války přišlo do Německa cca 30 000 východních Židů, z toho cca polovina z donucení. Na konci války žilo v Německu cca 100 000 východních Židů, z toho pracovalo cca 80 000. I přes politickou agitaci jejich zaměstnávání v Německu zklamalo očekávání, neboť se projevovali jako nepracovití, nečistí, morálně nespolehliví a s nedostatečnými pracovními výkony. Maurer (1985, 205–230) zdůrazňuje zdravotní nebezpečí příchozích Židů jako součást antisemitistické agitace, zejména z důvodu nečistoty a rozšiřování epidemie, konkrétně horečky spojené s výskytem skvrn. Obzvláště v době druhé světové války byly tyto argumenty důvodem oprávnění k deportaci a koneckonců i k usmrcování židovského obyvatelstva východní Evropy. Nařízení z dubna 1918 ukončilo organizovaný nábor východoněmeckých Židů do Německa, i když nelze opomenout ilegální přistěhovalectví. Problematický byl transport zpět do vlasti pro zahraniční dělníky, z logistického důvodu pro ruskopolské dělníky a pro Židy z důvodu pogromů, tj. rasových nepokojů zaměřeným vůči nim. Maurer (1986, 103) uvádí odhadovaný počet východožidovských dělníků, kteří zůstali v Německu. V r. 1923 to bylo cca 55000, tj. necelých 10% v Německu žijících židovských obyvatel a celkově 0,1 % německých obyvatel. Přesto i po konci války se východní Židé stali terčem štvavé a dramaticky narůstající antisemitistické, radikalizované kampaně starých i nově vzniklých pravicových skupin, protože tito Židé byli cizinci s cizími zvyky, cizím jazykem a také proletáři.

Xenofobie, rasismus a sociální temnota stvrzovaly u východních Židů nepřátelství a vidiny možnosti spiknutí a msty.

Vzhledem k vysoké nezaměstnanosti a nedostatku pracovních sil v oblasti zejména železářského a ocelářského průmyslu je nutno zmínit deportace z Belgie. V Bruselu byl založen v r. 1915 Německý průmyslový institut s cílem náboru belgických pracovních sil do Německa. Nucený systém práce pro polské pracovníky v zemědělství nekorespondoval s opatřeními pro belgické dělníky, kteří v případě pracovního odmítnutí nebyli z důvodů politických a organizačních přísně potrestáni. Nereálné úvahy měly přivést do Německa až 400 000 Belgičanů, do října 1916 byl zprostředkován příchod pouze 30 000 belgických dělníků. Teprve od listopadu 1916 začaly deportace ve větším rozsahu tak, že do října 1917 přišlo do Německa cca 61 000 belgických pracovníků včetně cca 17 000 dobrovolných příchozích. Početné protesty neutrálních zemí, jako Španělska, Švýcarska, Holandska, Vatikánu a USA, potvrzovaly negativní vnímání Německé říše v rámci mezinárodní veřejnosti a přispívaly k další diplomatické izolaci Německa. Elsner (1976, 1256–1267) uvádí, že v roce 1917 bylo stanoveno formální zrovnoprávnění Belgičanů a Němců v otázce pracovních a životních podmínek. Tento ekonomický tlak a atraktivní nabídka měly za následek zvýšený počet nově příchozích belgických pracovních sil, k čemuž přispělo také ukončení nucených deportací v létě 1918. Do konce války pracovalo v Německu cca 130 000 Belgičanů.

Období 1918–1933 je významné díky uzákonění pracovního trhu. Pravdou zůstává, že nelze určit přesný počet zahraničních civilních pracovníků a válečných zajatců, kteří pracovali v Německu do konce války. Herbert (2001, 118–123) si všímá počtu registrovaných cizinců, kterých bylo cca 720 000, ilegálních cca 220 000, tzn., že spolu se zajatci bylo v létě 1918 na německém území více než 2 milióny cizinců. V rámci odzbrojování byla pro německé úřady po skončení světové války neodkladnou záležitostí a nutností i s ohledem na vracející se německé vojáky reorganizace německého válečného hospodářství na stabilní a prosperující výrobu. Nezbytné bylo zařídit co nejdříve návrat všech cizinců zpět do vlasti, jejichž místa částečně převzali němečtí vojáci. Paradoxně vznikaly problémy především v oblasti zemědělství, řešením byl organizačně ztížený přesun pracovních sil z průmyslu do zemědělství, což vedlo ke změnám pracovních a životních podmínek. Vzhledem k vysoké nezaměstnanosti čelily německé úřady v nové republice mnoha výzvám a potížím, kdy na jedné straně převažovala snaha zabránit znovupovolání zahraničních pracovních sil, na druhé straně sílil tlak zemědělských zájmových svazů. Bylo tedy nezbytné vytvořit účinný instrument regulace přísunu cizinců s ohledem na danou kritickou situaci. Již během války byla v rámci německého pohybu pracovních sil formulována řada nejrůznějších nařízení a předpisů, které v praxi umožňovaly zaměstnávat cizince, pokud nebyl k dispozici dostatečný počet německých pracovních sil. Podle Fausta (1986, 228) bylo odměňování cizinců uskutečňováno jen na základě tarifních podmínek, právo na pobyt a vyhoštění mělo být regulováno zákonem a také povolení cizinců mělo být vázané na základě

rovnoprávného rozhodnutí podnikatelů a zástupců odborů. Tyto principy se staly součástí nastaveného procesu uzákoněné nové regulace z konce války, a to i při zachování organizační struktury z r. 1914 a během války se vyvíjející zahraniční politiky Německa. V otázce pracovního povolení cizinců navrhla vláda v r. 1920 respektovat v budoucnu tyto 3 aspekty: zaměstnávat cizince jen tehdy, pokud nejsou k dispozici žádní místní pracovníci, dále stanovení stejných tarifních podmínek pro Němce a cizince a schválení pracovního povolení cizinců provést rovnoprávně zvolenými komisemi zaměstnavatelů a zaměstnanců. Až schválený zákoník práce z r. 1922 sjednocoval dosud vydané jednotlivé směrnice. Zaměstnávání cizinců se koncentrovalo spíše v oblasti zemědělství, přisun cizinců do průmyslových podniků se naopak snížil. V r. 1927 se v rámci pracovní správy sloučilo zprostředkovávání práce, poradenství, podpora v nezaměstnanosti do jednotné státní instituce pro zprostředkování práce a pojištění nezaměstnaných. Je jasné, že vliv státu v otázce rozhodování o nábore a odsunu zahraničních sil byl obzvláště výrazný se všemi příslušnými kompetencemi. Zrušením rovnoprávných komisí zaměstnavatelů a zaměstnanců z r. 1933 převzaly jejich úlohu jednotlivé pracovní úřady včetně nábore a zprostředkování práce s cílem účinné ochrany proti nevíтанému přistěhovalectví. Centralizace měla zefektivnit řídicí mechanismy v rámci zaměstnávání cizinců a díky povinnosti pracovního povolení a povolení k pobytu kontrolovat pohraniční pohyb, zejména s Polskem a Československem. Následující tabulky mapují stav zahraničních pracovníků v Německu v letech 1923–1936.

Tab. 3: Zahraniční pracovníci v Německu 1923–1936 v tis.

rok	zemědělství			mimo oblast zemědělství			celkové hospodářství		
	legitimní		celkově	legitimní		celkově	legitimní		celkově
1923	117	0,9	118	73	33	106	191	34	225
1924	107	2	109	14	50	64	121	52	174
1925	136	2	139	17	17	34	153	19	173
1926	124	10	134	11	72	83	135	82	218
1927	118	18	137	12	77	89	130	96	227
1928	124	21	145	11	79	90	135	100	236
1929	115	25	140	10	81	91	125	106	232
1930	100	32	132	9	78	87	109	110	219
1931	44	35	79	5	69	75	50	105	155
1932	5	37	43	4	61	65	9	98	108
1933	3	41	44	5	98	103	9	139	148
1934	5	46	51	7	116	123	12	162	175
1935	7	46	53	11	124	135	18	170	188
1936	14	49	64	19	145	165	34	194	229

(zdroj: Herbert, 2001)

Tab. 4: Pracující cizinci podle země původu, hospodářských odvětví a pracovního zařazení, 1933

Národnost	celkově	v % všichni cizinci	z toho zemědělství	z toho průmysl
celkově	366402	100	74153	166958
Itálie	11331	3,1	550	7043
Nizozemí	36884	10	8647	19252
Rakousko	42440	11,5	5182	19861
Polsko	69293	18,9	23984	21138
Švýcarsko	19228	5,2	6942	6993
Československo	95429	26	8469	60606

(zdroj: Herbert, 2001)

Období 1933–1939 lze charakterizovat jako cestu k národnostně socialistickému zaměstnávání cizinců. Uzavření německo-polských hranic pro zahraniční pracovníky v r. 1932 zamezilo přistěhovalectví polských pracovních sil během světové hospodářské krize. Počet polských dělníků výrazně vzrostl od r. 1939, neboť zaměstnávání cizinců se ukázalo být podle Elsnera a Lehmana (1988, 155–182) spolehlivým indikátorem rozvoje německého národního hospodářství. Nadbytek pracovních sil z krizových let se v krátkém čase změnil v nedostatek pracovních sil, především co se týče pracovníků v zemědělství a odborných pracovníků v průmyslu. Ve východním Německu polští rolníci stále více nelegálně překračovali hranice. Na základě iniciativy německé vlády došlo k jednání s polskou vládou ohledně stanovení ročního počtu polských rolníků. Zatímco v r. 1937 byl stanoven počet na 10 000 Poláků, v r. 1938 se tento počet zvýšil na 60 000 polských rolníků a v r. 1939 jejich počet dosáhl 90 000. Díky těžké hospodářské situaci v Polsku bylo až 43 % nezaměstnaných. Po nástupu národních socialistů k moci se ovšem nezměnil ani způsob nábory zahraničních pracovníků, ani přistěhovalectví, ani pracovní a životní podmínky Poláků v Německu. Polský historik a sociolog Sobczak (1967, 47–66) uvádí, že většina Poláků pracovala v Německu jako sezónní dělníci jen po dobu žní, dvě třetiny z nich tvořily ženy. Platy, ubytování a strava nebyly sice příliš dobré, odpovídaly obvyklým zvyklostem, stejně jako mimořádně dlouhá pracovní doba. Všeobecně byly poměry polských rolníků v Německu stejné, přinejmenším nebyly horší než před r. 1932. Protože zaměstnání několika desetitisíců polských rolníků nebylo nakonec účinnou pomocí, uzavřela německá vláda smlouvy s Itálií a dalšími zeměmi kvůli vzájemné výměně pracovních sil. V zemědělství v r. 1939 tak bylo zaměstnáno 37 000 Italů, 15 000 Jugoslávců, 12 000 Maďarů, 5 000 Bulharů a 4 000 Holanďanů. Už tady se ale objevovaly zásadní úvahy ohledně rostoucího zaměstnávání cizinců, objevovaly se kritické hlasy varující před politickým národním nebezpečím, před odcizením a nebezpečím ztráty tzv. „čistoty krve“ německého národa. Zcela nová situace s ohledem na pracovní trh ovšem vznikla připojením Rakouska, především anexí Sudet a vyhlášením Protektorátu Čech a Moravy. V Rakousku bylo v létě 1938 cca 400 000 nezaměstnaných. Brandes (1969, 154)

zmiňuje, že díky odpovídajícím nařízením se německému hospodářství nabízela možnost získání dodatečných pracovních sil. V důsledku toho bylo do Německa pracovně angažováno cca 100 000 pracovních sil, převážně rolníků a průmyslových odborných pracovníků. Stejně tak v Československu, z protektorátu bylo až do vypuknutí války naverbováno na práci do Německa cca 100 000 pracovníků. Toto lze považovat za jakýsi kvalitativní skok, neboť zatímco byli Rakušané a Sudečtí Němci považováni úřady za Němce, byli za protektorátu poprvé naverbováni do Říše cizinci bez dalších následně vznikajících zásadních problémů. Proti Čechům byla přijata zvláštní přísná opatření v případě odmítnutí práce, politické činnosti nebo jiných protistátních nepřátelských postojů, a to nevyjímaje ochrannou vazbu. Na základě pozitivních zkušeností z 1. světové války v souvislosti s pracovním nasazováním, a to zejména v oblasti zemědělství, začaly včas přípravy ohledně předem očekávaných válečných zajatců. Herbert (1999, 49) udává, že bezpečnostní úřady a strany obzvláště vyzdvihovaly možné vážné politické národnostní nebezpečí i problém ohrožení „čistoty krve“, proto byl tímto nábor zahraničních a také polských pracovníků do Německa během války ztížen. Každopádně kromě stanovené kvóty 90 000 nepočítaly německé úřady s masovým přijímáním polských civilních pracovníků.

3.1.3 Období 1939–1945 a národně-socialistický systém nucených prací

Na základě předválečného plánování začala bezprostředně po začátku války přeprava polských válečných zajatců do Německa. Herbert (2001, 130) uvádí, že v říjnu 1939 bylo cca 210 000 Poláků nasazeno na práci, počet vzrostl do r. 1940 až na cca 300 000, z nichž 90 % pracovalo v zemědělství. To sice zpočátku přispělo k částečnému uvolnění situace v oblasti trhu práce, vzhledem k povolání německých pracujících do armády (něm. Wehrmacht) zůstal nedostatek pracovních sil nadále alarmující (Seeber, 1964). Národně socialistické vedení válečného hospodářství se vyslovilo pro zvýšené pracovní zaměstnávání německých žen v zemědělství i průmyslu. Žena může ve vážném případě vykonávat práci v továrně, musí být na to ale připravená i přes veškeré sociální úsilí, protože vše se musí podřídit vojenským potřebám. Podle Masona (1976, 118–193) ale zintenzivnění práce žen odporovalo národně socialistickému propagovanému obrazu ženy jako rodičky a středobodu rodiny. S ohledem na konjunkturu to mělo vést k zřetelnému zvýšení mezd pracujících žen, což ovšem nebylo žádoucí z hospodářských a ideologických důvodů. Zkušenosti se zaměstnáváním žen v průmyslu v době 1. světové války vedly v Německu k vyostření sociálních konfliktů. Otázka nasazování žen v Německu na práci byla nadále nepopulární právě kvůli hrozící destabilizaci vnitřněpolitické rovnováhy režimu. Rozhodnutí pro znovupovolení zaměstnávání cizinců ukázalo, že je lepší obětovat přechodné odcizování v rámci určitých profesí než ohrozit národně biologickou sílu německého národa kvůli intenzivnímu zaměstnávání německých žen. Na začátku r. 1940 bylo nařízením odsouhlaseno znovupovolání Poláků

do Říše, transport se týkal cca 1 miliónu mužů a žen do zemědělství a průmyslu, z toho cca 700 000 zemědělských pracovních sil, z nichž min. 50 % muselo být žen, a to kvůli zaručení bezpečnosti zemědělské výroby v Říši a jako náhrada za chybějící pracovníky v oblasti průmyslu. Tyto počty nemohly být dosaženy tradičními metodami verbování sezónních dělníků, což se řešilo na základě nátlaku pomocí pracovního naverbování všech nezaměstnaných a jejich povinnosti narukovat v rámci pracovního nasazení do Německa. Následkem toho se mnoho Poláků vyhnulo registraci útekem do lesů nebo vůbec na tuto povinnost služby v Německu nereagovali. Následovala brutální zastrahovací a nátlaková opatření všude na území obsazeného Polska včetně obklíčení kin a škol, docházelo k raziím v celých městských částech a městech a k represáliím vůči obyvatelům vesnic, jejichž povolání obyvatelé odmítali službu a ukrývali se. Do července 1940 bylo do Německa na práci přepraveno cca 310 000 polských civilních pracovníků. Spolu s válečnými zajatci, kteří v létě r. 1940 získali status civilních pracovníků a byli zavázáni na práci v Německu, pracovalo v Německé říši v té době cca 700 000 Poláků. Masové nasazení Poláků ovšem znovu vyostřilo napětí mezi hospodářskými a ideologickými zájmy vedení režimu, protože nasazení cizinců bylo porušením světonázorových principů národního socialismu. Kritika z vedení a ze strany SS poukazovala na nebezpečí zaměstnávání cizích národů v Říši a požadovala přísnou regulaci života především Poláků v Německu a zacházení s nimi na základě rasistických aspektů. Díky celkové regulaci polských pracujících byly po nich vyžadovány co nejvyšší pracovní výkony za co nejnižší mzdu, aby znovu nedocházelo k propouštění dražších německých pracovních sil. Herbert (1991, 127–139) si je vědom skutečnosti, že flexibilní Poláci měli být odděleni od německého obyvatelstva a náklady díky jejich střežení rostly. Byl velký tlak zakotvit v rámci nových nařízeních požadavek rasové podřazenosti Poláků vůči Němcům. Poláci tak byli ubytováni v táborech, odděleni od německých dělníků. Museli mít na oděvech zřetelně viditelný znak (P), jakýkoliv kontakt s Němci byl mimo práci zakázán. Jejich plat se sice řídil podle německého, ale podléhal 15% srážce, takže celkově byla polská pracovní síla pro Říši levnější. Životní podmínky Poláků byly v Německu do detailů regulovány. Zvláštní pozornost věnovaly německé úřady pracovním výkonům Poláků a jejich kontaktu s německými ženami. V případě kontaktu polských mužů s německými ženami hrozila Polákům veřejná poprava, německým ženám hrozilo zostuzení, ostříhání vlasů a postavení na pranýř. Na druhé straně denně přicházelo na ústředí mnoho hlášení ohledně příliš vlídného zacházení části obyvatelstva vůči polským válečným zajatcům. Zvláště na vesnicích nebyl držen dostatečný odstup mezi rolnickým obyvatelstvem a polskými zajatci. U sedláků, kde byli zaměstnáni, byli často přijati do rodiny i s tím, že mohli doprovázet jejich dcery na taneční zábavy. Ve skupinkách byli mnohdy vpuštěni do katolických kostelů nebo se dokonce společně se sedláky účastnili bohoslužeb. I tak se sociální rozdíly mezi nimi neustále prohlubovaly. Celý proces pracovního nasazení Poláků měla pevně pod kontrolou státní policie, z ekonomického hlediska i z politických důvodů zde vznikl model, který představoval pro německé

hospodářství silně odlehčující efekt a současně v širokém měřítku odpovídal díky pracovněprávním a trestním výnosům představám nacistů. Nasazování polských pracovních sil bylo vnímáno jako otravné zlo, akceptované jako reakce na zjevný válečný výjimečný stav. Je zřejmé, že přechod zaměstnávání cizinců z předválečného období až k národně socialistickému nasazování cizinců od podzimu 1939 do jara 1940 probíhal plynule. Bez ohledu na protesty ze zahraničí, stejně jako z tuzemska, radikálně přiosťřilo národně socialistické vedení režimu už dříve stanovené tendence zbavování Poláků práv. Od konce 19. stol. lze tímto vnímat národně socialistické nasazování cizinců kontinuálně v rámci problematiky zaměstnávání cizinců v Německu. Zaměstnávání milionů zahraničních pracovních sil, jako Poláků, kteří vykonávali nucené práce, bylo možné jen na základě ohromného integrovaného kontrolního aparátu včetně stanovených represí, ke kterému patřila nejen policie a příslušníci SS, ale i desetitisíce Němců jako podnikoví policisti, vedení koncentračních táborů, kancelářské síly, vedoucí kuchyně nebo zplnomocněnci na úřadě práce. Zaměstnávání cca 3 milionů cizinců včetně nátlaku a utlačování byla bezpochyby nepříjemnou stránkou nasazování cizinců v Německu, na straně druhé bylo na ně německé válečné hospodářství v té době ve velké míře odkázané. Výpadek nebo absence zahraničních pracovních sil v zemědělství by v krátké době zcela jistě vedlo k celkovému kolapsu výroby. I přesto se nepočítalo s dalším navyšováním zahraničních pracovních sil, aby se v tomto bodě nadále nevyostřovaly rozpory mezi ideologickými principy a skutečným vývojem.

Vzhledem k rychlým vítězstvím nad Polskem a Francií bylo německé vedení rovněž přesvědčeno o rychlém vítězství, když Hitler v létě 1940 rozhodl o přepadení Sovětského svazu. To bylo důvodem k tomu, že se předem nijak nepočítalo se zaměstnáním sovětských pracovních sil, válečných zajatců ani civilních pracujících, nebyla přijata ani žádná preventivní opatření. Spíše se plánovalo přesídlení milionů obyvatel Sovětského svazu na sever SSSR. Spousta lidí bude na tomto území přebytečných, zemřou nebo budou muset přesídlit na Sibiř. Osudem sovětských válečných zajatců se zabýval Christian Streit (1978, 79), který potvrzuje, že nebylo pochyb o tom, že velká část zajatců a civilních obyvatel zahyne hladu. V té době nebyl zájem udržet při životě tyto zajatce ani za cenu zneužití jejich pracovní síly v rámci německého hospodářství. Pracovní nasazení sovětských zajatců bylo dokonce výrazně až na výjimky zakázáno. Následky těchto rozhodnutí byly hrozné, protože na následky hladu a epidemie moru začali masově umírat sovětské zajatci jen několik týdnů po začátku války proti Sovětskému svazu. Z celkově 5,7 mil. sovětských válečných zajatců přišlo o život cca 3,3 mil. Až koncem roku 1941 povolilo německé ústředí nasazení sovětských válečných zajatců a civilních zaměstnanců, a to kvůli nedostatku pracovních sil v oblasti hornictví v Porúří s tím, že německým pracujícím patřila výzbroj, pro práci s lopatou a v kamenolomech tady byli Rusové. Měli zakázaný jakýkoliv kontakt s německým obyvatelstvem a hlavně žádnou solidaritu. Německý pracovník byl v zásadě Rusovi jeho nadřazeným. Nasazení Rusů provázelo maximální zneužívání včetně špatného zacházení, stravy, trestu smrti i při

nepatrných přestupcích. Zřízením funkce generálního zmocněnce pro pracovní nasazování, kterou zastával Fritz Sauckel, došlo k celkové centralizaci v oblasti pracovního nasazování. Koordinovány byly nejen veškeré náborové kampaně v obsazených zemích, ale také nasazení cizinců a zacházení s nimi. V podstatě hlavním úkolem Sauckela bylo v co nejkratší době přivést do Německa co nejvíce cizinců za pomoci poněkud syrové a patetické prapagandy odrážející úspěchy národněsocialistické zahraniční politiky Německa (Herbert, 1999). Rekrutování cizích pracovních sil z východu spadalo do oblasti hospodářského oddělení německé civilní správy a bylo vykonáváno s pomocí štábu pracovního nasazení včetně místních a německých policejních jednotek. Gerlach (1999, 461) ve své studii o německé hospodářské a ničivé politice zdůraznil 7 metod získávání pracovních sil na východě. Nejprve se jednalo o dobrovolná hlášení, dále zmiňuje přerozdělování předem určených kvót, povinnost služby na práci v Německu pro celé ročníky nebo pomocí prořezávání v průmyslových podnicích, jednotkách wehrmachtu a zemědělských podnicích. Násilná povolání pracovních sil provázely velké akce v potírání partyzánů, probíhalo také prořezávání lesů a hledání utečenců a evakuovaných lidí, nelze opomenout ani násilný návrat části nebo celého domácího obyvatelstva při návratu wehrmachtu. Německým úřadům se v poměrně krátké době podařilo přivést do Německa ohromné množství pracovních sil ze Sovětského svazu, od dubna do prosince 1942 cca 1,3 mil. civilních obyvatel, z toho asi polovinu mužů a polovinu žen. K tomu přišlo v rámci pracovního nasazení do Říše téhož roku ještě cca 450 000 sovětských válečných zajatců, kteří pracovali převážně v průmyslu. Politiku odsunu německých okupačních vojsk významně ovlivnilo zcela jistě rozšíření partyzánských skupin v Sovětském svazu. Nižší uvedená tabulka odráží stav civilních pracovníků a válečných zajatců v různých hospodářských odvětvích v r. 1944.

Tab. 5 : Civilní pracovníci a váleční zajatci ze Sovětského svazu v různých hosp. odvětvích srpen 1944, v tis.

	zemědělství	hornictví	kovoprůmysl	chemický p.	stavebnictví	doprava	celkem
civilní pracovníci	723	93	752	85	78	158	2126
váleční zajatci	138	160	130	8	32	47	631
Celkem	862	253	883	93	110	205	2758
v % všichni pracovníci	28,5%	8,3%	29,2%	3,7%	3,6%	6,8%	100%

(zdroj: Herbert, 2001)

Před všemi hospodářskými úvahami je nutno zmínit převažující rasismus v otázce zaměstnávání zahraničních pracovních sil, neboť pracovní a životní podmínky pracovních sil z východu a sovětských válečných zajatců byly velmi špatné, přičemž polští pracovníci se od nich lišili jen sporadicky. Naproti tomu se pracovním silám ze západu dařilo podstatně lépe, jejich situace ale byla stejně zřetelně horší v porovnání s domácími Němci. V praxi se výrazně projevovalo vzniklé odstupňování: Němec – pracovník ze

západu – pracující z východu, což vedlo k rozsáhlému zneužívání východních pracovních sil. Jejich deportace do Říše avšak vykazovala kvůli jejich nízkým pracovním výkonům následně výrazně nižší efekt v rámci národně socialistického válečného hospodářství. Podle Herberta (2001, 143–147) nastala politická změna kurzu po zničující porážce Němců u Stalingradu začátkem r. 1943, kdy německé ústřední vedení řešilo otázku, jak válku neprohrát. V 1. polovině r. 1943 chybělo německému válečnému hospodářství cca 1,5 milionu pracovních sil. Protože největší nevyužitý potenciál představovala v Německu nízká pracovní efektivita sovětských pracovních sil, výrazné navýšení jejich pracovní aktivity však předpokládalo změny v rámci celkového politického vyhodnocení východních pracovníků. V čele rozsáhlé politické a propagandistické iniciativy různých říšských úřadů stál ministr propagandy Goebbels, jednalo se o změnu dosud propagovaného stanovení cíle vedení války, a sice upřednostnit politický aspekt před rasovým. Německo se rázem ocitlo v pozici ochranného valu Evropy, namířeným proti bolševismu, tj. válka nebyla namířena proti ruskému národu. Nové heslo „Evropští pracující proti bolševismu“ mělo hájit společné zájmy v Německu žijících pracovníků z početných zemí obsazených wehrmachtem (Herbert, 1999). Goebbelsova evropská iniciativa sice měla malý vliv na skutečnou zahraniční politiku režimu, přesto došlo k určitým změnám v rámci zaměstnanecké politiky zvláště sovětských pracovníků, jako navýšení stravy, opatření v otázce zaškolení, povolení vycházek nebo možnosti nasazení v podnicích. Systém trestů se naopak přitvrdil a také rekrutování civilních pracovníků v celé Evropě provázely i nadále stále brutálnější metody. Vedení režimu se i přes vojenské porážky mezi začátkem r. 1943 a koncem války podařilo dopravit do Říše cca 2,5 mil. zahraničních civilních pracovníků a válečných zajatců, z nichž bylo 600 000 Italů. Italští vojáci, kteří se vzpírali bojovat na německé straně, skončili v rámci nucených prací v pracovních táborech v Říši. V rasové hierarchii se pohybovali také na nejnižším stupni, protože byli vystaveni nenávisti Němců kvůli italské zradě. V Německu, tedy pro Němce, pracovalo více než 7 mil. cizinců, a to převážně proti své vůli a za neobyčejně hrozivých podmínek, poznamenaných blížící se porážkou Německa včetně ničení německých měst pomocí leteckých útoků. Na začátku r. 1945 tvořili cizinci čtvrtinu všech zaměstnaných v německém hospodářství, v zemědělství a zbrojním průmyslu cca třetinu. Je nepochybné, že právě pracovní nasazení milionů cizinců a válečných zajatců během 2. světové války umožnilo národně socialistickému Německu pokračovat ve válce, když jim došla vlastní zásoba pracovních sil. Bez cizinců by Německo válku ztratilo už na jaře 1942. I díky tomuto ohromnému nasazení cizinců bylo zajištěno zásobování německého obyvatelstva, což mělo velký vliv na jejich loajalitu s režimem (Herbert, 2001). Následující tabulky mapují počty zahraničních pracovníků v německém válečném hospodářství v letech 1939–1944 a dále zahraniční civilní pracovníky a válečné zajatce podle státní příslušnosti a hospodářského odvětví.

Tab. 6 : Zahraniční pracovníci v německém válečném hospodářství, 1939–1944

		1939	1940	1941	1942	1943	1944
Zemědělství	Němci	10732000	9684000	8939000	8969000	8743000	8460000
	cizinci – civilisté	118000	412000	769000	1170000	1561000	1767000
	váleční zajatci	—	249000	642000	759000	609000	635000
	všichni cizinci	118000	661000	1411000	1929000	2230000	2402000
	cizinci v % všech oborů.	1,1%	6,4%	13,6%	17,7%	20,3%	22,1%
mimo oblast zemědělství	Němci	28382000	25207000	24273000	22568000	21324000	20144000
	cizinci – civilisté	183000	391000	984000	1475000	3276000	352,8000
	váleční zajatci	—	99000	674000	730000	954000	1196000
	všichni cizinci	183000	490000	1659000	2205000	4230000	4724000
	cizinci v % všech oborů.	0,6%	1,9%	6,4%	8,9%	16,5%	18,9%
celkové hospodářství	Němci	39114000	34891000	33212000	31537000	30067000	28604000
	cizinci – civilisté	301000	803000	1753000	2645000	4837000	5295000
	váleční zajatci	—	348000	1316000	1489000	1623000	1831000
	všichni cizinci	301000	1151000	3069000	4134000	6460000	7126000
	cizinci v % všech oborů.	0,8%	3,2%	8,5%	11,6%	17,7%	19,9%

(zdroj: Herbert, 2001)

Tab. 7 : Zahraniční civilní pracovníci a váleční zajatci podle státní příslušnosti a hosp. odvětví, srpen 1944

země původu a skupina		zemědělství	hornictví	kovoprůmysl	chemický p.	stavebnictví	doprava	celkem
Belgie	celkem	28652	5146	95872	14029	20906	12576	253648
	civilní pracovníci	3948	2787	86441	13533	19349	11585	203262
	váleční zajatci	24704	2629	9431	496	1557	991	50386
	v % všichni	11,2%	2,0%	37,8%	5,5%	8,2%	4,9%	100,0%
Francie	celkem	405897	21844	370766	48319	59440	48700	1254749
	civilní pracovníci	54590	7780	292800	39417	36237	34905	654782
	váleční zajatci	351307	14064	77966	8902	23203	13795	599967
	v % všichni	32,3%	1,7%	29,5%	3,9%	4,7%	3,9%	100,0%
Itálie	celkem	45288	50325	221304	35276	80814	35319	585337
	civilní pracovníci	15372	6641	41316	10791	35271	5507	158099
	váleční zajatci	29916	43684	179988	24485	45543	29812	427238
	v % všichni	7,70%	8,60%	37,80%	6,00%	13,80%	6,0%	100%
Nizozemí	civilní pracovníci	22092	4745	87482	9658	32025	18356	270304
	v % všichni	8,2%	1,8%	32,4%	3,5%	11,9%	6,8 %	100,0%
Sovětský svaz	celkem	862062	252848	883419	92952	110289	205325	2758312
	civilní pracovníci	723646	92950	752714	84974	77991	158024	2126753
	váleční zajatci	138416	159898	130705	7978	32298	47301	631559
	v % všichni	28,5%	8,3%	29,2%	3,7%	3,6%	6,8%	100,0%
Polsko	celkem	1125632	55672	130905	23871	68428	35746	1688080
	civilní pracovníci	1105719	55005	128556	22911	67601	35484	1659764
	váleční zajatci	19913	667	2349	960	827	262	28316
	v % všichni	66,7%	3,3%	7,5%	1,4%	4,1%	2,1%	100,0%
Protektorát	civilní pracovníci	10289	13413	80349	10192	44870	18566	280273
	v % všichni příslušníci Protektorátu	3,7%	4,8%	28,7%	3,6%	16,0%	6,6%	100,0%
celkem		2747238	433790	1691329	252068	478057	378027	7 615 970
	civilní pracovníci	2061066	196782	1397920	206741	349079	277579	5721883
	váleční zajatci	686172	237008	293409	45327	128979	100448	1930087
	v %	36,1%	5,7%	22,2%	3,3%	6,3%	5,0%	100,0%

(zdroj: Herbert, 2001)

Hierarchii pracovního rasismu zapříčinil podle Herberta (2001, 154–163) nejen obrovský počet zahraničních odsouzenců na nucených pracích, ale také nejružnější kritéria, díky nimž se výrazně lišily jejich životní podmínky. Zejména podle kritéria rasy a národní příslušnosti byly nesterpně přerozdělovány přídělky potravin, velké rozdíly panovaly v oblasti ubytování a jeho vybavení, lékařského ošetření, rozdílná byla pracovní doba, výše mezd i zaměstnávání v rámci kvalifikovaných pracovních míst. Rasová hierarchie určovala ovšem především také díky bezpečnostně policejním předpisům systém trestů,

kontakt s Němci včetně týrání. Pracující ze Západu byli sice na stupnici níže než Němci, jejich postavení bylo ale podstatně lepší než pracovníků z Východu. Reálně to znamenalo, že civilní zaměstnanci z Francie, Belgie a Holandska byli postaveni nejvýše, pod nimi byly na stupnici pracovní síly z jihoevropských zemí – Maďarska, Rumunska, Slovinska, Řecka, Srbska, Chorvatska, až pod nimi pracovníci z Československa (protektorátu Čechy a Morava), pod nimi byli v rámci dané hierarchie Poláci a až dole se řadila pracovní síla ze Sovětského svazu a od roku 1943 také internovaní italští vojáci, přičemž určité odstupňování panovalo na jedné straně mezi Ukrajinci a Rusy, na druhé straně mezi civilním obyvatelstvem a válečnými zajatci. Vlastní kategorie úplně vespod tvořili v rámci tohoto hierarchického uspořádání zajatci z koncentračních táborů a nakonec židovští odsouzenci na nucených pracích. Kromě rozdělování podle národnosti nebo národní příslušnosti bylo důležité členění podle pohlaví, což se týkalo především pracujících žen z východu. Kvůli ochraně tzv. „ohrožení čisté krve“, které hrozilo vedení režimu v souvislosti s pracovním nasazováním cizích národností, bylo rozhodnuto na východě povolávat na práci polovinu mužů a polovinu žen. Z celkového počtu se jednalo cca o třetinu polských žen a o více než polovinu žen sovětských civilních pracovníků. V podnicích měly stejné povinnosti jako muži, dostávaly ovšem nižší mzdu a byly často plně vystavovány dalším nástrahám ze strany německých nadřízených a velitelů táborů, nevyjímaje nejrůznější sexuální ataky (Herbert, 1999). Na životní podmínky cizinců mělo vliv také to, v jakém oboru nebo podniku pracovali nebo v jakých táborech se nacházeli. Nedalo se srovnat ani pracovní nasazení ve velkoměstě od práce na venkově. Práce v zemědělství byla výhodou i kvůli zásobování potravinami, těžké podmínky měli převážně váleční zajatci z východu v oblasti báňského průmyslu, oproti tomu v kovoprůmyslu byly podmínky zřetelně lepší.

Zpráva inspekce zahraničního úřadu z východního pracovního tábora z léta 1943 uvádí, že stravování pro pracovníky z východu představovalo ráno půl litru kedlubnové polévky, v poledne v podniku dostávali 1 litr kedlubnové polévky a večer 1 litr kedlubnové polévky. K tomu obdrželi východní pracující 300 g chleba denně. Týdně 50–75 g margarínu, 25 g masa nebo masných výrobků, které jsou vedením tábora buď přerozdělovány, nebo zatajovány. Tyto potraviny často nakupují zahraniční pracovníci a poté je prodávají východním pracovníkům za lichvářské ceny. Herbert (2001, 159) dále uvádí, že velká část pracujících žen se obávala porodu více než smrti, a to kvůli nelidským podmínkám, rodily na postelích bez matrací, na ocelových pružinách. Velké utrpení zejména pro mladistvé představovala v pracovních táborech všudypřítomná tuberkulóza, přičemž němečtí a ruští lékaři měli zakázáno léčit východní pracovníky pomocí léků. Přesto byli nuceni takto nemocní východní pracovníci nadále pracovat, což vedlo k jejich celkové apatii i díky nelidskému zacházení, týrání a demonstrativním popravám.

I když bylo cílem německých úřadů zabránit sexuálním kontaktům mezi Němci a cizími národnostmi, přibývala těhotenství a počet narozených dětí polských a sovětských rodičů. Bock (1986, 438) uvádí, že nejdříve byly sice těhotné ženy z Polska a Sovětského svazu

posílány zpět do vlasti, později kvůli podezření z falešného předstírání těhotenství a cíli opustit Německo byl povolen těhotným polským a sovětským ženám potrat, provázený velkým utrpením a často brutalitou. Politika zachování „dobré krve“ vedla německé úřady k tomu, že zatímco část „rasově cenných“ dětí byla polským matkám odebrána a zařazena k ústavní německé převýchově, rasově nevyhovující děti jim byly odebrány, zařazeny do zvláštních dětských pečovatelských zařízení a usmrcovány. Děti byly odebírány matkám hned po době kojení, zahraničním matkám s jejich svolením, polským a východním pracujícím ženám bez jakéhokoliv svolení. Kromě toho rasově cenné zahraniční ženy coby ideální nastávající matky, které odpovídaly představám ohledně čisté rasy, byly umísťovány do mateřských center s cílem plodit s příslušníky SS-jednotek rasově vhodné děti, které jim byly následně násilně odebrány. Pro tyto zahraniční děti byla zřízena tzv. pečovatelská centra, kde byly zaměstnány zahraniční matky. Prosazování rasově biologických principů proti východním pracujícím a Polákům hlavně v posledních dvou válečných letech mělo za následek zmiňovanou selekci na rasově dobré a rasově špatné malé děti, i když režim čelil obzvláště silnému hospodářskému tlaku a nedostatku pracovních sil. Byly patrné rozdíly a potíže mezi přísnými nároky národně socialistických úřadů ohledně totální regulace a praxí v rámci nasazení miliónů zahraničních pracujících sil. V cizineckých táborech se vytvořila jistá neformální subkultura mezi zahraničními pracovníky a válečnými zajatci, spojená s rozvojem černého trhu a ilegality, pracovních úteků a neformální solidarity, ale také násilí a utlačování, což přispívalo jistou měrou k jediné možnosti přežít.

V prvních letech diktatury nebyl přeceňován význam hospodářské práce pro vězně v koncentračních táborech. Podle Herberta, Orta, Dieckmanna (1998, 533–538) byly v r. 1938 zřízeny vlastní hospodářské podniky jednotek SS (kamenolomy, cihelny, opravárenské dílny), kde byly nasazeni v nějaké podobě na práci všichni vězni. Charakter práce v podobě trestu, výchovy nebo msty zůstával dodržován, nejvíce postižené byly nejnižší postavené skupiny v rámci politické a rasové hierarchie nacistů, a to s ohledem na způsob jejich záhuby. Snahou jednotek SS bylo využití koncentračních táborů jako ekonomického faktoru, v praxi ale byla hospodářská funkce nucené práce vězňů podřízena až do válečných let politickým vězeňským stanovám. Začátek roku 1939 je spojován v souvislosti s Židy přechod na systematické nucené práce. V Německu byli od té doby Židé, kteří žádali o podporu v nezaměstnanosti, nasazováni na základě výnosu Německé pracovní správy do uzavřených pracovních jednotek jako pomocná pracovní síla. V průběhu r. 1940 byla tato povinnost nucených prací rozšířena na všechny praceschopné německé Židy, muže i ženy, nezávisle na dávkách v nezaměstnanosti (Gruner, 1997). Na jaře 1941 snahy ohledně nucených prací německých Židů ve zbrojním průmyslu na území Říše ostře kontrastují s cílem německého vedení deportovat Židy z Německa na východ. Ovšem němečtí Židé, pracující ve zbrojařském průmyslu, z nichž mnozí byli klasifikováni coby nezbytní a platní odborníci, neměli jistotu před deportací, vyjma určitého odstupňovaného zpoždění na základě hospodářského významu jejich

pracovní činnosti. Pozoruhodné jsou i udávané důvody deportace Židů, protože jako náhrada byl k dispozici dostatek Poláků nebo Ukrajinců. V létě 1943 tak nebyli na území Německa žádní Židé, tj. také žádní pracující Židé, až na malé výjimky včetně ilegálních uprchlíků. Deportovaní Židé byli po příjezdu do čistě vyhlazovacích táborů usmrcováni, v koncentračních táborech umírali na nemoci, podvýživu nebo vysilující práci. Začátkem r. 1942 bylo zřejmé, že nelze počítat s avizovaným vysokým počtem sovětských válečných zajatců, proto se mění i zájem dalšího posílení pracovního nasazování Židů a Židovek a jejich posílání do koncentračních táborů. Kvůli následné selekci na práce schopné a práce neschopné Židy byli např. v koncentračním táboře Osvětimi ti nežádoucí po příjezdu hned usmrceni, přičemž se zachovala fikce pracovního nasazování Židů v rámci veškerých židovských akcí. Hoss (1963, 163) uvádí, že počet práce schopných Židů se přitom pohyboval v průměru jen kolem 10–20 %. Rozpory mezi propagováním pracovního nasazení a skutečnými poměry nemohly být větší. Hlavní bezpečnostní úřad Říše (něm. RSHA) byl vždy pro úplnou likvidaci všech Židů, v každém jedinci viděl nový pracovní tábor, u každého tisíce práce schopných Židů se obával nebezpečí osvobození a následného žití. Jiný názor zastával Hlavní hospodářský a správní úřad (něm. WVHA), jeho snahou bylo získat vězně na práci především ve zbrojařském průmyslu. Díky nařízením z nejvyššího vedení tak mnoho tisíc vězňů muselo zemřít i v rámci pracovního nasazení, protože nebyly zajištěny odpovídající potřebné životní podmínky pro takové velké počty vězňů. Politika namířená proti Židům v té době byla zřejmá v souvislosti s jejich pracovním nasazením v Říši i na obsazených územích Polska a Sovětského svazu. Pro polské Židy bylo zaměstnání v německých ozbrojených silách nebo na jiných pracovních místech v ghettech jedinou cestou k záchraně. Pracující Židé se obávali, že při nedostatečných pracovních výkonech budou deportováni a zavražděni, pro jejich nadřazené se tak stávali atraktivní pracovní silou. Stále častěji představovalo pro židovské nájemní pracovníky přerozdělování do výrobních dílen rozhodující faktor mezi životem a smrtí (Freund, Petz, Stuhlpfarrer, 1990). V květnu 1942 rozhodlo generální vedení o zrušení ghetta a o zrušení deportací jejich obyvatel do vyhlazovacích táborů. Byli posíláni do pracovních táborů, spadajících pod ozbrojené jednotky SS a policejní vedení, a nasazováni v rámci stavebních záměrů a zbrojařské výroby. Georg (1963, 90) zmiňuje v této souvislosti vznik vlastních hospodářských podniků, které v těchto táborech vybudovaly jednotky SS, a zařízení částečně přemístily z bývalých židovských podniků. Vzniklé konflikty kvůli nasazování židovských pracovních sil odrážely hospodářské zájmy, problematikou se jeví i jejich přesídlení. Osudnou se nakonec stala dohoda, která povolovala zbrojařským podnikům zaměstnávat židovské pracovníky pod podmínkou, že pracovní nasazování Židů coby vězňů v koncentračních táborech plně přešlo pod správu ozbrojených jednotek SS. Na základě této dohody v červenci 1942 Himmler nařídil přesídlení veškerého židovského obyvatelstva a jeho dokončení do konce prosince 1942, což pro polské Židy představovalo rozsudek smrti. V důsledku toho byla ghetta vyklizena a vybudované pracovní dílny pro 50 000 židovských odborných pracovníků byly

pozastaveny. Himmler dozal, že židovské odborné pracovníky lze nahradit Poláky, a tak povolil pracovní nasazení Židů jen do několika mála podniků v rámci koncentračních táborů, i když i odsud měli Židé jednoho dne podle přání nejvyššího vůdce také zmizet. Podobná situace vládla i na obsazených územích Sovětského svazu, kde byli Židé sice považováni za nepostradatelné pracovní síly, a plány ohledně totálního vysídlení Židů z těchto oblastí měly být zmařeny. Po první fázi masového střílení v r. 1941 byli přeživší Židé nasazeni na práci do pracovních kolonií a dílen. I když hospodářské řešení židovské otázky se nabízelo právě jejich pracovním nasazením v rámci obnovy ukrajinského průmyslu a výstavby městských správních center, nakonec nebyly tyto hospodářské zájmy zohledněny. Postupně se plně prosazoval primát záhuby, a to na územích ležících na východ od Říše. Jen výjimečně pracovali židovští pracovníci v průběhu r. 1943 ve výrobě mimo koncentrační tábory na delší dobu, později byli také deportováni. Gruner (1997, 294–313) zmiňuje konečné rozhodnutí nejvyššího německého vedení ze září 1942, které mělo nedozírné následky pro Židy, protože Hitler nesouhlasil s návrhem jejich pracovního nasazení do Říše. Byla odsouhlasena náhradní funkce zahraničních pracovních sil za židovské pracovníky, tj. jistý rozsudek smrti pro Židy pracující v Říši ve zbrojním průmyslu, což potvrdil následný příkaz Himmlera k deportaci všech Židů, kteří se nacházeli na území Říše, do Osvětimi a Lublinu. Tragická fakta podle Ortha (1999, 237) uvádějí, že např. z 2757 deportovaných Židů z Berlína bylo 1689 po příjezdu do Osvětimi ihned usmrceno. Nejrychlejší systematické vyhubení maďarské židovské obce následovalo po obsazení Maďarska německým wehrmachtem v březnu 1944 a jejich následné deportaci do Osvětimi. Ti přeživší byli posláni do Německa, protože když vyschl příliv zahraničních pracovních sil, požadovaly německé firmy v Říši pracovníky na nucené práce, ať už se jednalo o židovské pracovníky. Rozdílné pracovní a životní podmínky vězňů závisely nejen na druhu jejich pracovního zařazení, ale také na postavení v rámci dané rasové hierarchie, lišilo se zacházení ze strany vedení podniků a koncentračních táborů včetně strážů, předáků a mistrů. Nejhoršímu zacházení byli vystaveni židovští vězni, podstatně větší šanci na přežití měli Židé pracující ve zbrojařském průmyslu oproti těm, kteří byli zaměstnáni v podzemních pracovních zařízeních a dílnách, popř. v jeskyních a štolách. Tuto hrůznou kapitolu dokresluje tzv. „zvláštní jednotky“ ve vyhlazovacích táborech (z něm. Sonderkommando), které tvořili vězni převážně židovského původu. Podíleli se na vraždění vlastních lidí.

V posledních válečných letech bylo masové pracovní nasazování židovských a nežidovských vězňů koncentračních táborů využíváno převážně v rámci gigantických stavebních projektů, cílem byla ochrana německé výzbroje před zničením a také zajištění bezpečného průběhu podzemní výroby, následkem čehož byly oběti v neskutečném měřítku. Poslední válečné týdny se staly peklem pro cizince, žijící hlavně ve velkých zničených městech, neuvěřitelně rychle vzrůstal počet zahraničních pracujících bez střechy nad hlavou, stravy a navíc považovaných za zběhy. Snahou stovky sovětských válečných zajatců, žijících v ruinách domů, bylo přežít konec války. Z důvodu nezbytného

obstarání potravin se dopouštěli drancování a tím se vystavovali zvýšenému pronásledování a nadměrným násilným opatřením ze strany bezpečnostních německých složek. Při dopadení byli na místě zastřeleni, dokonce i v posledních válečných dnech docházelo k veřejným masovým popravám. Herbert (1999, 379) uvádí smutný fakt, že zastřeleni byli také nevinní kvůli předcházení drancování a výtržností. Tyto zbytečné krvavé ztráty z posledních válečných dnů lze jen stěží pochopit. Hromadné označení pro milióny převážně východních cizinců bez jídla a bez přístřešku bylo „displaced person“ (z aj. „vyloučené osoby“). Jejich utrpení ovšem příchodem spojenců neskončilo, protože většina sovětských válečných zajatců a civilních obyvatel byla podezřívána sovětskými úřady z kolaborace nebo dezertérství kvůli tomu, že se nechali zajmout. V rámci tzv. „filtrujících“ táborů byli vystaveni dlouhému vyšetřování. Odsouzenci za kolaboraci byli následně posláni do trestaneckých táborů. Ostatní bývalí pracující v Německu se vrátili do své vlasti, kde se stali občany druhé třídy s nízkými sociálními nároky a omezeným povolením pohybu, který platil po desetiletí. Osud nájemních pracovníků byl v Sovětském svazu svého času tabuizován, teprve rozpadem Sovětského svazu došlo k jejich rehabilitaci (Bonwetsch, 1993).

Neubert (1964, 225) spatřuje nutnost spojitosti historického místa národního socialismu v německých dějinách 19. a 20. stol. se zkoumáním historie zaměstnávání cizinců s tím, že důkaz přerušení nebo kontinuity národně socialistické politiky nucené práce v kontextu vývoje před r. 1933 a po r. 1945 představuje historické a morální hodnocení o charakteru, struktuře a potenciálu moci a násilí zaměstnávání cizinců v císařství a ve Spolkové zemi. Z tohoto předpokladu lze vysvětlit nejrůznější kontroverze, které se objevují v literatuře do 80. let. Zatímco západní historikové zvažují přerušování a prvky kontinuity, zdůrazňují historikové z NDR, že zaměstnávání cizinců v Císařské říši, ve Výmaru, v době národního socialismu a ve Spolkové republice je nutno vnímat v překotné souvislosti. Od německých pánů před 1. světovou válkou a během Výmarské republiky, kteří využívali polské kočovníky a sezónní pracovníky na svých statcích a doménách, přes monopoly a prospěcháře nacistického režimu, kteří si nechali nahnat otroky na práci, zahraniční pracovníky ze všech zemí přepadených Hitlerem, až po pány západního Německa, kteří verbovali západoevropské pracovníky pod záštitou blahobytu a evropského smýšlení, se táhne linie bezohledného podrobování příslušníků cizí národnosti v rámci zájmu monopolního kapitalismu, nerespektující lidskou důstojnost a pocit domova. Herbert (2001, 187) uvádí, že osud cizinců samotné Němce příliš nezajímal, protože díky obavám o vlastní přežití nevnímali utrpení zahraničních dělníků jako něco neobvyklého, neboť cizinci tam prostě byli a patřili k všednímu válečnému dni jako potravinový trh nebo protiletický kryt. Diskriminace pracovníků z východní Evropy byla rovněž vnímána jako něco daného stejně jako zástupy polomrtvých lidí, pochodujících každodenně ulicemi měst do fabrik. Také jejich postavení v rámci hierarchie nestálo za povšimnutí, což dokresluje fungování národně socialistického pracovního nasazování, kdy se praktikování rasismu stalo každodenním zvykem. Ve vzpomínkách na národně

socialistickou diktaturu a ve veřejných diskusích v následných poválečných desetiletích nehráli zahraniční pracovníci žádnou významnou roli, ve vzpomínkách starých lidí se objevovali jako náhodná samozřejmost, ani historicky nebyla pracovnímu nasazování cizinců připisována žádná důležitost jako něčeho, co tvořilo historii. V otázce pracovního nasazování cizinců v Německu za 2. světové války nepanoval v době od 50. let žádný pocit viny ani rozšířený pocit, že by se jednalo o bezpráví nebo zločin. Ožehavá byla také otázka ohledně odškodňování nájemných zahraničních pracovních sil obětí režimu. Zatímco Východní Němci (NDR) neplatili, až na výjimky, žádná odškodnění pro neněmecké oběti nacistického režimu, pro Spolkovou republiku představuje toto téma zdlouhavý vývoj na již komplikovaném poli legislativy odškodného. Herbst, Goschler (1989, 273–302) poukazují v souvislosti s otázkou finančního odškodňování na rozsáhlé výjimky, které se vztahovaly nejen na Němce, ale i na ty „bez přístřeší“ (ang. „displaced person“), kteří uprchli z východní Evropy na západ a v poválečné době se zdržovali v Německu. K tomu byly považovány jen určité skutečnosti za pronásledování nebo stíhání, a to z politických, náboženských, rasových nebo světonázorových důvodů. Neuznáno zůstalo povolání v rámci pracovního nasazení, které bylo nařízeno z důvodu nedostatku pracovních sil v období války. Tím se okruh oprávněných na odškodnění citelně zúžil, neboť jistě více než 90 % pronásledovaných národně socialistickým režimem nebyli Němci (všichni zahraniční pracovníci na nucené práce, téměř všichni vězni koncentračních táborů a Židé). Převážná část oprávněných na odškodnění byli ale Němci, protože neněmecké oběti režimu měly být odškodněny aktuálními vládami, které měly získat od Spolkové republiky díky mírové smlouvě a dohodě o nahrazení válečných škod odpovídající sumu. Teprve v roce 1999 po zdlouhavých jednáních mezi Spolkovou republikou Německa a zástupci německého hospodářství na jedné straně, a mezi různými spolky sdružujícími válečné oběti z východní a středně východní Evropy a USA na straně druhé, byla dohodnuta částka cca 10 mld. DM od německých podniků a z veřejných peněz. O rok později byla k tomuto účelu založena nadace.

3.1.4 Období růstu společnosti 1945–1973

Toto období hospodářského růstu lze charakterizovat jako dobu od masového „verbování“ nových zahraničních pracovních sil až po jeho úplné zastavení. Protože nebylo pochyb o obrovském rozsahu válečných škod, včetně zpustošených německých měst a průmyslových podniků, ptali se mnozí, jestli lze vůbec někdy dosáhnout předválečného stavu? V této souvislosti ovšem americký server zmiňuje zajímavý fakt, a sice že spojenecké bombové útoky na některých místech zničily až $\frac{1}{5}$ obytných čtvrtí, na druhé straně ale byla mnohem méně zasažena výrobní zařízení průmyslových podniků. Vyšetřování amerického letectva (Air Force) ohledně následků bombových útoků na německou válečnou výrobu ukázalo, že v r. 1944 nebylo poškozeno více než 6,5 % všech zařízení a strojů a že zvýšení produkce v ocelářském průmyslu se jen nepatrně zpomalilo.

Německý zbrojní průmysl dosáhl vrcholu v rámci celkové výroby v létě 1944, v prvním čtvrtletí 1945 byla produkce dvakrát tak velká oproti roku 1941 (USSBS, s. 140). Rapidní rozšíření německé průmyslové výroby během války bylo možné jen díky cca 7,7 mil. zahraničních civilních pracovníků a válečných zajatců, kteří tam byli zaměstnáni. Krátce po ukončení války se vrátili zpět do vlasti a byli jen částečně nahrazováni německými vojáky, neboť díky válečným ztrátám se zredukoval počet praceschopných německých mužů. Krizi ochromeného německého hospodářství v poválečných letech charakterizovalo rozsáhlé zničení dopravních cest, velká část výrobních zařízení byla mimo provoz. Měnovou reformou v r. 1948 začal hospodářský rozmach ve třech západních zónách Německa, podstatným předpokladem k tomu byl odpovídající kapitál, kdy se projevila zvláště americká zahraniční pomoc, a především dostatečný počet pracovních sil. Níže uvedená statistika ukazuje na markantní různorodý vývoj, neboť srovnání utečenců a vyhnanců s počtem celkového obyvatelstva z r. 1950 ukazuje fakt, že v této době byl počet místního obyvatelstva o 1 mil. menší než v r. 1939. Více než 90% přírůstku obyvatelstva v období 1950–1960 připadá na přistěhovalce utečenců a vyhnanců, kteří v r. 1960 tvořili čtvrtinu z celkového počtu obyvatel Spolkové republiky (viz. následující tabulka).

Tab. 8 : Obyvatelstvo, vyhnanci a uprchlíci z NDR ve Spolkové republice, 1950 – 1960, v 1000

rok	obyvatelstvo celkem	vyhnanci	uprchlíci z NDR	celkem	v % celkové obyvatelstvo	změna v porovnání s minulým rokem		uprchlíci a vyhnanci	v % nárůst celkem
						obyvatelstvo celkem	uprchlíci a vyhnanci		
1939	43008	—	—	—	—	—	—	—	—
1950	50173	8024	337,3	8361,3	16,7	—	—	—	—
1951	50528	8257	625,1	8900,1	17,6	355	538,7	149	
1952	50859	8418	857,3	9275,2	18,2	331	375,1	113	
1953	50350	8610	1265,3	9875,3	19,2	491	600,1	122	
1954	51880	8732	1560,7	10292,7	19,8	530	417,4	78,7	
1955	52382	8914	1942,5	10883,5	20,7	502	590,8	117,7	
1956	53008	9069	2338,8	11407,8	21,5	626	524,3	83,7	
1957	53656	9332	2723,5	12055,5	22,5	648	547,7	100	
1958	50292	9579	2949,8	12528,8	23,1	636	473,3	74,7	
1959	54876	9734	3123,6	12857,6	23,4	584	329	56,3	
1960	55433	9888	3349	13237	23,9	557	379,4	68	

(zdroj: Herbert, 2001)

Koncem 50. let byl dokončen proces přijímání nově přichozích pracovních sil z východu, což se výrazně odrazilo na gigantickém tempu růstu, přičemž během 10 let došlo k zdvojnásobení hrubého národního produktu. Na druhé straně existovaly výrazné

regionální rozdíly v rámci nerovnoměrného začleňování vyhnanců do jednotlivých regionů. I tak se skutečně podařilo v relativně krátkém čase integrovat tyto nové příchozí do nově se formující německé společnosti s tím, že fakt obávaného politického ohrožení a sociálního napětí nebyl patrný v takové míře. Také se utlumily zásadní potíže mezi místními a přistěhovalci, které se objevovaly až do 2. pol. 50. let. Herbert (2001, 194) uvádí, že k tomu přispělo i spolupobývání v nově vzniklých bytech, které obývali lidé s odlišnou kulturou, což vedlo po dlouhá léta jak k napětí, tak časem k narušení zastaralé tradice a oživení stabilních způsobů chování vzhledem k přistěhovalcům cizinců. Nemalý vliv na konkurenci mezi místními a přistěhovalci měly v rámci ještě uzavřeného pracovního prostředí často zřetelně prosazované pracovní možnosti růstu a vzestupu vyhnanců a utečenců, kteří se museli obejít v prvních poválečných letech bez výraznějších privilegií, funkci kulturního a politického útočiště plnila vzniklá sdružení vyhnanců a utečenců. Plato (1985, 172–219) považuje možnost volebního práva pro vyhnance za důležitý faktor pro německé politické strany. Vojáci se navraceli domů z války a ze zajetí, evakuované rodiny se stěhovaly z rozbombardovaných regionů do velkých měst, děti z koncentračních táborů se vracely domů k rodině, pracující proudili z přemístěných závodů zpět do průmyslových podniků, mnoho lidí hledalo nové bydlení a nová pracovní místa, protože jejich stará byla zničená. V tomto chaosu se nacházeli vyhnanci jako skupina sama o sobě, byli společně v dané oblasti nově příchozími, takže nedocházelo k výraznějším konfliktům s místními, což by za normálních okolností nebylo možné. Zastavení najímání cizinců na práci z r. 1973 vedlo k silné redukci zahraničních pracujících. Zřejmý trend se odráží také v rozvrstvení národností, neboť Italové tvořili do r. 1969 nejsilnější národnostní skupinu z celkového počtu všech zahraničních pracovních sil ve Spolkové republice, následovali Španělé a Řekové, dále Turci a Jugoslávci. Teprve od r. 1971 patří mezi nejpočetnější skupinu Turci.

Zahraniční politiku v období hospodářského zázraku lze charakterizovat jako preventivní. Hospodářské požadavky kvůli nedostatku pracovních sil zůstávaly nevyslyšeny, tedy otázka zaměstnávání nových zahraničních pracovních sil. Ještě v r. 1954 byla cca 7 % nezaměstnanost, cca 1 mil. Němců zůstávalo bez práce, a rezervy německého pracovního trhu nebyly dosud vyčerpány. Současně spolkové ministerstvo pro vysídlené osoby, uprchlíky a oběti války prohlásilo, že o najímání dalších zahraničních pracovních sil může být řeč až ve chvíli, kdy dostane dav stále ještě nezaměstnaných vysídlených a utečenců pevné pracovní místo. Bade (2000, 314) nachází kontroverze v tomto poválečném období především v nerovnoměrném rozvoji pracovního trhu. Hospodářské prognózy předpovídaly ovšem i nadále silný hospodářský růst, proto bylo nutno počítat v dohledné době v jednotlivých regionech s nedostatkem pracovních sil, což platilo obzvláště pro oblast zemědělství, kde se rolníci potýkali často se špatnými pracovními podmínkami, a proto docházelo neustále k jejich migraci z venkova do měst. Další rozšíření zaměstnávání cizinců není sice perspektivní z dlouhodobé perspektivy, avšak Bethlehem (1982, 144) uvádí, že právě z krátkodobého hlediska je přivedení cizinců

nejjednodušším způsobem řešení expanze pracovního trhu. Argumentace Dohse (1981, 105) spočívá naopak v tom, že otázku zaměstnávání cizinců před rokem 1960 považuje za kvantitativně okrajový fenomén, který ani na veřejnosti, ani uvnitř vládního aparátu nenarážel na zvláštní zájem. Ani požadované zaměstnávání několika tisíců italských pracovníků by situaci na německém pracovním trhu sice neulehčilo, ale dohoda s Itálií vedla v konečném důsledku k postupnému procesu normalizace v otázce zaměstnávání cizinců, které se pozvolně měnilo v méně dramatický každodenní jev. Za zmínku stojí fakt, že se znovu používá označení zahraniční dělník nebo pracovník (něm. *Fremdarbeiter*).

Zlomovým bodem v oblasti německého pracovního trhu lze označit období 1959–1962, kdy došlo ke změně ve vztahu počet nezaměstnaných versus počet volných pracovních míst a kdy se posunulo vnímání cizinců jako flexibilní rezervy. Herbert (2001, 206–213) uvádí, že počet práce schopných pracovních sil začal od r. 1962 klesat a počet zahraničních pracovních sil se v období 1945–1965 zvýšil o 1 mil. V 60. letech byl patrný útlum hospodářského růstu, také stavbou „zdi“ v r. 1961 nenastal nový příliv utečenců z NDR, proto vzniklé mezery zaplnili zahraniční dělníci. V březnu 1960 byly podepsány po vzoru s Itálií další nájemní smlouvy s Řeckem a Španělskem o náboru nových zahraničních pracovních sil, protože i přes racionalizaci a mechanizaci výrobních postupů se ve Spolkové republice i nadále očekávala vzestupná potřeba pracujících sil. Následovaly smlouvy s Tureckem (1961), Portugalskem (1964) a s Jugoslávií (1968). Sociální situaci zahraničních dělníků ovlivňoval výrazně fakt, že jejich pracovní pobyt v Německu byl z přesvědčení německých úřadů a zaměstnavatelů ať krátkodobě nebo dlouhodobě považován za přechodný. Převážná část zahraničních dělníků přijížděla bez rodiny a bez závazků, zejména se jednalo o muže ve věku od 20 do 40 let. Jejich cílem bylo v co nejkratším čase vydělat co nejvíce peněz, aby výraznou část výplaty mohli posílat domů a také šetřit na následný návrat do vlasti s cílem lepší budoucnosti. Z toho pramenila v Německu jejich akceptace špinavé a zvláště těžké práce, neúměrných přesčasových hodin, levného ubytování, přičemž se zřídka kdy zapojovali do politických a odborových aktivit.

Nástupem recese v letech 1966–1967 se téma zaměstnávání zahraničních dělníků objevuje také v politických diskusích. Klesající efektivitu zaměstnávání cizinců v rámci jejich dlouhodobějšího pobytu v Německu jen podtrhovaly nutně vznikající nezbytné investice v podobě bytů, školek a škol. Ministerstvo hospodářství však veškeré kritické hlasy odmítalo a i s ohledem na oživující konjunkturu následujících let se otázka náboru nových zahraničních pracovních sil v tichosti přecházela. V tomto období tak došlo k rapidnímu poklesu zaměstnávání zahraničních dělníků. V politickém ohledu se ve Spolkové republice objevuje od poloviny 60. let nový aspekt, který sice už byl zmiňován nebo budil obavy, ale nikdy nebyl brán vážně, a sice nepřátelství vůči cizincům. Rostly obavy ze znovuoživení radikálního rasismu v Německu. Vztahy mezi místními Němci a cizinci nebyly zrovna ideální, Herbert (2001, 221–229) zmiňuje ve svém spisu např. často

používaný hanlivý termín pro Italy „Katzelmacher“ nebo „Makkaroni“. Perspektivy zvyšování dalšího zaměstnávání cizinců umocnila i poptávka po obsazení kvalifikovaných pracovních míst. Počet zahraničních pracovních sil se poté výrazně zvýšil v letech 1968–1973, především Turků, kteří v r. 1972 tvořili mezi zahraničními dělníky největší národnostní skupinu. Prodloužila se i délka pobytu zahraničních dělníků na území Spolkové republiky, což ukazuje níže uvedená tabulka.

Tab. 9: Délka pobytu ve Spolkové republice dle státní příslušnosti, r. 1981

státní příslušnost	celkem v 1000 v %	z toho délka pobytu od – do (let)						
		pod 1	1 – 4	4 – 6	6 – 8	8 – 10	10 – 15	15 a více
Turecko	1580,7	52,2	343,3	171,3	164,2	275,3	474,6	99,7
	100	3,3	21,7	10,9	10,4	17,4	30,0	6,3
Jugoslávie	631,7	12,6	62	39,7	39,7	89,7	327,4	60,5
	100	2,0	9,8	6,3	6,3	14,2	51,8	9,6
Itálie	601,6	21,1	94,9	53,8	36,2	58,0	187,9	149,7
	200	3,5	15,8	9,9	6	9	31,2	24,7
Řecko	300,8	6,9	24,5	15,4	19,0	28,7	126,6	79,7
	100	2,3	8,2	5,1	6,3	9,5	42,1	26,5
Španělsko	137,5	2,5	9,5	6,6	8,5	18,8	66,4	51,3
	100	1,4	5,5	3,8	4,9	10,8	38,3	35,3
celkem	4666,9	209,1	879,8	409	362	594,1	1449,9	762,6
	100	4,5	18,9	8,8	7,8	12,7	31,1	16,4

(zdroj: Herbert, 2001)

Kromě toho přibývaly případy, kdy si cizinci dovezli také svoji rodinu. Tím se zvyšoval počet zaměstnaných zahraničních žen. V této souvislosti byl završen obrat zahraniční německé politiky koncem r. 1973 zastavením dalšího nábora, a to znamenalo úplné zamezení dalšího přílivu zahraničních pracovních sil ze zemí mimo Evropské společenství. Okamžik tohoto konce nabírání cizinců je označován také jako reakce na bojkot ropy v souvislosti s arabskými ropnými státy.

3.1.5 Období 1973–2000 a přistěhovalecká politika

Další vývoj zahraniční politiky po ukončení nábora zahraničních pracovních sil, přijatého v listopadu 1973, nabral zcela jiný směr.

Tab. 10: Cizinci na území Spolkové republiky, 1960 – 1998 v tis.

rok	zahraniční obyvatelstvo		
	celkem	v % obyvatelstvo celkem	pracovníci platící sociální pojištění
1968	1924,2	3,2	1014,8
1969	2381,1	3,9	1372,1
1970	2976,5	4,9	1838,9
1971	3438,7	5,6	2168,8
1972	3526,6	5,7	2317,0
1973	3966,2	6,4	2595,0
1974	4127,4	6,7	2150,6
1975	4089,6	6,6	1932,6
1976	3948,3	6,4	1873,8
1977	3948,3	6,4	1833,5
1978	3981,1	6,5	1862,2
1979	4143,8	6,7	1965,8
1980	4453,3	7,2	1925,6
1981	4629,7	7,5	1832,2
1982	4666,9	7,6	1709,5
1983	4534,9	7,4	1640,6
1984	4363,6	7,1	1552,6
1985	4378,9	7,2	1536,0
1986	4512,7	7,4	1544,7
1987	4240,5	6,9	1557,0
1988	4489,1	7,3	1607,1
1989	4845,9	7,7	1683,8
1990	5342,5	8,4	1793,4
1991	5882,3	7,3	1908,7
1992	6495,8	8,0	2119,6
1993	6878,1	8,5	2150,1
1994	6990,5	8,6	2109,7
1995	7173,9	8,8	2094,0
1996	7314,0	8,9	2009,7
1997	7365,8	9,0	1997,8
1998	7319,6	9,0	2030,3

(zdroj: Herbert, 2001)

Počet zahraničních přesčasopných dělníků v letech 1973–1979 sice klesl z 2,6 mil. na 1,8 mil., a to odpovídalo představám Spolkového úřadu práce. Další vývoj ale ukazuje, že počet cizinců žijících na území Německa od r. 1979 výrazně vzrostl, cca více než o 1 mil. cizinců včetně stále vyššího počtu žen (viz výše uvedené tabulka).

Plán na ukončení verbování nevyšel, nepodařilo se utlumit počet cizinců v Německu, ba

naopak jejich počet výrazně narůstal. A navíc všechny příznaky ukazovaly na to, že cizinci zde chtějí zůstat na delší dobu nebo natrvalo. Potvrzovaly to příjezdy jejich rodin, stěhování z ubytoven do co nejlevnějších nájemních bytů, klesal podíl jejich vkladů, zvyšoval se spotřební podíl, ochabovaly jejich vztahy k vlasti, zejména u dětí zahraničních dělníků, tzv. „druhé generace“. Tento vývoj plný změn odpovídal situaci v jiných přistěhovaleckých zemích (Švýcarsko), kdy po delším dočasném cca 10letém trvání přechází přechodný pobyt již v trvalý pobyt. Tento nezadržitelný nárůst počtu cizinců vyvolal zděšení jak v očích veřejnosti, tak mezi odpovědnými činiteli ve vládě a zaměstnavateli zejména kvůli vzniklým trvale rostoucím nákladům a také kvůli očekávání možných sociálně konfliktních a následně morálních problémů. Mezi problémové okruhy zahraniční politiky patřilo stěhování rodin, vývoj porodnosti, vznik ghett, sociologické přerozdělování městského obyvatelstva, problémy ve školství a vzdělávání včetně právních nejistot (Bodenbender, 1976). Dané problémy se týkaly 4 oblastí, zahrnujících bytovou situaci, práci a pracovní trh, přistěhování rodin a tzv. druhou generaci, jakožto i vztah mezi cizinci a Němci. Není divu, že se zahraniční pracovníci, kteří se delší dobu zdržovali na území Německa, chtěli co nejdříve dostat z provizoria pracovních ubytoven. Se svými rodinami se však nestěhovali rovnoměrně do měst, nýbrž bydleli relativně blízko u sebe, takže brzy vznikaly řádné městské čtvrti cizinců. Boris (1973, 152) považuje za směrodatné faktory, že cizinci upřednostňovali zvláště levné byty v blízkosti fabrik nebo upravené bytové oblasti v centru města. Toho využilo i množství spekulantů z řad místních obyvatel, kteří vykupovali volné byty ve zničených budovách zruinovaných městských částí, které pronajímali rodinám cizinců. Poté, co je nechali plně zchátrat, dosáhli kýženého povolení demolice a tím spojených náhrad. Heckmann (1981, 203) ve svých studiích poukazuje na historii amerického přistěhovalectví, na jejímž základě lze lépe objasnit situaci ve Spolkové republice. Ukázalo se totiž, že vznik ghett ve více nebo méně uzavřených přistěhovaleckých koloniích nesmí být chápáno jako jejich vyloučení ze společnosti, popř. jejich uzavření se, nýbrž jako přechodné období v rámci imigračního procesu. Přistěhovalecká kolonie je nezávislým místem mezi dvěma společnostmi. Ta první se váže k zemi původu, která je v počáteční fázi pobytu v zahraničí (a pro první generaci pracovních migrantů často do konce života) jistou normou a orientačním bodem, s narůstající délkou emigrace však ztrácí na významu a začíná pohasínat. Na straně druhé stojí společnost přijímající země, pro nově příchozí zpočátku cizí a odmítavá v souvislosti s vnímáním vymezených oblastí, jako např. práce, město, městská čtvrť. Mezi nimi vzniká jako třetí společnost ona přistěhovalecká kolonie, která se od obou liší tím, že vytváří vlastní druh solidarity a sociální struktury, zajišťuje stabilitu a bezpečí v rámci své společnosti a díky své uzavřenosti v rámci přistěhovalecké společnosti tak podporuje jistou míru vlastního sebevědomí a identity, přičemž teprve díky delšímu časovému odstupu, a to často přes generace, umožňuje přiblížení se nebo integraci do přijímající společnosti. Z toho vyplývá, že přistěhovalectví není žádný přirozený, předem daný proces, plynoucí krok za krokem, nýbrž je závislý na chování společnosti přijímající země.

Navíc z hlediska dlouhodobého charakteru procesu přistěhovalectví je nutno jej vnímat nejen v rámci německých dějin, ale i v mezinárodním měřítku. Ukončením dalšího nábory zahraničních dělníků se nepodařilo problémy vyřešit administrativní cestou, tento čin byl spíše krátkozraký. Také problém vzniku cizineckých ghett v Německu se jevil jako krátkodobé řešení z hlediska omezení dalšího přílivu cizinců a přijímaných opatření. Více by stálo podle Heckmanna (1981, 218) brát v potaz, jaké sociální systémy vytvářelo zahraniční obyvatelstvo, snahou měla být integrace jejich příslušníků do německé společnosti ne jako přistěhovalecké společnosti, nýbrž do přistěhovalecké společnosti v Německu.

V obzvlášť tíživé situaci se v této době ocitly děti cizinců a také mladá generace. McRae (1980, 103) uvádí, že ¾ zahraničních dětí ve věku 15–24 let pobývajících ve Spolkové republice nemělo ukončenou školní docházku, která by je opravňovala ke kvalifikovanému odbornému vzdělání. Na základě průzkumů v řadách rodičů vyplynulo, že 46 % 16–20 letých mladistvých nemělo ani práci, ani učňovské místo, ani nenavštěvovali školu. Nezaměstnaností tak byla postižena mladá generace cizinců v mnohem větší míře než Němci. Zahraničněpolitická vůdčí myšlenka té doby znemožňovala sice přistěhovalectví, ale na druhé straně podporovala začleňování. Tato integrace na odvolání byla nesnadná pro druhou generaci cizinců v Německu, protože jejich děti se měly sice integrovat do německého školského systému, aniž by ovšem ztratily kontakt s kulturou vlasti svých rodičů kvůli otevřené možnosti navrácení se zpět do vlasti. Následkem toho z nich byli tzv. dvoujazyční analfabeti, kteří neovládali ani jazyk svých rodičů, ani spolužáků, čímž byli sociálně izolováni a znemožněna byla i možnost získat kvalifikované zaměstnání. Nejvíce postiženou skupinou byli Turci, kteří přijeli do Spolkové republiky v relativně pozdním věku, kdy v Turecku ukončili školní docházku po absolvování pětileté základní školy. Jejich nesnadnou výchozí situaci v nové zemi ovlivnila v období puberty neznalost německého jazyka, lze mluvit o kulturním šoku, chybělo odborné vyučení. Právě u této skupiny byl evidován nejvyšší podíl na stoupající kriminalitě. Navršené problémy vyvolávaly u místních obyvatel nové obavy a odmítavé reakce, zvláště u sociálně slabé skupiny západoněmecké společnosti, která byla sama postižena nezaměstnaností a strachem z budoucnosti. Vystřené zahraničně politické diskuse byly často radikální kvůli četným sdružením a občanským iniciativám, namířeným proti nebezpečí ze strany cizinců. Zvláštní pozornost si zaslouží „Heidelberger Manifest“, přijatý 17. 6. 1981, který varoval v návaznosti na rasové teorie z období 20. – 40. let před nebezpečím rozvracení a odcizení německého národa. Tento manifest považuje integraci velkého množství neněmeckých cizinců při souběžném zachování německého národa za zcela nemožnou, přičemž toto vede jen ke známým etnickým katastrofám multikulturních společenství, které jsou spojovány s porušováním přirozeného práva. Stejně stanovisko zastávali ve svých publikacích někteří badatelé, kteří považovali národnosti nebo národnostně determinované kultury za kvalitativně různorodé, a tím vzájemně si konkurující jednotky. Vyšší porodnost cizinců bude proto vést dlouhodobě neodvratně k

zániku Němců nebo domácího národa. Je nutné poukázat na toto biologické a kulturní vypuzení, aniž by si kdo musel vyčítat, že smýšlí rasisticky (Eibl-Eibesfeldt, 1993). Proticizinecké nálady odrážely i vyjádření z řad politických kruhů, např. člen Sociálnědemokratické strany (SPD) M. Neuffer považoval Turky za národnostní menšinu, kterou lze jen minimálně asimilovat, hovořil o turecko-islámském subproletariátu. Vrchní představitel německého Červeného kříže vyjádřil potřebu vnitřního odstupů vzhledem k etnický odlišným skupinám. Podle Herberta (2001, 239) tyto verbální útoky nezůstaly bez odezvy a vyvolávaly další protesty v podobě čtenářských dopisů, publikací nebo zakládání nových občanských iniciativ, které vystupovaly na podporu lepšího soužití mezi Němci a cizinci. Popsat objektivně toto soužití je mimořádně obtížné, protože i reakcí z druhé strany přibývalo. Jestliže ještě včera sloužili turečtí dělníci jako oživení německého hospodářství a byli vítáni na německém nádraží hudebními skupinami, dnes se ukazuje, že toto přátelství nevydrží až za hrob, proto jsou Turci nuceni myslet na vlastní národní zájmy a nikdo se údajně nemůže divit, že se stáhnou do svého kouta, aby si zachránili svou kůži. Nešlo nadále přehlížet, že přistěhovalectví milionů zahraničních pracovních sil a jejich rodin přineslo obrovské množství problémů, které nebyly řešitelné ani pomocí dobré vůle, ani pomocí pouhého prohlašování integrace. Nejistá nová orientace německé zahraniční politiky byla vystavována výtkám ohledně nepřátelství k cizincům. Tuto rozbouranou situaci začátku 80. let dokresluje z odměřené historické perspektivy dvě vývojové navzájem se překrývající linie. Byla ukončena fáze vnitřní evropské výměny pracovních sil, jejímž znakem byli v Německu zahraniční pracovníci (něm. Gastarbeiter). Také národně hospodářský vývoj v jednotlivých západoevropských zemích se vzájemně přibližoval a pro pracovní trh už nebylo rozhodující ohraničení jednotlivých národních států, nýbrž hranice evropského společenství. Vývoj zahraniční politiky ve Spolkové republice po ukončení „náboru“ ukázal, že i přes dobře míněná opatření vznikalo v krátkém sledu množství problémů, které vedly k tomu, že vznikl dojem krátkodobé a někdy hektické politiky, aniž by bylo vzato v potaz právě ono dlouhodobé hledisko.

Sociálně liberální zahraniční politika se pomalu posouvala z pozice aktivismu do bezradnosti. Je nutno zdůraznit, že od uvalení zákazu dalšího verbování nových zahraničních pracovních sil z r. 1973 provázely německou zahraniční politiku dvě strategie, na jedné straně omezení přílivu dalších cizinců do Spolkové republiky, nejlépe snížení počtu cizinců, odmítnutí procesu přistěhovalectví, podpora přání návratu cizinců zpět do vlasti, zachování kulturních vazeb na svoji domovskou společnost, a na druhé straně zesílená opatření v rámci integrace a začleňování zde právě žijících cizinců, výsledkem čehož byla jen další rozporuplná politická opatření. Zájem byl především o integraci mladé generace. Na nově vzniklý post zmocněnce spolkové vlády pro zahraniční otázky byl dosazen bývalý ministerský předseda Westfálska Heinz Kühn, který prosazoval důslednou integrační politiku, včetně uznání faktického přistěhovalectví v rámci současného vyloučení dalšího přistěhovalectví, žádná segregující opatření jako oddělené vyučování podle národností, vytvoření právního nároku pro mladou generaci

cizinců kvůli snazšímu přístupu k pracovním a vzdělávacím pozicím, dále opční právo pro mladé lidi narozené a vyrůstající v Německu a získání komunálního volebního práva pro cizince s delším pobytem na území Německa. Financování tohoto integračního programu ovšem bylo trnem v oku mnohým politikům, podle kterých by integrace cizinců ve Spolkové republice nebyla možná a vyvolávala by jen další tíživé napětí, přičemž byly neustále zdůrazňovány kulturní odlišnosti mezi Němci a cizinci. Herbert (2001, 246) uvádí, že další provokující otázkou té doby bylo, jestli by integrace mohla fungovat pouze cestou přizpůsobení se nebo jestli není integrace také myslitelná při zachování jazykového a kulturního původu. Zmiňovány jsou pozitivní zkušenosti z USA díky etnickým obytným oblastem. Německá katolická církev ve svém stanovisku zdůraznila, že kulturní tradice a zvláštnosti různých etnických skupin mohou být obohacením společného soužití a mohou být obyvateli pozitivně vnímány. Tím se objevilo nové téma diskusí a otázka, jestli má být integrace spojená s vlastními kulturními tradicemi nebo jestli v Německu mohou vedle sebe smysluplně žít různé kulturní tradice.

Vzhledem k stále více narůstajícímu počtu cizinců v následujících letech, hospodářské krizové situaci a přibývajcímu tlaku ze strany opozice i veřejnosti se spolková vláda postupně dostávala do větší defenzívy. Navrhované další restrikce se týkaly zavedení povinnosti povolení k pobytu osobám mladším 16 let, finanční stimul na podporu návratu do vlasti. Nerozhodnost vlády v otázce zahraniční politiky tak ovlivňoval především nejasný způsob celého procesu integrace té doby včetně rozeznání problémů dorůstající tamní generace a přibývajcího neklidu mezi německým obyvatelstvem. Změna nastává až v rámci zahraniční politiky tzv. „obnovení“ za vlády nového spolkového kancléře Helmuta Kohla, zvoleného 13. října 1982. Jeho naléhavý program změn zahrnoval vytvoření nových pracovních míst, sociální politiku, zahraniční a bezpečnostní politiku a cizineckou politiku. Zvýšená nezaměstnanost, problémy spojené se sociální politikou a především otázka vnímání cizinců odrážely názorové společenské změny, které se projevíly ve volbách. Přijatý program konstatoval, že Německo není žádná přistěhovalecká země a vytyčené cíle se zabývaly integrací cizinců žijících na území Německa, podpory návratu zpět do vlasti a zabránění dalšího přílivu cizinců. Strach byl především z masového přílivu Turků, přičemž přetrvávaly představy o dočasném pracovním pobytu cizinců žijících v západním Německu a tím spojeným principem tzv. dočasné integrace neboli integrace na omezený čas. Připravovaný nový cizinecký zákon z r. 1983 se zabýval integrací a otázkou zamezení přistěhovalectví. Integrace byla vnímána jako dvoustranný proces, kde cizinci by neměli nárokovat trvalý pobyt v Německu. Heslem nadále přetrvávalo, že Německo není žádná přistěhovalecká země. V četných diskusích v 80. letech v rámci tzv. „tureckého“ problému hraje velkou roli islám, který byl vnímán po revoluci v Íránu jako politická hrozba. V rámci širokého politického, etnického a náboženského spektra je nutno vnímat Turky jako muslimy v souvislosti s tureckou přistěhovaleckou společností, nelze opomenout ani rozdíly mezi Sunnity a Alevity. Změna vlády a nová restriktivní zahraniční politika Helmuta Kohla přinesla i

dočasnou ztrátu pozornosti veřejnosti, neboť počty cizinců se sice snižovaly, ovšem prognózy se brzy ukázaly jako omyl. Změnil se způsob i cesty přistěhovalců. V letech 1990–1993 výrazně vzrostl počet žadatelů o azyl včetně dřívějších zahraničních pracovníků a jejich rodin. Herbert (2001, 264) zdůrazňuje, že právě azylová politika a právo na azyl se staly žhavým tématem politických i veřejných diskusí a od konce 80. let patří k nejkontroverznějším vnitřně-politickým tématům Spolkové republiky. Další problém představovalo měnící se etnické složení uchazečů o azyl. Do poloviny 80. let to byli lidé především z krizových oblastí Afriky a Asie, také Turci, situace poté se avšak dramaticky změnila kvůli uprchlíkům z východní Evropy a Jugoslávie, zasažené občanskou válkou. S tím se křížilo i přistěhovalectví tzv. vystěhovalců německého původu z východní Evropy, kteří byli uznáni za německé státní občany a tím privilegováni oproti dřívějším zahraničním pracovníkům a uchazečům o azyl. Sběrné tábory a dlouhosáhlé restruktury kolem pracovního povolení vedly k separaci těchto žadatelů o azyl z německé společnosti, což bránilo poklidné integraci. Uchazeči o azyl nejdříve nesměli pracovat a bydlet v soukromí. Zřízení sběrných táborů, a s tím spojené financování veškeré sociální pomoci, vedlo k silnému politickému tlaku ohledně omezení práva na azyl. Měnící se regulace čekací lhůty na přidělení pracovního povolení se také stala ohniskem sporu, v r. 1980 měli uchazeči o azyl pracovní zákaz v délce 1 roku, v r. 1981 byl prodloužen na 2 roky. Azylanty byli vnímáni německou veřejností nepříznivě coby příživníci a povaleči, což dokládá také odpovídající počet zamítnutých žádostí. Sporné byly i teze ohledně válečných a hospodářských azylantů, kteří ve skutečnosti nebyli politicky stíháni a do Německa přišli jen ze sociálních důvodů.

Bezpočet diskutabilních a kontroverzních otázek ohledně práva cizinců i nadále zaměstnávalo spoustu odborníků. Bade (1990, 41–54) uvádí, že souhrn rozdílných stanovisek v této problematice činí 31 jednotlivých bodů, z nichž jsou u 15 bodů zaznamenána různá pojetí, tedy různé výklady. Na jedné straně stála většina zájmových skupin a sociálních sdružení jako odbory, svazy zaměstnavatelů, církve, opoziční strany, Spolkové ministerstvo práce, kteří podporovali zapracování právního statusu cizinců, pracujících ve Spolkové republice, a to s cílem zřetelně zlepšit integraci především těch cizinců, u nichž se předpokládalo, že v zemi zůstanou natrvalo. Další příliv cizinců se snažili spíše ztížit nebo povolit jen za zvláštních podmínek. Proti tomu stály Křesťansko-demokratická unie (CDU), Křesťansko-sociální unie (CSU) a Spolkové ministerstvo vnitra, jež se držely prvořadého cíle výrazného snížení počtu cizinců v Německu, zlepšení právní situace pouze pro vybrané skupiny a zabránění příchodům rodinných příslušníků. Navrhovaná novelizace cizineckého zákona z r. 1988 vyvolala další tvrdou kritiku, neboť integrační snahy se měly týkat pouze těch zahraničních pracovníků a jejich rodin, kteří přišli legálně do Německa do roku 1973, ostatních se to netýkalo.

Podle Herberta (2001, 279–285) byl znovu ztížen příchod rodinných příslušníků tím, že výjimky v souvislosti s udělováním státního občanství měly být udělovány jen těm cizincům, kteří žili na území Německa minimálně 8 let. Přistěhování dětí ve věku 6–15 let

bylo ponecháno na zvážení. Ten, kdo pobíral sociální podporu v nezaměstnanosti déle než 1 rok, mohl být vyhoštěn. Mýlné se ukázalo také to, co cizinec v budoucnu udělá. Pokud se připravuje na trvalý pobyt, naučí se německý jazyk, snaží se získat jisté pracovní místo a odbornou kvalifikaci, zařídí si přiměřený byt, povolá svoji rodinu a přihlásí děti do školy, pak ovšem vznikne podnět k podezření, že daný cizinec nebude ochoten se vrátit zpět do vlasti. Podle cizineckého zákona má být prodloužení pracovního povolení v tomto případě zamítnuto. Pokud ale od toho upustí, takže se nenaučí německy, pošle všechny peníze do vlasti, bude žít ve skromném bytě a svou rodinu zanechá tam, kde je, pak stejně nemá šanci tu smět zůstat, neboť není řádně integrován. Další návrh změny cizineckého zákona z r. 1989 znamenal značný odklon od toho předešlého a k tomu ho ministerský předseda Wolfgang Schäuble urgoval před nadcházejícími volbami. Cizinecký zákon z roku 1965 tak byl nahrazen novým zákonem až 9. července 1990 ještě pro tehdejší Spolkovou republiku, od 1. ledna 1991 nabytí platnosti v rámci znovusjednoceného Německa. Upuštěno bylo od hlavních směrnic, chybí teze ohledně zachování národní kultury a nutného zachování etnické homogenity. Nový cizinecký zákon odrážel princip status quo víceméně ve všech kolonkách, politická scéna zůstala nicméně bezradná v souvislosti s nadcházejícími událostmi a vývojem spojeným s otevřenými hranicemi východní Evropy. Počet zahraničních obyvatel, žijících na území Německa, se v průběhu liberálně konzervativní vlády pod vedením spolkového kancléře Helmuta Kohla, tedy v letech 1983–1998, zvýšil cca o 2,8 mil. nebo 61%. Dokladem jsou níže přiložené tabulky.

Tab. 11: Cizinci na území Spolkové republiky, 1983 –1998

Rok	zahraniční obyvatelstvo v tis.	podíl cizinců v %
1983	4534,9	7,4
1984	4363,6	7,1
1985	4378,9	7,2
1986	4512,7	7,4
1987	4240,5	6,9
1988	4489,1	7,3
1989	4845,9	7,7
1990	5342,5	8,4
1991	5882,3	7,3
1992	6495,8	8
1993	6878,1	8,5
1994	6990,5	8,6
1995	7173,9	8,8
1996	7314,0	8,9
1997	7365,8	9,0
1998	7319,6	8,9

(zdroj: Herbert, 2001)

Tab. 12: Příchody a odchody cizinců, 1973 – 1995, v tis.

	1973	1975	1977	1979	1981	1983
Příchody	869	366	422	545	501	273
Odchody	526	600	452	366	415	424
migrace – saldo	342	-234	-29	179	85	-151

	1985	1987	1989	1991	1993	1995
příchody	398	472	766	920	986	788
odchody	366	333	438	497	710	561
migrace – saldo	31	138	328	423	276	227

(zdroj: Herbert, 2001)

Oproti situaci v 80. letech se každopádně zřetelně změnila v Německu struktura zahraničního obyvatelstva, neboť převážnou část tohoto nárůstu tvořili uprchlíci pocházející z různých skupin s rozdílným právním statutem. Nelze doložit ani přesně vyčíslitelný počet ilegálních přistěhovalců, kteří zůstávali na stanovenou dobu coby turisté, utečenci nebo sezónní pracovníci, neboť hranice mezi legálním a ilegálním přistěhovalectvím byla vrtkavá. Mnoho lidí přicházelo do Německa s falešnými doklady nebo přes zelenou hranici, nezdědka pod vedením profesionálních převaděčů. Odhady Spolkového ministerstva vnitra na r. 1992 se pohybovaly kolem 310 000 ilegálních přistěhovalců, koncem 90. let se odhadované počty v rozmezí od 100 000 až po 1 milión ilegálních osob dosti rozcházel. Reálně to mohlo být kolem 500 000 (Lederer, Nickel, 1997). Cizinci žijící v Německu ilegálně u svých příbuzných si prodlužovali svá turistická víza pravidelnými výjezdy a příjezdy do Německa. U některých živnostenských oborů se ilegální nebo napůl legální zaměstnávání zde pracujících cizinců stalo pravidlem, což se odráželo v dumpingových platech, ušetřených vedlejších nákladech a možnosti dostat okamžitou výpověď. Podle migrační zprávy (Beaufragte, 1999) se počet legálně se zdržujících cizinců v Německu v letech 1987–1993 zvýšil ze 700 000 na cca 1,9 mil. Změnily se také země původu uprchlíků, neboť do poloviny 80. let přicházeli uchazeči o azyl ze zemí třetího světa. Od té doby je patrný výrazný nárůst počtu uprchlíků a uchazečů o azyl z východní Evropy, z nichž nejsilnější skupinu tvořili uprchlíci z Jugoslávie (23 %), Rumunska (15 %) a Turecka (15 %). Přes 80 % Jugoslávců pocházelo z Kosova a rovněž přes 80 % Turků byli Kurdové. Právě etnické konflikty v Turecku a Kosovu rozpoutaly rozsáhlou migrační vlnu. Toto je názorný příklad toho, jak přímo ovlivňovaly uprchlické davy politickou krizi. Migrace v letech 1985–1993 je spojena zejména se zhroucením východoevropských diktatur. Za rapidním navýšením počtu žadatelů o azyl stály především politické a etnické konflikty v Evropě. Každopádně se politické debaty ohledně přistěhovalectví koncentrovaly na uprchlíky a žadatele o azyl. Změnilo se národnostní složení cizinců žijících v Německu, jak dokazuje následující tabulka z roku 1998.

Tab. 13: Cizinci ve Spolkové republice podle zvolené státní příslušnosti, 31. 12. 1998

státní příslušnost	cizinci celkem	v %
Turecko	2110223	28,8
Jugoslávie	719474	9,8
Itálie	612048	8,4
Řecko	363514	5,0
Polsko	283604	3,9
Chorvatsko	208909	2,9
Bosna a Hercegovina	190119	2,6
Portugalsko	132578	1,8
Španělsko	131121	1,8
Irán	115094	1,6
Rumunsko	89801	1,2
Vietnam	85801	1,2
Maroko	82452	1,1
Afgánistán	68267	0,9
Libanon	55074	0,8
státy EU celkem	1851514	25,2
cizinci celkem	7319593	100

(zdroj: Herbert, 2001)

Výše zmíněné počty ukazují na změnu tzv. zahraničního problému, už se nejednalo o problém dočasných zahraničních pracovníků, nýbrž o odlišný vývoj přistěhovalectví z chudších a politicky nestabilních regionů východní a jihovýchodní Evropy a v menší míře ze zemí třetího světa. Cca 80 % v Německu se zdržujících cizinců pocházelo z evropských zemí. Co se týče právního statusu pobytu, žilo v Německu cca 1,6 mil. cizinců z Evropského společenství, tj. na základě evropských dohod na základě jistých právních podkladů. Toto bylo jiné u cizinců pocházejících z oblastí mimo Evropské společenství. Zpráva zmocněnce spolkové vlády ve věcech zahraniční otázky (Beauftragte, 2000) uvádí, že z celkového počtu 2,1 mil. Turků mělo jistý status pobytu a povolení pobytu jen cca 500 000, časově neomezené povolení pobytu cca 600 000. Celkově asi jen polovina cizinců v Německu v podstatě pobývala s jistým právním statutem. Za povšimnutí stojí zohledňovaná délka pobytu, neboť 47 % příslušníků z Evropského společenství žilo v Německu déle než 20 let, z toho 70 % Španělů, 50 % Řeků, 49 % Italů, 34 % Turků, 31 % Srbů, oproti tomu jen 5 % Poláků a 1,6 % Rumunů.

Charakteristické bylo v 90. letech také pracovní rozdělení do různých oborů a hospodářských odvětví. Cizinci pracovali v Německu nejčastěji v pohostinství, jako uklízeči, stejně jako ve fyzicky náročných oborech železářství, ocelářství, hutnictví, stavebnictví, zemědělství. Ve zvýšené míře byli cizinci zasaženi nezaměstnaností. Podle Herberta (2001, 292–296) se podíl nezaměstnaných cizinců v r. 1997 navýšil téměř na

20 %, u Turků dokonce na 24 %. Výše zmiňované údaje zřetelně odráží nerovnoměrný vývoj integrace, protože jednotlivé skupiny cizinců disponovaly různou úrovní dosaženého vzdělání. Bytová situace cizinců sice nebyla srovnatelná s německými poměry, ale byla výrazně lepší než před 20 lety. V mzdové oblasti se cizinci více méně přibližovali německé pracující vrstvě obyvatel, z větší části právě cizinci zaujali místní pracovní místa. Sociální konflikty vznikaly hlavně díky konfrontaci dolní vrstvy německé společnosti, která nedosáhla sociálního vzestupu, a cizinci pro ni představovali konkurenci. V řadách cizinců byl zaznamenán vyšší počet soukromníků, z r. 1987 se udávaný počet 120 000 soukromníků zvýšil v r. 1998 na 250 000. Obrat v rámci zahraniční populace dětí a mladé generace té doby v Německu zaznamenala i oblast školství a vzdělávání, lze konstatovat postupné zlepšení ohledně stupně dosaženého vzdělání. Situaci mnohých uprchlíků v Německu ovlivňovaly nejisté vyhlídky do budoucnosti oproti vyhlídkám cizinců a jejich dětí, kteří měli trvalé povolení k pobytu. Tak jako tak byli cizinci v Německu oproti Němcům znevýhodňováni, což dokazuje struktura zaměstnanosti, bytová situace, počty nezaměstnaných, vzdělání a potřeba sociální podpory. Od 80. let je patrné postupné rozdělování cizinců do dvou velkých skupin, kdy jedna disponovala relativně jistým právním statutem pobytu, zaručujícím jistou míru dosaženého kvalifikovaného stupně vzdělání dětí, vyššími příjmy a nižší nezaměstnaností. Cizinci v druhé skupině disponovali nejistým statusem pobytu a vykazovali úměrně tomu mnohem horší data ve výše zmiňovaných oblastech.

Zahraniční politika ve znovusjednoceném Německu je spojena s azylovou kampaní spojenou s dýmem žhářských útoků. Německo po sjednocení obou německých republik v říjnu 1990 čelilo obrovské výzvě, a to vzhledem k různým očekáváním a zkušenostem obou společností. Počet cizinců žijících na území východního Německa (něm. DDR) byl nepatrný, teprve koncem 70. let se jejich počet zvýšil. V r. 1989 žilo ve východním Německu cca 190 000 cizinců, méně než 1% práceschopného obyvatelstva. Většina z nich sem přišla v rámci bilaterálních dohod se socialistickými zeměmi, největší skupiny přicházely z Vietnamu a Mozambiku. Jisté právo pobytu získali cizinci jen svatbou s německým partnerem, ostatní cizinci žili ve východním Německu za právně nejistých a sociálně těžkých podmínek, navíc pod všudypřítomnou kontrolou poznamenanou přísnými kontrolními a disciplinárními nařízeními. Müggenburg (1996, 139) uvádí, že se jednalo především o mladé a svobodné zahraniční muže, kteří si ale díky zákazu nemohli do nové země přivést rodinu. Na základě dohod mezi Německou demokratickou republikou a Vietnamem bylo dokonce sjednáno, že vietnamské pracující ženy, které ve východním Německu otěhotněly, byly nuceny řešit dilema, jestli zvolit možnost brzkého potratu nebo co nejrychlejšího návratu zpět do vlasti. Až do rozpadu NDR zde cizinci žili výhradně v izolovaných společenských ubytovnách a měli jen malou možnost kontaktu s Němci, vyjímaje pracoviště. Stejně jako v jiných západních zemích byli cizinci v NDR nasazováni na fyzicky náročné a špinavé práce a převážně na směnný provoz. Tato cílená separace cizinců od místních obyvatel měla v zemi za následek rozšíření

proticizineckých nálad, které byly až do r. 1990 potlačovány. Otevřením hranic a po znovusjednocení Německa byli avšak lidé v NDR konfrontováni s odlišným světem západu, ve kterém jim muselo připadat 8 mil. cizinců dvakrát tak cizí. Sjednocením obou německých zemí se rozsah platnosti západoněmeckého zahraničního a azylového práva rozšířil na nové spolkové země. Pro vzdělané a pracovně zkušené Vietnamce to v bývalém východním Německu znamenalo četné problémy související s rozpadem východoněmeckého hospodářství. Ztráta smluvního zaměstnání znamenala pro mnoho Vietnamců nutnost návratu zpět do vlasti, v r. 1995 byla podepsána mezi Německem a Vietnamem dohoda o jejich návratu, včetně odpovídajících finančních příspěvků.

V západním Německu se v průběhu 80. let oproti tomu diskuse ohledně zahraniční a azylové politiky přiosvětila díky vnitřně politickým kontroverzím. Během procesu sjednocení byl sice přijat nový cizinecký zákon, díky němuž se podařilo zmírnit část problémů, vzhledem k situaci ve východní a jihovýchodní Evropě vznikla docela jiná situace. Po rozpadu Sovětského svazu a jeho satelitních států znamenaly pro obyvatele těchto zemí nově otevřené hranice volný přístup na západ. Nelze opominout ani národnostní konflikty v etnicky namíchaných regionech východní Evropy. Z Íráku prchaly desetitisíce Kurdů před diktátorem Hussejnem, v Turecku se vyostřily rozpory mezi tureckou armádou a kurdskou Stranou pracujících a na Balkáně začal násilný rozklad mnohonárodnostního státu Jugoslávie. Na západě si začali lidé stále více uvědomovat nebezpečné důsledky vítězství nad komunistickým režimem spojené s otevřením hranic. I z geografického hlediska nešlo neočekávat příliv části utečenců i do Německa. Stále více se ozývalo hlasů v rámci vyostřené kampaně kvůli změně základního práva cizinců na azyl. V letech 1990–1993 vznikla jedna z nejostřejších a nejvíce polemických vnitřně politických rozepří v rámci německé poválečné historie. V centru kampaně, vedené důležitými nakladatelstvími novin „Bild-Zeitung“ a „der Welt am Sonntag“, stála teze, ve které byli uchazeči o azyl označováni za podvodníky, kteří jsou do Německa vábeni vysokými sociálními dávkami a jen by ohrožovali tamní sociální systém. Herbert (2001, 298–315) zmiňuje fakt, že pozitivně bylo vyřízeno méně než 10 % žádostí o azyl. Na druhé straně stoupal počet těch zamítnutých azylantů, kteří by ale návratem zpět do vlasti byli vystaveni politickému pronásledování. Berlínský historik Baring požadoval prostřednictvím časopisu „Bild“, aby bylo toto základní právo na azyl hned zrušeno, neboť základní problém spočívá v tom, že německá dobromyslná sociální legislativa se stane magnetem, který jen přiláká chudáky z celé zeměkoule. Proto nesmí dané poskytnutí azylu zahrnovat automaticky právo na sociální pomoc, které náleží Němcům. Přelomový r. 1990 zaznamenal ve východním Německu přibývajícím a neočekávaným radikálním hnutím zaměřeným proti cizincům. Oslabené hospodářství a nacionalistické nálady vedly k nesnášenlivosti namířené zejména proti Vietnamcům, Polákům a jiným menšinám, přibývalo trestných činů i kvůli přerozdělování uchazečů o azyl do měst a obcí nových spolkových zemí. V této době byla azylová politika a nutnost změny azylového zákona tématem číslo jedna nejen v rámci nejrůznějších politických debat, ale i mezi samotnými

Němci. Až poté následoval problém sjednocení a nezaměstnanosti. Podráždění, nenávisť a strach z přílivu cizinců se v tomto kontextu jeví jako sociální a ideologický fenomén. Bylo zřejmé, že kulturní rozlišnost, tradované strachy a minimální přímé kontakty a zkušenosti jen podněcují předsudky a související ideologická stanoviska. Do Německa přicházely převážně zahraniční chudé vrstvy obyvatel, pro které bylo prioritou obstarání nového bydlení, pracovního místa, sociálního zajištění a perspektivy pro sebe a pro své děti. Narazili zde ovšem na ty, kteří zde patřili k nejnižší třetině nebo čtvrtině místního obyvatelstva a díky své národní příslušnosti jen hájili svá majetková práva v rámci společnosti. Zde je patrný výchozí bod spojitosti mezi sociálními zájmy a nepřátelskými proticizineckými náladami. Tento nezvládnutý fenomén se však v Německu rozšířil v souvislosti s kumulací migračních vln i vzhledem k přelomové situaci ve východním Německu. Nedostatečně připravená německá společnost se bezpochyby ještě potýkala s předcházejícími historickými událostmi spojenými s otázkami cizinců, což dodávalo vývoji v 90. let zvláštní náboj. Následovala vlna útoků a žhářských útoků namířených proti cizincům a žadatelům o azyl, zvláštním objektem agresí byli vystaveni Romové, a to především z Rumunska. Časté demonstrace pak odrážely zvyšující se hněv vůči chování politických stran. Německé noviny „Süddeutsche Zeitung“ charakterizovaly azylovou debatu ve svém resumé jako tragédii, neboť unie považuje interpretaci práva na azyl za výhradní právo politiků, které může vlastně zabránit masovému přistěhovalectví do Německa. K tomu unie využila strachu u části obyvatel z velkého počtu cizinců k propagaci politiky uzavřených hranic, národního egoismu a vše spojila v jedno klíčové slovo „azyl“ (Busche, 1993). Brzy bylo zřejmé, že tento spor o azylové právo vede k politické polarizaci. V prosinci r. 1992 se shodla koalice a Sociálně demokratická strana (SPD) na tzv. azylovém kompromisu, který byl ovšem mnohem více migračním kompromisem. Zabýval se nejen azylovým právem, ale také vystěhovalci a perspektivami v otázce přistěhovalectví. Kdo přijel ze země, kde platily zásady Ženevské konvence uprchlíků a Evropské konvence lidských práv, ten už neměl právo na azyl v Německu. Herbert (2001, 318) uvádí, že Německo bylo obklopeno státy, které tato kritéria poskytovala, a proto nemohl už nikdo žádat o azyl, kdo přijel do Německa cestou po souši. Z azylového řízení byli ovšem vyjmuti uprchlíci ze zemí, postižených válkou a občanskou válkou, ti mohli být přechodně v Německu přijímáni. Usnadněno mělo být také získání státního občanství a na národní úrovni měly být zajišťovány možnosti regulace k vymezení a řízení přistěhovalectví. Veškerá jednání byla zklamáním kvůli tomu, že nebyla řeč ani o reformě práva na získání státního občanství ani přistěhovaleckého zákona. V r. 1993 byl přijat zákon ohledně změny azylového řízení, cizineckých předpisů a předpisů ohledně státní příslušnosti. Tím se uchazečům o azyl v Německu výrazně zhoršily materiální podmínky, přičemž dávky na živobytí se většině uprchlíků snížily v rámci zákona na sociální podporu a zpravidla nebyly vypláceny v peněžitě hotovosti, nýbrž v poukazech na zboží. Německo tak bylo vůči přistěhovalectví prakticky uzavřeno, protože o politický azyl mohl žádat jen ten, kdo do Německa přicestoval letecky. Také tato mezera

byla vyplněna, na letišti ve Frankfurtu byla zřízena zvláštní teritoriální zóna, v níž museli uchazeči o azyl zůstat a čekat na vyjádření. Ani přijetí tohoto nového azylového zákona však nezabránilo dalším trestným činům namířeným proti cizincům. Snížil se však výrazně počet uchazečů o azyl, narůstaly počty vyhoštěných a zamítnutých uchazečů o azyl. Podkladem pro zamítnutí byla skutečnost, že postiženým v jejich vlasti nehrozí politické pronásledování, což následně také vedlo k politickým rozepřím především v otázce Kurdů.

Tyto problémy však nebyly ohraničeny pouze na Německo, přibývající tlak přistěhovalců se stal fenoménem ve všech západoevropských zemích. Rozdílné počátky a praktiky jejich přistěhovalcké a azylové politiky se daly jen stěží sjednotit. Bade (2000, 378–408) si všímá období už od začátku 80. let, kdy bylo v rámci Evropského společenství dohodnuto, že cizince z jiných států než z Evropského společenství lze zrovnoprávnit v tuzemsku na trhu práce, to vše však na základě nejasných kompetencí a za velké obezřetnosti členských států Evropského společenství, kde bylo právo suverenity v oblasti přistěhovalců předáno evropským institucím. Vyhlášky těchto záměrů mohly být uskutečněny dohodou z Amsterdamu z r. 1999. Ještě více zdrženlivé byly evropské státy v otázce jednotných regulací přistěhovalců, které nebylo ze zemí Evropského společenství. Evropští ministři vnitra se shodli rychle na účinné kontrole přistěhovalců na vnějších hranicích Evropského společenství. I když přetrvávaly v jednotlivých zemích rozdíly v rámci azylového práva, zákon z r. 1999 byl velkým pokrokem v tom, že se azylová a přistěhovalcká politika po dohodě v Amsterdamu nedojednávala už více v rámci jednotlivých vlád, nýbrž se stala tématem společné evropské politiky. Změnou azylového práva a nabytím jeho právní platnosti došlo sice k drastickému snížení počtu uchazečů o azyl, problémy Němců versus cizinců se nezměnily, a otázka přistěhovalců nebyla vyřešena. Debata v otázce azylového práva jen zakrývala vlastní problém, tedy otázku, jak by se Německo v budoucnu mělo vypořádat s přistěhovalci a přistěhovalci. Nešlo navázat ani na žádnou jasnou alternativu, zdali ano či ne, dobře nebo špatně. Přetrvávalo množství nezodpovězených otázek. Jak by mělo být organizováno soužití místních obyvatel s cizinci? Existuje vůbec zájem Němců o přistěhovalce? Mělo by být přistěhovalce regulováno nebo plně zamezeno? V jakém vztahu stojí převážně ekonomicky motivované přistěhovalce k politicky motivovaným druhům přistěhovalců, jak v otázce uchazečů o azyl a vysídlených? Byly přiměřené a vůbec realistické s tímto spojené pojmy jako „integrace“, „asimilace“, „začleňování se“? Mělo být podporováno usnadňováno udělování státního občanství? A měla existovat i možnost ponechat si původní státní občanství? To jsou všechno ožehavé otázky vhodné pro politology, politiky, historiky, ekonomy i právníky.

3.2 Současné multikulturní Německo

Kompromisem a přijetím cizineckého zákona z roku 1990 se v Německu zlepšilo právní

postavení zde již dlouhou dobu žijících cizinců, avšak odročeny byly otázky ohledně budoucího vývoje zahraniční politiky a jejího politického řízení. Přibývajícím diskusím ohledně budoucnosti přistěhovalců vévodila především dvě sporná témata, a sice Německo coby přistěhovalcká země a princip multikulturní společnosti.

Pojem „multikulturní společnost“ vyvolával smíšené pocity již ve znovusjednoceném Německu. Někoho dráždí již pouhá představa jakési kulturně rozmanité a světu otevřené společnosti, jejíž členové se považují za kosmopolitní občany. Nejvýznamnější exportní národ světa potřebuje otevřenost, multikulturní názorovou rozmanitost, pestrost a liberalitu. V očích příznivců je Německo dlouhou dobu přistěhovalckou zemí, tento stav hodnotí pozitivně a mluví často o hospodářském zázraku (z něm. Wirtschaftswunder). Každodenní život obohacuje jak turecký prodavač kebabu, tak řecký hostinský, Němci vcelku vděčně vnímají obsazení volných pracovních míst v oblasti zdravotnictví, dopravních podniků nebo svozu odpadků. Za velkorysým přijímáním diktaturou pronásledovaných nebo před válkou prchajících utečenců stojí v Německu s největší pravděpodobností dané historické souvislosti, nelze také v této souvislosti nevzpomenout velkého německého básníka Goetha, který nabádal své krajany nemít svoji kulturu jen jako vlastní německou, ale rozvíjet ji jako obraz všeobecně platné lidskosti. Ideální představa multikulturní společnosti je založena na multikulturním soužití všech občanů na právním základě dané země. Odpůrci multikulturalismu v něm ale naopak vidí ztělesnění nebezpečí v rámci trvalého proudění zahraničních přistěhovalců a s tím spojené problémy, jako je oslabení ekonomiky, rostoucí nezaměstnanost, ztráta kulturní identity a etnické konflikty. S organizačními problémy se prvotně nejvíce potýkají jednotlivé úřady, palčivá je bytová otázka, pracovní zařazení nebo oblast školství. Lze definovat Německo jako otevřenou zemi, tedy přístupnou všem, nebo je jen součástí evropské pevnosti blahobytu?

Štáhlavský (2006, 7–17) uvádí, že podle statistik žilo k 31. 12. 2014 ve Spolkové republice Německo 82 501 000 obyvatel v 16 spolkových zemích. Tento počet obyvatel je uveden tedy ještě před ohromnou nekontrolovatelnou migrační vlnou, která vypukla v létě roku 2015. Josefová (2010, 68–70) zdůrazňuje, že v Německu je každý 5. občan cizinec s migračními pohnutkami. Důstojnou hlavní metropolí je Berlín se svou historií, jež diktovala jeho vývoj. Symbol města Berlínská zeď má dvojí tvář, město bylo nadlouho rozděleno a sjednotilo se poměrně pozdě. Navíc byla tato monstrózní stavba Berlínské zdi vnímána coby imaginární železná opona mezi Východem a Západem, jež měla lidem zabránit v útěku za svobodou. O co pomaleji se Berlínská zeď stavěla (13. srpna 1961–1988), o to rychleji byla rozebrána (rozmezí od 9. listopadu 1989 do prosince 1990). Německo je otevřenou a tolerantní zemí s budoucí vizí, což dokresluje podle Štáhlavského ústřední heslo světového šampionátu v kopané z r. 2006 „Na návštěvě u přátel“ (z něm. „Zu Gast bei Freunden“) i jeho doprovodný program „Německo – země idejí“. Podle autorky není vždy důležité získat na sportovním poli medaili, mnohdy je v životě podstatnější dosáhnout vítězství nad sebou samým nebo ocenění od druhých.

Přistěhovalci jsou vítáni především jako ekonomický faktor, a Německo je potřebuje. Jako pracovní sílu, konzumenty a stabilizátory svého vratkého důchodového systému. Německé obyvatelstvo se zmenšuje a navíc stárne. Cizinci nevytlačují domácí pracující, spíše vyplňují volná pracovní místa převážně v gastronomii, stavebním průmyslu, při svozech odpadu, v hornictví a těžkém průmyslu atd. Mnohé služby by tak nebyly bez levné pracovní síly dostupné. Jak politika, tak ekonomika vystavily v posledních letech pozvánku do Německa pro mnohé. Luft (2016, 121) uvádí, že spolkový prezident Joachim Gauck v únoru 2014 ve svém projevu při návštěvě Indie zdůraznil, že v Německu mají místa dost pro všechny a že německého obyvatelstva ubývá, protože mnoho rodin má pouze jedno dítě nebo žádné. Proto v Německu čekají na lidi z různých částí světa, kteří by v Německu chtěli žít a pracovat. A v Německu se na ně těší. Tato poselství nezazněla pouze v Indii, také německá kancléřka Merkel při svých zahraničních cestách mluvila o pracovních volných místech a možnostech realizace v Německu.

Josefová, Štýrský (2011, 121) poukazují na pesimistické konstatování německé kancléřky Angely Merkel a tehdejšího francouzského prezidenta Sarkozyho, podle nichž jejich pojetí multikulturalismu zcela selhalo. Spousta neplodných debat vedla pouze k povrchnímu a zjednodušujícímu pojetí multikulturalismu jako splynutí kultur, jako vítězství kultury většiny, kterou musí minorita nejen akceptovat, ale i převzít. Ovšem zrovna tak bezvýhodná je bezbřehá tolerance, která charakterizuje většinovou společnost a kulturní odlišnosti menšin považuje za nedotknutelnou součást základních lidských práv, a tím vlastně brání přirozené integraci. Tak jak dál? Německo se v posledních letech potýká s mnoha problémy souvisejícími s ohromnou migrační vlnou a německá azylová politika dlouhodobě řeší s tím související generální problémy.

Německo coby otevřená přistěhovalecká země čelí také v současné době nadále neustálému přílivu migrantů a s tím spojenými problémy. Největším problémem v Německu je nelehká a mnohdy těžko zvladatelná integrace migrantů, kteří přišli v poslední době do země. V této souvislosti Luft (2016, 113) uvádí, že v r. 2014 přišlo do Německa 1,5 mil. osob, byl spočítán přistěhovalecký převis cca o 350 000 osob, neboť všichni hledali práci a podporu při integraci. Z tohoto počtu byly cca tři čtvrtiny nově příchozích občany EU. V podmínkách ohromné migrační vlny v létě 2015 se ukázala mnohá integrační opatření jako nedostatečná, ať se jedná o svaz, jednotlivé spolkové země, nejrozličnější komunity, organizace dobrovolníků nebo zájmové spolky. Pracoviště v souvislosti s poradenskými službami a opatrovnictvím nebyla dostatečně kapacitně vybavena, dokonce mnohdy několikrát bylo nutno překročit jejich možnosti. Stejně tak bytová výstavba, výstavba předškolních a školních vzdělávacích zařízení a také zřizování jazykových kurzů vyžadovalo dlouhodobější a strategické plánování. Zatímco ze srpna 2015 nám v paměti zůstaly obrázky uprchlíků, jež jsou nejprve v Německu vítáni a oslavováni, o půl roku později nálada výrazně opadá. Nadšení střídá rozčarování, rozepře a mnohá nedorozumění, i když velké množství dobrovolníků nadále ve všech směrech pomáhá zmírnit neklidnou situaci. Van Ackeren, Blau (2015, 20–26) popisují dramatickou

situaci a scény z přetížené země z léta 2015, kdy ohromné proudy uprchlíků valících se do Německa jen podtrhují slabiny německé azylové politiky. Ptá se, když není dostatečně zajištěno základní zásobení, jak se má potom vydařit proces integrace? Doslova tabuizovaným tématem je v této souvislosti druhá strana mince, a sice odsuny nebo návraty zamítnutých žadatelů o azyl v Německu. Celý svět Německo sledoval a nejprve obdivoval, po 6 měsících od vypuknutí největšího náporu přistěhovalců viděl zemi odlišnou, zmatenou a bezmocnou. Hayali (2016, 28) zdůrazňuje, že bez pravdy se nemůže podařit ani vítací kultura, ani integrace, přičemž země potřebuje jakousi kontrolu nebo prověřování reality (z aj. Reality – check). Nepomáhá ani dramatizace, ani banalizování skutečnosti. Namísto toho střídá v politice polemika polemiku, a ve výsledku narůstá nejistota obyvatelstva v důsledku nejrůznějších fám a nedostatečných argumentů. Mnozí Němci se zdráhají otevřeně vyjádřit svou kritiku, neboť by se dostali doprava a byli by označováni za rasisty. Je těžké se poprat s nevědomostí, je velký hlad po informacích, protože všechno běží velmi rychle. Nejsou zodpovězeny otázky jako „co?“, „kdo?“, „kdy?“ a „proč?“. Jen těžko se mluví bez emocí o tématu azylu a přistěhovalectví. Je zapotřebí více politické, společenské a hlavně mediální disciplíny, je třeba více mluvit o často citovaných západních hodnotách i morálních představách s nově příchozími. Právě výrazný nárůst kriminálních činů v Německu za poslední období zapříčinil neodvratně sílící protimigrantské nálady, včetně hnutí Pegida, a nejrůznějších demonstrací, přičemž trnem v oku je současné vládě především politická strana AfD (něm. Alternative für Deutschland), ostře vystupující proti dalšímu přílivu migrantů. Avšak ani známý a ze všech stran citovaný výrok německé kancléřky Angely Merkel z léta 2015, že Německo je silná země a v minulosti toho již mnoho Němci dokázali, proto dokážou i toto, nepříspěl v Německu nijak zvlášť k odstranění rozpačitých a stále kritičtějších postojů místních obyvatel. Fištejn (2016, 213) si všímá pozdějšího postoje kancléřky k tomu, že je Německo součástí Evropské unie, kde platí stejné hodnoty, kde je stejná azylová politika a kde hranice zůstanou nadále otevřené. Německo to zvládne, protože na to nezůstane samo. Navrhovaný kontroverzní systém přerozdělování migrantů v rámci Evropy je častým tématem a rozporuplným bodem mnoha politických debat v jednotlivých státech EU i na nejvyšší evropské úrovni.

S ohledem na geopolitickou situaci Německo zrušilo v roce 2011 povinnost vojenské služby. Brutální teroristické činy, spáchané nedávno v mnoha evropských zemích, se bohužel nevyhnuly ani Německu. Teroristický čin spáchaný v prosinci 2016 na vánočním trhu v Berlíně jen potvrdil obavy mnohých obyvatel a vyvolal další diskusi kvůli možnému nebezpečí a nedostatečné ochrany místních obyvatel v Německu. Měnicí se rizika na území Německa přiměla ministerstvo zahraničí uvažovat o znovuzavedení povinné vojny. Také reakce německé vlády na sebe nenechala dlouho čekat, pro případ nejvyšší nouze nebo výjimečné krizové situace byl dokonce předložen návrh ohledně znovuzavedení branné povinnosti a doporučení německým občanům ohledně nashromáždění si dostatečných zásob potravin a pití na dobu 10 dnů. Nedávné teroristické útoky v zemi

přiměly Německo také zabývat se po dlouhé době a vlastně poprvé od konce světové války novou koncepcí civilní obrany, protože s měnícími se riziky na území Německa se očekává větší součinnost policie a bundeswehru při protiteroristických operacích. Kritizovaná je uklidňující reakce německé vlády, podle které zůstávají problémem činy tzv. vlků-samotářů, jež tajné služby jen těžko odhalí.

Podle autorky je současné Německo v souvislosti s přistěhovaleckou krizí rozpolcenou zemí. Krieger (2016, 342–343) připisuje islámu v Německu více tváří, neboť již v r. 2010 prohlásil spolkový německý prezident Christian Wulff, že islám k Německu patří. V Německu žije cca 4 mil. muslimů, kteří se zde narodili, utečenci v tomto počtu nejsou započítáni. V Německu je 3000 mešit, pod dozorem jich je 90. Zůstávají i nadále nezodpovězené otázky ohledně toho, co je a není německé. S ohledem na minulost je slovo „němectví“ vnímáno hanlivě a spíše přetrvává snaha o jeho zapomenutí. Poválečné Německo se stalo zemí otevřenou. Fištejn (2016, 216) si všímá zamyšlení ohledně vítací politiky a celé uprchlické krize v hamburském deníku „Die Welt“, která je vyústěním právě německého přístupu k vlastní historii. Historii nelze zcela vymazat a mnozí na ni dosud nahlíží jako na rodové prokletí nebo dědičný hřích. Proti evropskému principu zase stojí onen německý, přičemž mnozí Němci v něm vidí příležitost k osvobození se od rodové zátěže právě v onom rozmělnění se v cizím, různorodém elementu. Je otázkou, zda budoucí projekt spojený s vizí kancléřky byl bytostně evropský nebo německý.

4 MULTIKULTURALITA V SOUČASNÉM SVĚTĚ

I když můžeme teoreticky přemýšlet, kalkulovat, zkoumat nebo jen filosofovat, jestli je princip multikulturalismu ten ideální, je nutno problémy spojené s otázkou multikulturality začít důsledně řešit. Existuje několik modelů řešení problémů, které s sebou přináší multikulturalismus. Že se jedná o množství kultur, naznačuje už slovní prvek „multi“. Jde o problematiku etnickou, rasovou, jazykovou, psychologickou, hodnotovou a o střetávání kulturních tradic. Současná emigrace z konce 20. století má důvody politické, sociální, demografické, pracovní, ekologické. Počátky této druhé etapy multikulturního pronikání byly více nenápadné, dnes je spíše problémem dorůstající třetí generace migrantů, jež prakticky nepoznala svou původní kulturu, náboženství, etiku ani společnost. Zde se multikulturalita stává problémem. Přirozeným řešením problému se jeví model „tavícího kotle“, známý jako model tavícího kotle národů při vzniku a vývoji Spojených států, kam se v letech 1845–1925 přistěhovalo cca 50 mil. osob. V podstatě na prázdném prostoru vznikl „národ z národů“, až během let bylo nutno řešit problém rasového soužití „bělochů“ a „černochoů“, nelze nezmínit problém indiánského a hispanoamerického obyvatelstva. Sartori (2011, 43) v této souvislosti uvádí, že se zdařilo to, co lze v teorii pluralismu nazvat „pluribus unum“, tj. od mnohosti k jednotě, nikoliv však „pluribus disiunctio“, což znamená od mnohosti k rozdrobenosti. Josefová, Štýrský (2013, 292–297) zmiňují další model řešení, kterým je skandinávský a německý model, kde není vyžadována plná asimilace migrantů a jež tyto občany mnohdy odsouvá na samý okraj společnosti. Vznik nebezpečných ghett vede k růstu napětí mezi migranty a většinovou společností. Britský model, a tím celá společnost, je zde tolerantní k zvláštnostem jednotlivých etnik a náboženských skupin, i když upřednostňuje kulturu a sociální pravidla většinové společnosti. Francouzský nebo švýcarský model počítá s důslednou asimilací a integrací, přičemž náboženské, zvykové a kulturní odlišnosti jsou privátní věcí jejich nositelů a nesmějí mít vliv na veřejný a společenský život.

De Geus (2016, 14–17) uvádí statistiky „Global Trends Report“, jež sbírá data o válce, odsunech a pronásledování. V r. 2014 bylo ve světě na útěku 13,9 mil. uprchlíků nebo místních vyhnanců, což je 4x více než v roce 2010. Tento vývoj začal v r. 2011 vypuknutím války v Sýrii, ke které se v následujících letech přidaly nové konflikty v Africe (Libye, Mali, Severovýchodní Nigerie, Jižní Súdán, Burundi, centrální Africká republika), na Blízkém Východě (Irák, Jemen), v Evropě (Ukrajina) a v Asii (Kyrgyzstán, některé oblasti Myanmaru a Pákistánu). Situace je složitá a zdá se být bezvýchodná, neboť tyto krize jen tak neskončí a jsou příčinou každodenních masivních odchodů, útěků nebo odsunů. Více než polovina utečenců pochází ze Sýrie, Afghánistánu a Somálska. Jejich nejistá cesta do Evropy je čím dál nebezpečnější, v r. 2014 se plavilo cca 210 000 lidí z Afriky nebo Asie člnem přes Středozemní moře a z toho přišlo o život 3 500 z nich. Nejlukrativnějšími zeměmi lidí s žádostí o azyl v Evropě je Německo a Švédsko. De Geus dále uvádí, že v Evropě bylo podle statistik spočítáno do konce r. 2014 kolem 6,7 mil.

uprchlíků, kteří museli opustit svůj domov, čtvrtinu z nich tvořili syrští uprchlíci v Turecku. Přitom ještě v r. 2013 jich bylo v Evropě dohromady jen 4,4 mil. Obzvláště velký příliv uprchlíků do Evropy se datuje od léta roku 2015.

4.1 Současná multikulturní Evropa

Evropa dnes už není tím poklidným ostrovem. Je to sice kontinent barevný a hospodářsky silný, ale v poslední době velmi neklidný, nejednotný a rozpolcený. Podle Hanuše a Vybírala (2005, 5–7) lze na evropský kontinent pohlížet různými způsoby. Geograficko-politický pohled ukazuje, že jediná Evropa neexistuje, svoje specifika má Evropa střední, východní, západní nebo středovýchodní. Z historicko-politického hlediska je dnešní evropská politika založena na ideji národního státu a na vizi evropské jednoty. Negativní stránku tvoří možnost vzniku nepřátelství vůči jinému národu nebo pokusy o sjednocení politicko-byrokratické, tedy mírové. Z hlediska demograficko-sociálního je současná Evropa místem s velmi nízkou demografickou křivkou, kde vlastní obyvatelstvo rezignovalo na reprodukci nebo má jen jedno dítě v rodině, čímž se mění sociálně-politická konstelace v souvislosti s masovým přistěhovalectvím z jiných koutů světa. Z hlediska sdílení tradic byla Evropa založena na řecko-židovsko-křesťanské tradici. Křesťanství však již dnes není pro mnohé Evropany tím žádoucím reflektovaným základem jejich postojů, jednání a přesvědčení, stále častěji se mluví o hledání starých hodnot a návratu ke kořenům. Z hlediska moderních technologií je Evropa jako kontinent místem s různými ideologiemi. Ty negativní stály za rozpoutáním obou válek. Z hlediska kulturní a náboženské rozmanitosti je Evropa na jedné straně silná, na druhé straně ji však charakterizuje slabost. Tuto různost nebo rozmanitost lze vnímat dvojím způsobem, jako naději mezikulturních výměn nebo naopak jako zdroj násilných střetů.

Josefová, Štýrský (2013, 292) uvádějí, že současnou Evropu reprezentuje čtyřicet devět samostatných státních útvarů, včetně jednoho závislého území, kterým je britské dominió Gibraltar. Všechny státy se potýkají s nejrůznějšími ekonomickými, sociálními nebo politickými problémy, prakticky žádný z nich není zcela bez problémů. Země jako Řecko, Portugalsko, Itálie a hlavně Španělsko trpí důsledky ekonomické krize a situace je zde obzvláště komplikovaná. Španělské království přivedla především dluhová krize eurozóny k rekordní nezaměstnanosti a vysoké zadluženosti, proto byla nucena španělská vláda sáhnout po nepopulárních škrtech také v oblasti zdravotnictví a školství. Volby v Katalánsku potvrdily tendence k separatismu, což se týká i Baskicka. V posledních letech ožívají hlasy nacionalistů v Itálii (Liga severu), v Belgii (Valóni, Vlámové), ve Francii (Korsičané), ve Velké Británii (Skotsko). Inspirací pro mnohé je nepochybně modelové rozdělení Československa, spojené se společenskými důsledky. Regionální problémy zaslouží velkou pozornost, neboť kdyby se vyhovělo všem separatistickým tendencím, počet samostatných útvarů v Evropě by přesáhl sedmdesátku. V souvislosti hledání optimálního řešení stojí za zmínku severské, tedy

skandinávské země, které tyto problémy nepocítují tak naléhavě jako země jižního typu. V Švédsku dlouhodobě panuje jistý společenský konsensus, tj. schopnost politiků se domluvit. Tato největší severská ekonomika překonala krizi počátku 90. let díky tomu, že stát pomohl bankám, změnil daňový systém a s privatizací přišla i nezbytná konkurence. Bohužel se ukazuje, že ani ve Švédsku už poslední dobou není zachována vysoká míra sociální soudržnosti i vůči nadále stoupajícímu počtu přistěhovalců. Ani tady se integrační proces neobešel bez vzestupných negativních tendencí, především kriminálních přečinů a závažných trestných činů.

Evropská situace je v současné době rozjitřená. Základní otázkou zde je řešení soužití tradičních evropských národů, které vyznávají hodnoty západní civilizace, s novým přílivem především afrických, arabských a muslimských přistěhovalců. Ti ale nepřicházejí do prázdného prostoru někde v Evropě, nýbrž si vybírají hospodářsky vyspělé země se stabilním sociálním programem. Nabízí se nejrůznější možnosti řešení od totální tolerance až po jistá omezení související s převládající kulturou většinové společnosti. Ze strany politiků bohužel postrádáme nějaká jednotná řešení, jež by tento problém obtížného soužití nějakým způsobem zjednodušila. Josefová (2014, 1019–1021) zdůrazňuje především chápání kulturní rozmanitosti jako hlavního fenoménu multikulturní společnosti. Jedním z konstruktivních řešení je respektování a především akceptování principů vzájemnosti, což je společný princip soužití založený na respektování základních principů většinové společnosti, jež plně akceptuje tradice a odlišnosti menšiny a jež se ale zbavuje postavení cizinců a uznává základní principy soužití ve společnosti, do které se integrují. Současný stav je opakem vzájemnosti, neboť se odlišnosti a zvláštnosti menšiny neuznávají a dále chybí ochota také na druhé straně akceptovat a plně respektovat rozumné principy většinové společnosti. Integrace nemůže být úspěšná, když není přijímána těmi, již se integrují. Vztahy mezi kulturou, myšlením a jazykem se zabývá lingvistická antropologie, přičemž řeší problémy existence mnoha kultur a civilizací včetně neustálého pokroku. Otázkou je, zdali je naše západní civilizace jakýmsi komplexním a nejlepším vzorem pro zbytek světa. Negativní odpovědi mohou být události 20. stol. a začátku 21. stol. Není důvod nemít inspiraci a nehledat obohacení také v jiných civilizacích, i původních přírodních kmenech.

Teroristické činy spáchané za poslední dobu v mnoha evropských městech právem vzbuzují bezpečnostní obavy. Teroristické útoky náboženských fanatiků z posledních let a týdnů dokonce donutily některé evropské státy vyhlásit výjimečný stav (Francie, Belgie, Německo). Fanatici útočí na místa, kde se kumuluje, např. v rámci oslav, koncertů, různých slavností, v nákupních centrech nebo na letišti, co nejvíce lidí, a to vše s cílem zabít nevěřící, je jedno koho, děti, ženy, mladé lidi nebo starší občany. Bezpečné v jednotlivých zemích Evropy už nejsou ani dopravní prostředky. Následné reakce novinářů i politiků nejsou příliš uklidňující, kritici mluví o silné cenzuře, neboť popisují tyto brutální a neomluvitelné činy jako zkratky psychicky nemocných jedinců, vyrůstajících v ghettech a postrádajících šanci od společnosti, což s terorismem nijak nesouvisí. Navíc média již

delší dobu neinformují o příchodu dalších tisíců migrantů do Evropy bez chybějících dokladů a případné identifikace. Po posledních brutálních teroristických činech však už nemůže být pochyb o tom, že existuje přímá souvislost mezi nekontrolovatelnou migrantskou vlnou z posledních let a plánovanými závažnými teroristickými činy. Velký otazník a obavy vzbuzuje také problematika radikalizace z řad mladých lidí v různých evropských městech včetně jejich konverze k islámu a přechodu na stranu islámského státu. K teroristům do Sýrie a Iráku se přidali již tisíce mladých lidí, možná jsou právě na cestě tam. Heyerová (2014, 94) uvádí, že právě z Francie tam míří nejvíce mladistvých, je jich tolik jako z žádné jiné evropské země.

Přistěhovalecká a azylová politika se jevila v rámci zemí Evropského společenství koncem 20. století jako účinná, v roce 1999 se dohodou z Amsterdamu přesunula z národní roviny na společnou evropskou rovinu. Předmětem evropské politiky byla v té době otázka azylové a přistěhovalecké politiky, spíše jednotná byla v otázce zamítání, evropským institucím nadále chyběla koncepce koordinované a konstruktivní přistěhovalecké politiky. Je zajímavé, že např. praxe a politika ohledně udělování státního občanství je v Německu a Francii velmi odlišná i přes stejné koncepce přistěhovalectví a srovnatelné složení zahraničního obyvatelstva. Braun, Hillenbrand (1994, 204) uvádí, že normy přidělování státního občanství byly ve Francii a v Německu přijaty v r. 1913 ve stanovách, jež jsou velmi podobné těm dnes platným. Zákon v r. 1889 uděluje státní občanství všem dětem zahraničních rodičů, které se narodily ve Francii a převážně tam žijí. Tento princip s minimálními změnami platí dodnes. Následkem toho jsou všechny děti přistěhovalců automaticky francouzskými občany. Německý zákon na rozdíl od francouzského nepřičítá porodům na svém území v souvislosti se státním občanstvím žádný význam. Státní občanství je založeno výlučně na německém původu. V Evropě je německý zákon ohledně práva udělování státní příslušnosti unikátem, platí od r. 1913 prakticky nezměněn a podle něho se Němcem stává automaticky jen ten, kdo pochází z německých předků. Kritici tohoto zákona dlouhodobě poukazují na to, že si tak Německo již po generace vytváří stále nové cizince uprostřed vlastního státu.

Dnešní vnímání pojmu „multikulturalita“ včetně jeho praktických dopadů vlastně v mnohém odporuje původní myšlence vzniku Evropské unie coby hospodářského společenství s cílem zachování a zajištění bezpečnosti všem svým občanům. Současná problematika ohledně migrační krize vyvolává obavy z ohrožení základních hodnot jednotlivých národnostních států. Tyto hodnoty, jako je univerzalita lidských práv a demokratismus, jsou především v rukou politického sektoru a měly by jimi být garantovány. Politická moc vládne světem. Neustálé rozepře a především rozporuplnost a nesourodost významných politických představitelů členských zemí v rámci EU ani nijak neulehčují, avšak ani nijak nepřispívají k řešení palčivých aktuálních otázek v rámci mnohdy nekontrolovatelné migrační vlny do Evropy, což může být klíčové pro budoucnost a další prosperitu i bezpečnost Evropy. Sílicí kritika EU napomáhá skeptickým úvahám o tom, že se lidem spíše vzdaluje. Tato krize vyústila překvapivým britským referendem a

jejich snahou opustit EU. Právě kritické hlasy připisují velký díl viny příliš byrokratickému Bruselu. Je tedy otázkou, jakým směrem se bude ubírat spolupráce zbylých 27 členských zemí. Podle autorky bude nezbytné zajistit nejen bezpečnost a větší prosperitu jednotlivých členských států, ale také se pokusit zmírnit rozdíly mezi starými a novými členskými zeměmi včetně reformy bruselské struktury.

Současná nejednotná politika Evropské unie v souvislosti s azylovou a přistěhovaleckou politikou zapříčinila její různorodý výklad a postup jednotlivých členských zemí a nakonec vyústila ve Velké Británii v brexit. Bruselské elity a spousta kritiků se neztotožňují s politikou Le Penové, Borise Johnsona, Nigela Farage či německé Pegidy a německé politické strany AfD (z něm. Alternative für Deutschland). Pro mnohé představuje výše zmíněný brexit ve Velké Británii šanci, jak změnit Evropu k lepšímu, i když Evropa bez Británie bude muset být jiným projektem než doposud. Autorka považuje za klíčové pro budoucnost vznik především jednotného celoevropského řešení azylové a migrační politiky v rámci celé Evropy, protože pokud se vývoj vymkne kontrole, hrozí vznik nacionálně orientovaných zemí, což by mohlo mít nedozírné následky. Zdá se, že zachování Evropské unie bude s nejvyšší pravděpodobností klíčové pro budoucnost Evropy. Jen čas ukáže, jakým způsobem rozdmýchal brexit ve Velké Británii evropskou politickou scénu. V rámci multikulturní evropské globalizované společnosti je však především nezbytné zabránit vzniku nebezpečných a separacujících se ghett, z nichž se klubou možná jádra násilí a terorismu.

Podle autorky lze nejednotnou politiku jednotlivých zemí Evropské unie chápat jako snahu o zachování a ochranu vlastní identity, každý národnostní stát řeší problémy spojené s multikulturní společností, dalo by se říci, po svém. Belgický úřad pro azylovou politiku a migraci kontroluje kvůli ověření skutečné identity (jméno, věk, země původu, absolvovaná cesta) nově příchozím jejich mobilní telefony a počítače včetně aktualit z Facebooku s tím, že evropské směrnice tuto kontrolu nařízení nezakazuje. Dánové regulují počet příchozích svým způsobem, kvůli spolufinancování v rámci další péče jim zabavují majetek a finanční hotovost v hodnotě vyšší než 10 000 dánských korun. Kontroverzní otázkou je zahalování muslimských žen na veřejnosti, každý stát se s tím vypořádává po svém. Některé země (např. Francie, Rakousko, Německo...) již zakázaly nošení burky a nikábu na veřejnosti, tj. především ve školách a na úřadech. Nejnovější rozhodnutí Evropského soudního dvora umožňuje zaměstnavatelům v zemích EU zakázat nosit šátky svým zaměstnancům, patří sem i další součásti oblečení coby náboženské symboly. Záleží na vnitřních pravidlech zaměstnavatele, aby rozhodl, jaké oblékání je pro jeho pracovníky závazné a do jaké míry připustí viditelné nošení jakýchkoliv náboženských, politických nebo filozofických symbolů. Rakousko chce také zamezit dalšímu přílivu pracovníků z EU a stanovit limit pro přijímání migrantů. Mnoho evropských zemí (např. Dánsko, Švédsko, Německo, Rakousko, Francie...) řeší s přílivem nových uprchlíků problémy spojené s multikulturní rozmanitostí, jako je zahalování a práva muslimských žen, otázku polygamie, vraždy ze cti, problémy

samozvaných soudců v rámci vlastních komunit nově příchozích atd.

Navrhovaný kontroverzní systém přerozdělování migrantů v rámci Evropy je častým rozporuplným tématem nejrůznějších politických debat na nejvyšší evropské úrovni. Otázkou zůstává, do jaké míry lze zajistit bezpečnost vlastní země včetně střežení hranic odmítnutím přerozdělování evropských uprchlických kvót a tedy za cenu vyostřených sporů s EU. Tuto skutečnost odráží také postoj prezidenta České republiky Miloše Zemana, vyjádřený při návštěvě německé kancléřky Angely Merkel, že pokud si Německo pozvalo ilegální migranty, nemůže formou uprchlických kvót přenášet odpovědnost na země, které je nepozvaly. Výrazným kritikem politické otevřenosti vůči nelegálním migrantům německé kancléřky je nově zvolený americký prezident Donald Trump, jehož čerstvě vydaný nový dekret, zakazující vstup do USA lidem ze zemí spojovaných s terorismem, rozpoutal nejen v Americe, ale i u nás v Evropě nevídanou diskusi a vlnu odporu. Proti migrantům od samého začátku také vystupuje maďarský premiér Viktor Orbán, což Maďarsko dokazuje stavbou dalšího plotu na maďarsko-srbské hranici.

V poslední době je v rámci Evropy čím dál více kontroverznější politika současného Turecka v čele s prezidentem Erdoganem. Podle autorky se můžeme pouze dohadovat, do jaké míry je právě tento vůdce poplatný dějinám, konkrétně Osmanské říši. Jednou z největších výzev současnosti zůstává v Evropě boj s násilím pravicově extremistických muslimských kruhů. Všudypřítomná hrozba terorismu nepřidává v Evropě na klidu nikomu z nás, přičemž přistěhovalecká vlna s tímto fenoménem úzce souvisí. Velké nebezpečí představuje bezesporu do budoucna vznik nejrůznějších pravicově populistických stran a zvláště pak posilování jejich účasti v koaličních vládách v evropských zemích. Lidé je volí právě z obav před uprchlíky a proto, aby zajistili bezpečnost pro své blízké. Množí se otázky ohledně rozlišování migrace ze zemí zasažených válečným konfliktem, a hospodářskou migrací z Afriky. Jedni i druzí podstupují nebezpečnou cestu s vidinou evropského blahobytu a s falešnými vizemi. Nevědí, co je čeká, ani jestli budou moci zůstat a vůbec azyl získají. Podle autorky však Evropa nemůže přijmout každého, kdo zatouží po něčem lepším, lákavějším. Měla by dát jasně najevo, že tímto nelze řešit demografickou krizi v Evropě. Zmírnění imigračního tlaku lze dosáhnout jen díky jednotnému stanovisku a příslušným společným dohodám politických evropských elit. Vždyť lidé v ohrožení života by si neměli vybírat zemi, která jim pomůže, nýbrž by měli v souladu s usneseními o lidských právech vzít za vděk pomocí jakékoliv země. Je zarážející, že mezi žadateli o azyl převažuje velké množství mladých mužů mezi 18 až 20 lety, kteří v mnoha případech utíkají před brannou povinností ve své zemi, místo aby ji chránili.

4.2 Praktické dopady multikulturality

Praktické dopady multikulturality se týkají všech oblastí našeho lidského života. Typickým znakem současné konzumní společnosti je snaha o blahobyt, spokojenost a lepší život

pro sebe, svoji rodinu a svoje nejbližší okolí. Lipovetsky (2007, 17) uvádí, že velkým paradoxem typického konzumenta dnešní společnosti je na jedné straně jeho postavení coby spotřebitele s možností ohromného výběru z široké nabídky, jenž si díky nejrozličnějším informačním portálům a srovnávacím vyhledávačům vybírá ty nejlepší cenové nabídky, ale na druhé straně jeho veškerý životní styl včetně zálib je závislý na tomto zboží systému. Máme lepší materiální podmínky, dožíváme se vyššího věku, jsme v lepší fyzické kondici, pracujeme déle, a přesto nám něco chybí ke štěstí a vnitřní harmonii. Proto dnes expanduje také trh s duší a farmaky štěstí, pouhé materiální zabezpečení už nestačí.

Dalším neblahým fenoménem, jež přinesla současná technologická revoluce, je přemíra informací a snaha médií ukazovat svět v ještě temněších barvách, než jaký skutečně je. Na místo převahy pozitivních informací se tak na nás valí ze všech stran zprávy o nejrozličnějších tragédiích, přičemž je občas obtížné vnímat rozdíl mezi skutečností a mediální virtuální realitou. A v rámci dnešní multikulturní společnosti je naše orientace o to těžší, protože integrace není jakýmsi předem přesně daným procesem, jde hlavně o to, jak na jedné straně my osobně vnímáme nově příchozí, jaký si k nim utváříme vztah. Na straně druhé se ptáme, jaké vztahy mají přistěhovalci vůči jednotlivým členům většinové společnosti, to jest vůči svým sousedům, spolužákům, kamarádům, učitelům, spolupracovníkům, prodávacům, úředníkům nebo kolemjdoucím, potažmo k celému národu a nové kultuře. Předsudky, stereotypy a vůbec strach z něčeho cizího a neznámého vede často k nedorozumění a nenávisti. Do popředí tak stále více vystupují morální aspekty a hodnoty mnohdy narušených mezilidských vztahů, ať se jedná o jakýkoliv obor lidské činnosti, sféru politiky, ekonomiky, cestovního ruchu nebo oblasti školství. Josefová (2013, 51–53) uvádí, že je nutné vnímat vliv kultury na interkulturní komunikaci jako nezbytnou součást dnešní doby. V mnohých zemích panuje napjatá atmosféra mezi nově příchozími a místními obyvateli, přičemž předmětem kritiky jsou převážně muslimové, již se ale cítí být danou kritikou často jen diskriminováni. Vhodně vedená interkulturní komunikace by měla přispět k lepšímu soužití, spolupráci a porozumění mezi lidmi různých národností, kultur a etnik. Na druhé straně nesmí chybět ochota ze strany druhé naslouchat a aktivně se nabízených možností spolupráce a interkulturních aktivit účastnit. Naše každodenní existence je přitom výzvou a náš okolní diferencovaný multikulturní svět místem, kde se odehrává veškerá interkulturní komunikace. Habermas (1983, 353–439) se snaží pomocí své „univerzální pragmatiky“ a „teorie komunikativní kompetence“ zkonstruovat univerzální systém pravidel, který by určil podmínky pro komunikaci v rámci dialogu, nastítnit jakýsi diskurs.

Je zajímavé, že zatímco donedávna platil inteligenční kvocient (IQ) za měřítko úspěchu, podle nejnovějších poznatků je emocionální inteligence člověka mnohem více vypovídající a určující pro jeho osobní a profesní úspěch. Willkop, Wiemer (2003, 151–152) uvádí, že sem patří takové schopnosti a kompetence jako soucit, komunikativní schopnosti, lidskost, takt a zdvořilost. Emocionální inteligence totiž neznamená jen to, jak

člověk vychází sám se sebou, nýbrž také hlavně s druhými lidmi. Mezi rozhodující kompetence emocionální inteligence patří sebevědomí jako reálné hodnocení vlastní osobnosti se všemi silnými a slabými stránkami, seberegulace, tj. umění pomocí vnitřního dialogu regulovat svoje vlastní pocity a nálady. Dále sem patří motivace, schopnost empatie, nelze opomenout ani sociální kompetenci a komunikační schopnost. V souvislosti s dnešním rozmanitým multikulturním světem tak podle autorky neustále nabývá na významu rozvíjení emocionální inteligence s cílem správného vedení interkulturní komunikace. Bouzek (2008, 9–10) uvádí, že každý cizinec zůstává v novém prostředí cizincem, ovšem svým chováním a přístupem může učinit velmi mnoho pro to, aby byl ostatními v novém prostředí akceptován. Úhel našeho pohledu vymezuje kromě naší národnosti také věk, kulturní prostředí, pohlaví a naše společenské postavení. Pomocí zrcadlení sebe samého v druhých lze více poznat o sobě samém.

4.2.1 Ekonomický sektor

Podnikatelské prostředí v rámci dnešní globalizované multikulturní společnosti je závislé na aktuálním společenském vývoji. Negativní dopady vyplývají především z nedostatku kvalitních pracovníků, ale také v řízení lidských zdrojů a objektů. Existenční starosti firem ovlivňuje řídicí management firmy a jejich schopnost stimulovat své pracovníky k realizaci konkrétních záměrů firmy. V obrovské globální korporaci pracují často pohromadě skupiny lidí různých kultur, etnik a náboženství, přičemž společnou hodnotu korporace představuje podniková kultura. Soudržnosti firmy tak určuje především důraz na pěstování společných hodnot, specifických pro danou korporaci, přičemž povinností všech zaměstnanců je tyto hodnoty znát a respektovat. Bylo prokázáno, že jejich plné respektování a loajalita vůči firmě vykazuje vyšší výkonnost firmy. Nezbytná je kvalitní komunikace nejen mezi vedením a pracovníky, ale i mezi podniky navzájem, důležitá je orientace na trhu, dobří manažeři uznávají i negativní komunikaci. Nejnovější komunikační technologie jsou v současné době standardem úspěšných firem. Strategie těch nejúspěšnějších firem jde ruku v ruce s nejnovějšími technologiemi, nejdůležitější je orientace na zákazníky a maximální uspokojování jejich potřeb. Kontakt se zákazníky, interkulturní komunikace a obchodní jazyk jsou aktuálními tématy i hybnými činiteli v rámci strategie mnoha firem a nadnárodních korporací.

Lipovetsky (2007, 14–19) uvádí v souvislosti s dnešní hyperkonzumní společností a neustálým hledáním kýženého blahobytu, že v současnosti převládá ekonomika rozmanitosti a reaktivity, kde kritériem firemní konkurenceschopnosti není už pouze kvalita, nýbrž také inovace, obnova produktů a čas. Významnou roli pro dobývání nových trhů hraje distribuce, marketing a komunikační sféra. Kvalitativní přístup k trhu souvisí s důrazem na potřeby zákazníka, ekonomika se více zaměřuje na poptávku. Úspěšná firma je dnes zaměřena především na trh a na spokojeného spotřebitele. Firemní politika se týká vytváření věrnostních programů, firemní značky, hodnot pro zákazníka a

komunikačních aktivit.

Je pochopitelné, že dnešní globalizovaný svět je multikulturálním prostředím plným neustálých změn a výzev, na které člověk určitým způsobem reaguje a hledá ten správný postoj. Josefová (2014, 162–165) uvádí souvislosti ve vztahu etiky a komunikace v rámci podnikatelské praxe a veškeré manažerské profese, neboť k zvláště ceněným ekonomickým hodnotám dnes patří nejen dobré zacházení s lidmi, ale také vzájemný respekt. V každé společnosti platí univerzální a sociálně právní pravidla, v rámci profese, firmy nebo instituce jsou přijímána tzv. profesní pravidla. Etické kodexy upravují vzájemné vztahy a zodpovědnost jednotlivých zaměstnanců dané organizace, přičemž důležitým pojmem je hodnotový systém, tj. klíčové hodnoty, jež je třeba akceptovat. Kultura firmy tak ovlivňuje nejen chování jednotlivce, zároveň vytváří předpoklad pro zdařilý chod celé společnosti. Všechna naše rozhodnutí jsou zakořeněna určitým způsobem v kulturním pozadí. Holá, Pikhart (2014, 161–169) spatřují stresový faktor především v neefektivní komunikaci, ta paralyzuje klíčové funkce ve firemní struktuře a celou její strategii. Komunikaci nelze zcela jistě oddělit od její etické dimenze, spíše je nutno ji vnímat v celém kontextu chodu společnosti. Pikhart (2013, 8) uvádí, že základním přístupem v interkulturní komunikaci musí být nutně respekt jak k jednotlivci, tak k celé kultuře, jež musí být založený na vzájemném pochopení a kooperaci, což jsou základní podmínky pro úspěšnou komunikaci, a tím spíše tu globální obchodní.

Jazyk a jeho užití se tak stává komunikačním médiem nejen v oblasti managementu nebo obchodu, ale i v celosvětovém měřítku. Podle autorky je jediným možným klíčem k trvalému vzájemnému porozumění ve sféře osobní a profesní nenásilná a pozorná interkulturní komunikace, která ctí hodnoty druhých, protože potřeba vést spolu komunikaci v tomto komplexním a globálním světě předpokládá existenci naší etické kompetence. Dnešní multikulturální prostředí globálních firem potvrzuje význam interkulturní komunikace a zvyšování manažerských kompetencí s cílem přesahujícím vlastní region, tedy napříč kulturami. K obohacení tam může přispět jak předcházení konfliktům, tak i umění přijmout současnou kulturní diverzitu. Morální jednání v rámci jakékoliv mezilidské komunikace by mělo být podle autorky nepochybně tou nejlepší investicí do budoucna.

4.2.2 Oblast cestovního ruchu

Jedním ze základních problémů počátku 21. stol. je nebývalý pohyb obyvatelstva. Je to jev sociologický, geografický, politický až psycholingvistický, jež při střetávání odlišných ras, kultur, náboženství, zvyklostí a tradic vyžaduje kvalitativně nové přístupy. Turismus a cestování lze označit za fenomén dnešní doby, která je typická obrovským pohybem lidí z konfliktních oblastí Afriky a Blízkého východu do evropských zemí. Josefová, Štýrský (2015, 66–69) uvádějí, že v říjnu 2012 dosáhl počet turistů jedné miliardy. Vyvstává otázka, do jaké míry může turismus a cestování přispět k toleranci a

porozumění. Oblast turismu a cestování je zcela jistě jednou z možností, jak aktivní setkávání se s lidmi, vyznávajícími jiné hodnoty, může vést k vzájemnému obohacení, respektu a toleranci. Chápání kulturní rozmanitosti musí být nedílnou součástí interkulturní komunikace také v oblasti cestovního ruchu. Všudypřítomné bezpečnostní riziko spojené s teroristickými útoky ovlivňuje každodenní způsob života nás všech. Změny jsou patrné ve všech oblastech včetně cestovního ruchu. Mezi nejméně oblíbené cestovní destinace patří Francie, Turecko, Tunis, Belgie, Maroko, Egypt, neboť poslední dobou Evropané stále více vyhledávají spíše poklidné turistické cíle jako Chorvatsko, Slovensko, Bulharsko, Španělsko nebo Itálii.

Co však znamená svoboda cestování neboli volný pohyb osob v rámci Evropské unie? Zemí zaslíbenou a idealizovanou mnohými nově příchozími je v Evropě kromě Švédska a Norska také Německo. Praktickým příkladem volného pohybu osob je stěhování celých vesnic z ekonomicky slabých evropských zemí do hospodářsky vyspělých zemí Evropské unie. Vstup do Evropské unie totiž znamenal např. pro mnohé občany z Maďarska, Rumunska nebo Bulharska možnost přesídlení do německých měst, kam přicházejí s celými rodinami. Gezer, Djuric (2014, 48–53) uvádějí, že jsou to vesnice jako rumunská Fantanele, která dnes žije téměř uzavřeně v Berlíně-Neukollnu, Barbulesti se přestěhovala do Duisburgu a bulharská vesnice Slivo-Pole dnes žije v Hamburku-Willhelmburku. Popisují příběh dvou Bulharů, kteří systematicky přemísťují svou rodnou bulharskou vesnici Slivo-Pole kousek po kousku do Německa, kde provozují vlastní podnikání s vlastními zákony. Kurt zde má v Hamburku svoji logistickou firmu a Willhelmsburg je jeho revírem, přičemž zásobuje německé firmy svými sousedy z Bulharska. Gull se svým vlastním mikrobusem ujede každý týden přes 4000 km, podniká v dopravě a jeho nákladem jsou lidé, kteří nic nemají, jen naději na život v německém městě. Vydělávají a žijí z přepravy Bulharů do Německa a ze zprostředkování nájemní práce. Oba vědí, že jeho lidi v Německu nikdo nechce, protože nemají žádnou vysokou školu, nejsou to ani inženýři, ani lékaři, nemluví německy ani anglicky, nejsou to žádné elity ani odborné síly. Přesto přicházejí do Německa, většinou nejdou do neznáma, mají tam určitě někoho z blízké rodiny, někoho ze sousedů nebo přátel. Jako levné pracovní síly vědí, co je čeká. Kurt patřil v Bulharsku k turecky mluvící menšině, což se mu v Německu náramně hodí. Turci poskytují Bulharům v Německu práci a ubytování a profitují z jejich nezaměstnanosti. Od doby příchodu Bulharů do Německa, tedy od vstupu Bulharska do Evropské unie v r. 2001, existuje v Německu nové hierarchické uspořádání, nahoře jsou Turci, dole Bulhaři, a to funguje po celém Německu. Je neuvěřitelné, že si Kurt dosud vystačí jen s několika málo německými slovíčky. Němčinu nepotřebuje, jeho lékař je Turek, šéfové také Turci, prodavač v potravinách, v kiosku i úředník naproti v bance také Turci. I takové jsou praktické dopady multikulturality v souvislosti s volným pohybem osob v rámci Evropské unie.

Cestovní ruch patří zcela jistě mezi atraktivní studijní obory, stále více zájemců získává obor management cestovního ruchu. Neustále nabývají na významu výzkumy ohledně

kultivace manažerského myšlení a sebezvoje, znalosti odborné už nelze oddělovat od dovedností komunikačních a prezentačních spojených s motivačními schopnostmi a všeobecným kulturním rozhledem. Podle Hartmanna (2014, 46–48) se stal cestovní ruch důležitým hospodářským faktorem a náš volný čas je předmětem marketingu. Cestovní ruch lze diferencovat na tři základní druhy, a sice mezinárodní, vnitrostátní a národní cestovní ruch, přičemž motiv a účel cesty závisí na mobilitě uvnitř nebo vně bytové nebo pracovní oblasti člověka. Nezbytná segmentace trhu je spojena s otázkou typu a délky plánované cesty, dále oblasti původu a cíle pobytu, typu dopravního prostředku a druhu ubytování. Josefová (2016, 108) uvádí, že cíle managementu v oblasti trvalého a do budoucna orientovaného cestovního ruchu se vztahují především k otázkám zlepšení a inovace nabízených produktů, nezbytné orientaci v rámci trhu, v jednání se zákazníky, dodavateli a spotřebiteli, což je spojeno s celkovým zefektivněním nabízených služeb, jakož i kvalitními manažery a promyšleným strategickým plánem, včetně různých forem reklamy.

Manažerská práce v multikulturním prostředí předpokládá podle autorky nejen erudovanost odbornou, tedy ekonomickou, politologickou nebo jazykovou. Je nutno disponovat komunikačními a skupinovými přístupy, jejichž předpokladem je také emoční složka lidského jednání, kam patří empatie, otevřenost, jistá etická síla a také vlastní pozitivní myšlení. Samozřejmostí je přitom neustálé sebevzdělávání a vzdělávání všech odborníků v oblasti cestovního ruchu, dobrý fyzický a zdravotní stav a bystré jednání v souvislosti s jakýmkoli problémy či změnami. Klíčem k úspěchu jsou nejen jazykové, ale především obchodní komunikační kompetence, díky nimž lze dosáhnout značných výhod v rámci konkurenceschopnosti na trhu. V této souvislosti Josefová, Štýrský (2011, 121–123) zdůrazňují, že problém multikulturalismu není jen problémem vyžadujícím politická řešení, ba naopak je multiproblémem, který se týká různých přístupů k problémům jazykové vybavenosti a problémům, které souvisí také s cestováním do neevropského prostředí, kde se setkáváme se zvyklostmi, náboženstvími, historickou pamětí tamních majoritních společností, kde jsme my se svojí euroamerickou kulturou a civilizací menšinou. Pro spoustu mladých lidí je naopak velmi lákavá „západní“ kultura, spočívající v jiném oblékání, odlišné hudbě a související s očekávaným velkým technickým pokrokem. Je vůbec možné spojit tyto zdravé tradice, neobyčejnou moudrost opřenou o dlouhou historickou zkušenost a hlubokou filosofii (např. buddhismu) s přirozeným právem na civilizované štěstí v rámci postupně se měnících multikulturních společností Evropy? Oblast cestovního ruchu a turistiky nám může mnohé napovědět.

4.2.3 Oblast školství

Význam školství je v této turbulentní a přetechnizované době jistě nepřehlédnutelný, zvláště pokud máme na paměti snahu integrovat nově příchozí nejmladší generaci do kolektivu a společnosti většinové společnosti. Proto především výchova a vzdělávání

sehrává v této době tak významnou roli, přičemž musí reagovat na všechny změny související s rozmanitou multikulturální společností. Je nepochybné, že vztah založený na dialogu a spolupráci, při zachování úcty, respektu a tolerance všech zúčastněných, lze vybudovat jen pomocí znalosti všech kulturních rozmanitostí. Vznikají nové studijní obory jako interkulturální psychologie, interkulturální komunikace, etická výchova, multikulturální výchova.

V českém školství je multikulturální výchova zakotvena v podobě tzv. Rámcového vzdělávacího programu jako povinné průřezové téma, které se vyučuje v rámci různých vzdělávacích oborů. V dnešní rozmanité společnosti se multikulturální výchova neustále vyvíjí, kromě teoretické části má především praktická, edukační část ve školní výuce seznamovat žáky a studenty s odlišnými kulturami a vést je k porozumění a vzájemné toleranci.

Otázka morálky a morálního rozvoje nás nutí k zamyšlení, jak nejlépe si mohou lidé vytvářet svůj společný život a jak spolu navzájem vycházet. Lidé získávají svoji sociální a osobní identitu vždy pouze díky střetům a vypořádáním se s druhými lidmi, tvoří se sociální vztahy. Současně člověk spoléhá na svoje vybavení v podobě pudů a instinktů. Jde o okamžik svobody a šanci moci volit a formulovat osobní rozhodnutí v rámci svého chování tak, aby je bylo možno odůvodnit a hájit. Josefová (2015, 65–69) zdůrazňuje význam etiky v procesu výchovy a vzdělávání a cíl všech pedagogů vést studenty a žáky k multikulturálnímu vnímání společnosti a světa. Naučit žáky uvažovat v evropských a globálních souvislostech by mělo přispět hlavně k odstranění náboženské nesnášenlivosti i snazšímu soužití lidí z různých koutů světa. Lidský život představuje neustálou možnost volby, zde se co nejvíce projevuje naše etické, morální chování. Funkce školství je zde zcela nezastupitelná, je nutno vychovat jedince celistvého a vybaveného příslušnými vědomostmi a dovednostmi a také ho vést ke globálnímu vnímání světa a rozmanitosti v souvislosti s multikulturální společností dneška. Důležitý je nejen pohled dnešní, ale i minulý včetně všech našich tradic a odlišností, jež dnešní svět přináší. Součástí výuky etiky je respektování mravních hodnot a poselství z dob dřívějších, včetně otázek filosofických a náboženských. A protože je svoboda spojena s pěstováním vzdělanosti a odpovědnosti člověka k sobě samému i ostatním lidem, má předmět „etika“ především vzdělávat a vychovávat člověka k odpovědnému přístupu, pochopení a toleranci ke všem odlišnostem. Což je ideální princip, jenž je ovšem závislý na spolupráci a aktivitě všech zúčastněných, tedy kulturně odlišných jedinců.

Josefová (2016, 138) zmiňuje, že s multikulturální výchovou je spojován proces rozvíjení interkulturálních kompetencí, protože naše společnost není a s výhledem do budoucnosti už nebude homogenní. Prioritou celého vzdělávacího systému je připravovat žáky a studenty na život v dnešní rozmanité multikulturální společnosti, která je nejen přetechnizovaná a stále více konzumní, ale především je přesycena nejrůznějšími informacemi. Podstatou je zcela jistě zachování osobní a kulturní identity jedince na základě respektování základních lidských a občanských práv a hodnot. Multikulturální

výchova tak právem pronikla do celé výchovně vzdělávací činnosti, v této souvislosti je nezbytná zainteresovanost a odpovědná role všech pedagogických pracovníků a ostatních zaměstnanců od předškolní výchovy až po vysokoškolské vzdělání. Cílem multikulturní výchovy není jen poskytovat základní znalosti o různých etnických, sociálních a kulturních skupinách, důležité je rozvíjet schopnosti orientovat se v kulturně pluralitní společnosti a využívat interkulturní kontakty a dialog k obohacení sebe i druhých, a to s cílem tolerance a respektu k odlišným kulturám a jejich způsobu života. Etická dimenze multikulturality přináší množství nejrůznějších neshod a konfliktů, jde jen o to, jak předcházet konfliktům a jak je bez dalších následků řešit.

Pelcová (2009, 18) uvádí, že pro pedagogy z mnohovýznamnosti pojmu multikulturalismus vyplývá, že v rámci multikulturní výchovy nelze aplikovat žádný z hotových konceptů multikulturalismu, které vycházejí z jiných historických, politických nebo kulturních předpokladů. Protože je multikulturní výchova výchovou především kulturní a hodnotovou, je třeba u dítěte pěstovat opěrný systém hodnot a tím pěstovat jeho identitu. Je nutné rozumět nejen tomu, co ovlivňuje moje vlastní chování a jednání, ale i jednání druhého ke mně. A to není v souvislosti s multikulturním složením mnohých tříd v žádném případě jednoduchou výzvou. Jak pro pedagogy, tak pro žáky nebo studenty. Patočka (1996, 7) udává, že vynikající pedagog ještě nemusí být zdaleka tak výborným vychovatelem. Měl by počítat i s tím, že správným vedením ho žák může překonat. Postmoderní dobu charakterizuje coby světověk s důrazem na individuální svébytnost a autenticitu. Současná krize fenoménu výchovy není bez významu, spíše provokuje k neustálému hledání a evokuje další a další otázky.

Začleňování nového žáka do jemu cizího prostředí není snadné, díky jeho kulturní odlišnosti, jiným zvykům a hodnotám je často velmi problémový. Nový žák se cítí vyčleněn, mnohdy tam trpí, velkou roli zde hrají předsudky a stereotypy. Je zarážející, že i když je ve všech evropských zemích vzdělání povinné, převážně bezplatné, a tedy všem přístupné, stále existuje procento nevzdělaných. Jakubovská, Predanoczyová (2011, 102) uvádějí, že např. v romské komunitě je moudrost jako hodnota velmi vážená, nejedná se však o moudrost získanou prostřednictvím vzdělání, nýbrž moudrost získanou zkušeností v reálném životě.

Praktické dopady v oblasti školství nekorespondují s původní ideální představou úspěšné integrace dětí různého sociálního a národnostního původu, jež se budou na základních školách učit společně a vzájemně se obohacovat. Realita je mnohde jiná. Gortz (2016, 6) uvádí, že v Německu se zavedením směrnice ohledně nezávislé volby základní školy, kterou si rodiče volí pro svého potomka často mimo své bydliště a s ohledem na heterogenní složení budoucí třídy a školy, jen vyostřuje sociální a etnické rozdělení žáků. Např. v oblasti Mülheim am Ruhr hledalo pro své děti až 25 % rodičů jiné ZŠ než ty původní a spádové. Děti různých sociálních vrstev tak zůstávají během výuky pouze mezi sebou a bez kontaktu s místními dětmi. K výraznému odchodu žáků dochází také v mnohých znevýhodněných bytových oblastech. Školy ve slabých sociálních oblastech

potřebují více učitelských sil, výstavbu celodenních škol (něm. Ganztagschulen) a interdisciplinární odbornou podporu v souvislosti s potřebami inkluze a migrace. Teprve potom mohou být naplněny vzdělávací cíle, které předpokládají také neodkladné investice do budov, jejich vybavení a personálu na všech typech škol, hlavně v předškolních zařízeních a na základních školách.

Je zapotřebí vytvářet nové příležitosti a kurzy pro nově příchozí s cílem nabytí nového jazyka. Josefová (2013, 158) zdůrazňuje v souvislosti s dnešní globalizovanou společností důležitost a nezbytnost jazykového vzdělávání a také zprostředkovávání možností procvičování nabytých znalostí, bez čehož nemůže být realizována žádná úspěšná integrace nově příchozích do většinové společnosti nové země. Jednou z mnoha pozitivních vlastovek poslední doby je podle Grosse-Wohrmann (2016, 9) vzdělávací projekt s názvem „Hudba, jazyk, účast“, jehož cílovými skupinami jsou učitelé jednotlivých škol, pedagogičtí odborníci v celodenních školách, školkách a uprchlických táborech. Cílem tohoto počátečního projektu, jenž je plánován na období tří let, je podporovat děti a mládež při výuce německého jazyka skrze médium hudby, rozvíjet potenciál a osobnost každého jedince a pomoci mu ke společenskému začlenění.

Podle autorky se tak stává zařazení multikulturní výchovy do našeho vzdělávacího systému i další vzdělávání budoucích učitelů v rámci dnešní multikulturní a globalizované společnosti nezbytností.

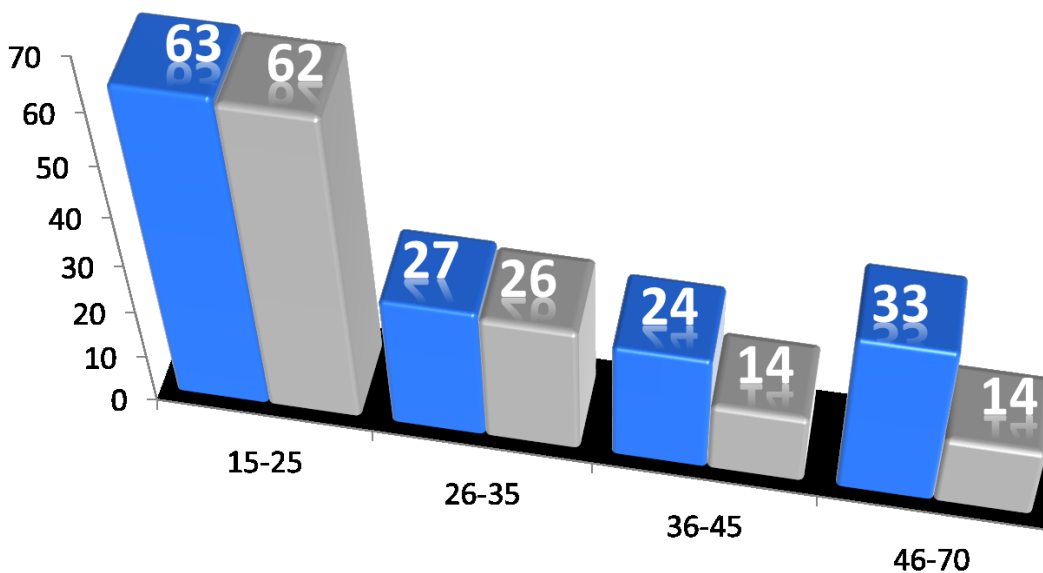
5 VÝZKUM

Poslední dobou neustále nabývá na významu především oblast výchovy a vzdělávání, neboť v rámci sociální integrace nově příchozích do většinové společnosti se výrazně spolupodílí na jejich pozdějším pracovním uplatnění a další sociální angažovanosti, stejně jako na kulturním a společenském životě nového jedince. Není divu, že vnímání a akceptace kulturních odlišností je aktuálním tématem nejrůznějších diskusí a konferencí a je předmětem mnoha výzkumů, jakožto i výzkumu autorky, která se pokusila zmapovat v letech 2014–2016 prostředí multikulturního Německa. V rámci pobytů na zahraničních spřátelených univerzitách v Koblenzi (červen 2014) a v Hofu (květen 2015, prosinec 2016) autorka provedla dotazníkové šetření (originál viz příloha).

Autorka si vybrala pro svůj výzkum Spolkovou republiku Německo, neboť právě tento stát lze považovat za příklad moderní multikulturní společnosti. Dotazníkové šetření charakterizuje kulturní rozmanitost Německa a sleduje podporu výuky cizích jazyků ze strany státu. Cílem provedeného výzkumu bylo pochopit soužití lidí různých ras, etnik, kultur a náboženství v rámci otevřené přistěhovalecké společnosti Německa a snaha nalézt možnosti zlepšení jejich vzájemného soužití. Dotazníkové šetření je rozděleno do 2 časových období, neboť 1. etapa proběhla v letech 2014–2015, tedy před vypuknutím ohromné uprchlické vlny do Německa, a 2. etapa v roce 2016, kdy se země již vypořádávala s velkým přísunem migrantů a cizinců. Dotazník obsahuje 9 níže uvedených otázek.

1. Věk

Graf č. 1 (zpracovala autorka)

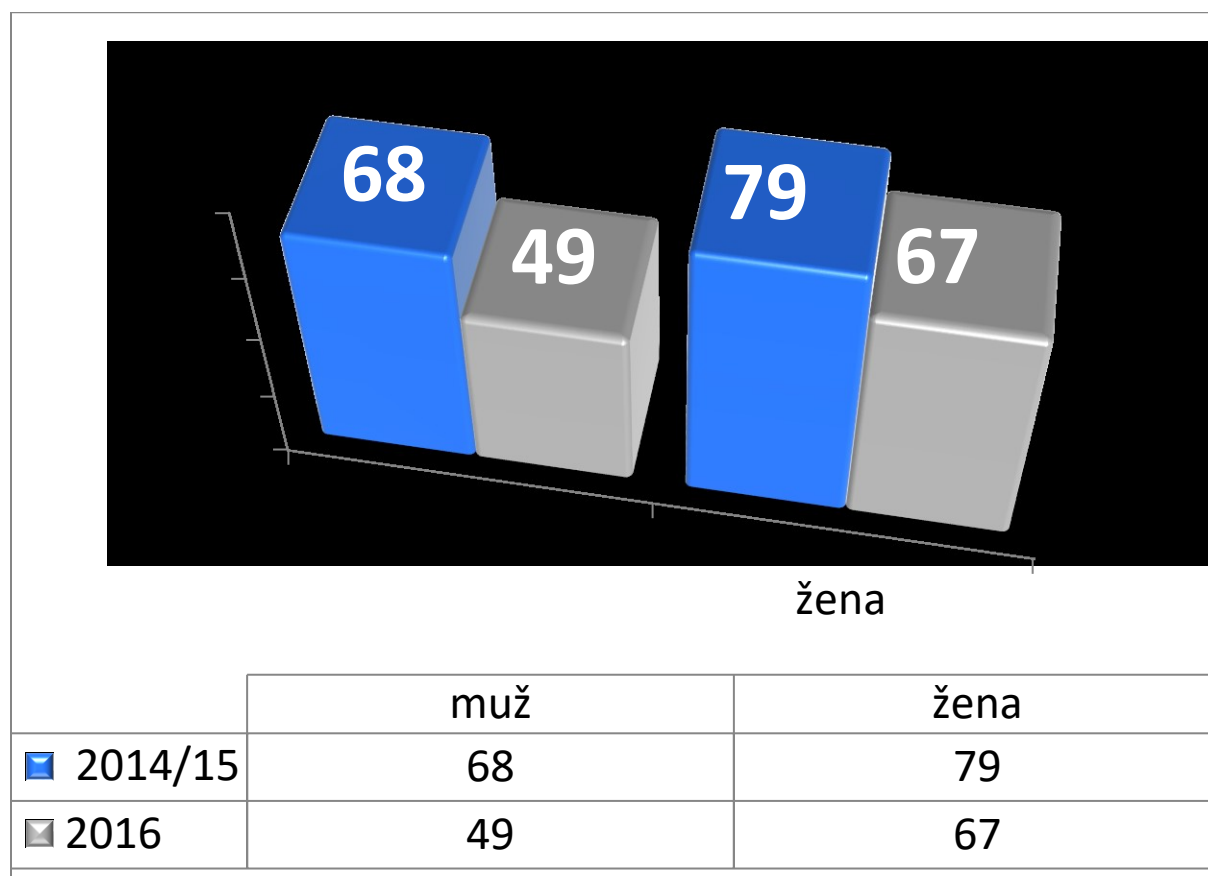
Věk respondentů a jejich počet

	15-25	26-35	36-45	46-70
2014/15	63	27	24	33
2016	62	26	14	14

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že v obou sledovaných obdobích, tedy jak v letech 2014–2015, tak v roce 2016, má největší zastoupení věková kategorie respondentů v rozmezí 15–25 let. Zatímco v letech 2014–2015 byli druhou nejvíce zastoupenou kategorií respondenti ve věku 46–70 let, v roce 2016 tvořili dotazovaní ve věku 26–35 let druhou nejsilnější skupinu. Celkový počet všech dotazovaných je 263 osob (vybraná populace).

2. Pohlaví

Graf č. 2 (zpracovala autorka)



Uvedený graf ukazuje zastoupení mužů a žen v dotazníkovém šetření autorky, z něhož vyplývá, že jak v letech 2014–2015, tak v roce 2016 se ho účastnilo více žen než mužů.

3. Národnost

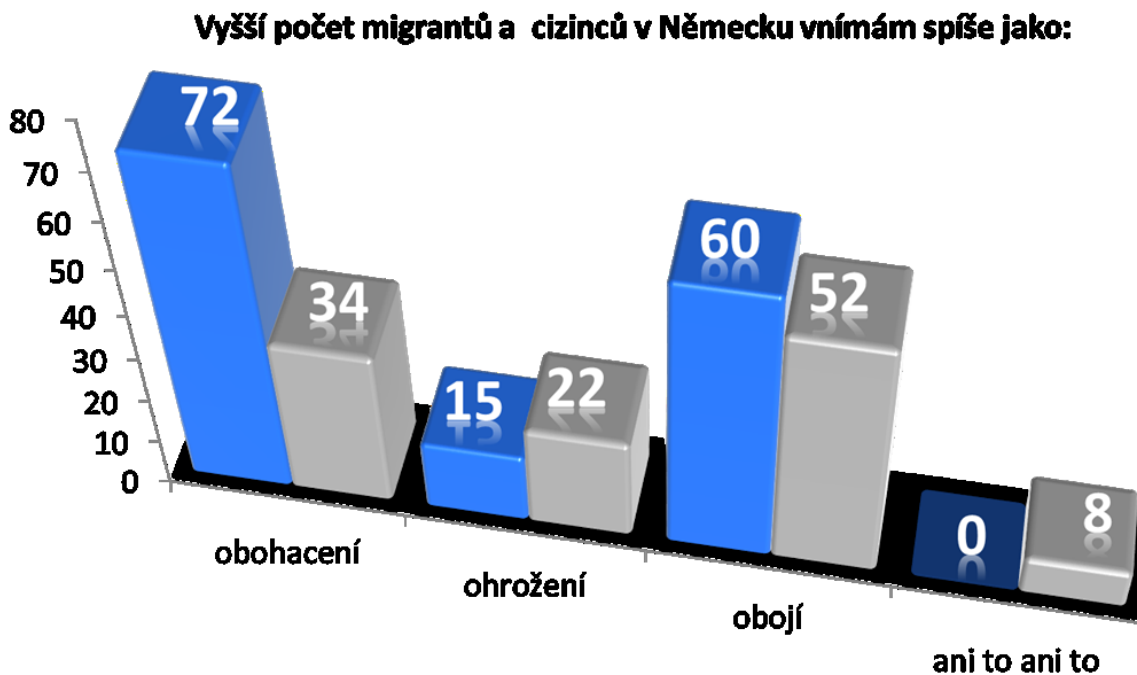
Udávaná národnost všech respondentů provedeného dotazníkového šetření je německá.

4. Povolání

Mezi dotazovanými byli nejvíce zastoupeni studenti, akademičtí a jiní pracovníci dvou německých univerzit (Koblenz, Hof) a dále zaměstnanci z jiných oblastí, převážně z oblasti veřejné správy.

5. Považujete vyšší počet migrantů a cizinců v Německu spíše za ohrožení, nebo obohacení? Proč?

Graf č. 3 (zpracovala autorka)



	obohacení	ohrožení	obojí	ani to ani to
2014/15	72	15	60	0
2016	34	22	52	8

Výše uvedený graf dokazuje, jak diferentně vnímali samotní Němci příchod nových migrantů a cizinců do Německa v období výzkumu, tj. v letech 2014–2016. V prvním sledovaném období (2014–2015) Němci považovali nově příchozí spíše za obohacení (72) než za ohrožení (15), a dále za obohacení a ohrožení současně (60). V druhé etapě výzkumu (r. 2016), tedy po vypuknutí velkého přílivu uprchlické vlny do Německa, vnímají Němci nově příchozí sice ještě více jako obohacení (34) než jako ohrožení (22), ovšem největší počet respondentů (52) vidí cizince a migranty na jedné straně jako obohacení, na druhé straně jako ohrožení. Nejmenší počet dotazovaných (8) nepřipisuje přítomnosti velkého počtu nových příchozích žádný velký význam a nespátřuje v nich ani obohacení, ani ohrožení.

Dotazovaní charakterizovali příchod migrantů a cizinců do Německa jako „obohacení“ následovně:

Demografický stav Německa potřebuje mladé cizince kvůli rozvoji společnosti.

Rozmanitost zvyšuje toleranci pro jiné názory, jinou víru a chování.

Nově příchozí dělají život ve společnosti pestřejší, Němci se od jiných kultur mohou mnohému naučit.

Obohacení platí pouze v případě, pokud jsou obě strany otevřené pro něco nového, jsou v důvěrné soudržnosti a plní vzájemného respektu.

Kulturní rozmanitost vede k větší inovaci.

Důležitá je připravenost pomáhat potřebným, je nutné větší množství dobrovolníků.

Německo se může změnit, a beze změny žádný pokrok nebude (viz jiná kultura, nové příchozí odborné pracovní síly). Německo se může poučit z minulosti a být otevřené vůči světu a nově příchozím.

Německo musí být vděčné už v poválečné době mnoha cizincům, neboť přispěli k blahobytu nově vybudované země.

Obohacením jsou nejenom nové kultury, ale také nové jazyky, tradice a zvyky a také levná pracovní síla cizinců, tj. zejména šance a obohacení na trhu práce.

Následovně dotazovaní popisovali pocit z příchodu nově příchozích migrantů a cizinců do Německa jako „ohrožení“. Zde je výběr jejich odpovědí, některé se často opakují.

Zásadní problém vidím v úpadku hodnotového systému a v zesíleném egocentrismu, přičemž chybí orientace a perspektiva celé společnosti.

Přistěhovalectví probíhá nekontrolovatelně, a tím přicházejí do Německa potenciálně nebezpeční lidé (teroristi), mnozí nemají ani doklady.

Do Německa nechali naši politici přijít přes milión lidí, o spoustě z nich nikdo neví, kdo vlastně jsou.

Hodně migrantů přichází bez vzdělání nebo jen se špatným a nedostatečným vzděláním, a tím se mohou jen stěží integrovat na pracovní trh, kromě toho mnoho propadne kriminálnímu podsvětí.

Není správné, že Německo bere každého cizince a migranta, chybí jednotné předpisy. Hospodářští uprchlíci chtějí z života v Německu jen profitovat.

Ohrožení je především ve vysokém počtu přijímaných, musí se více odlišovat mezi válečnými a hospodářskými uprchlíky, z čehož následně vyplývají vysoké sociální výdaje a vysoké náklady a s tím spojená zatíženost státu. Nebezpečí je nejen finanční, ale také společenské (kriminalita a vznik oddělených ghett).

Jestliže např. po třiceti letech v Německu pořád neumí turecká hospodyně německy, je to nepochopitelné, navíc to vede potenciálně ke vzniku nebezpečného národa v národě.

V souvislosti s terorismem je několikrát zmiňováno nebezpečí falešných utečenců a jejich přijímání, v souvislosti s jejich identifikací je řeč o problému jejich radikalizace.

Problémem je neochota spousty nově příchozích, kteří odmítají integraci, nechtějí se přizpůsobit ani začlenit. Nezdařená integrace znamená vysoký nárůst kriminality a údajně donesené agresivity z traumat jejich vlasti.

Nebezpečím je i to, pokud se lidé z různých kultur chovají nedůvěřivě, se strachem nebo

nenávisť, protože lidé ze Sýrie nebo Afriky mají jiný přístup a životní schéma než Evropané.

Největší nebezpečí skrývá příchod islámských uprchlíků, a především černých ovcí, tzv. vlků – samotářů.

Cizinci berou Němcům práci a Němci jsou v poslední době v Německu v práci čím dál více znevýhodňováni v souvislosti se zaměstnáváním nově příchozích cizinců.

Nebezpečí představují předsudky vůči cizincům a jejich jiný hodnotový systém, obzvláště postavení žen ve společnosti nebo neznalost německé byrokracie a kultury, stejně jako třídění odpadků. Právě díky obrovským rozdílům mezi odlišnými kulturami vzniká spousta konfliktů.

Přistěhovalci by se měli napasovat na mentalitu nové země a integrovat se, tím lze profitovat v různých oblastech. Když toto nenastane, může situace rychle eskalovat.

Někteří dotazovaní nepovažují příchod nově příchozích migrantů a cizinců ani za „obohacení“, ani za „ohrožení“.

Někteří Němci přistěhovalce neberou jako ohrožení, protože naší povinností coby bohatých Evropanů je pomáhat lidem v nouzi. Zároveň to není ale ani obohacení, protože nelze říct, že bychom získali něco, co jsme předtím postrádali.

Zatím nelze mluvit o přímém ohrožení, o obohacení však bude možno mluvit až v budoucnosti, nyní určitě ještě ne.

6. Charakterizujte kulturní rozmanitost v Německu.

Respondenti ji popisují v rámci dotazníkového šetření následovně (viz výběr mnohdy se opakujících odpovědí):

Německo v 60. a 70. letech hodně profitovalo z přistěhovalectví a stopy jsou dnes patrné na každém rohu – turečtí obchodníci, řecké a italské restaurace, čínská a arabská kuchyně a dönnen je v Německu dnes samozřejmostí. Až v současné době jsou přistěhovalci v Německu takovým problémem.

Německo je velmi multikulturní, proto je tak důležité podporovat vzájemný respekt a chování vůči druhému. Mladí lidé jsou v Německu vůči cizincům více otevření.

Německo je velmi kulturně rozmanité, už dávno je přistěhovaleckou zemí. Bohužel zůstává spousta přistěhovalců mezi svými a jsou špatně integrovatelní.

Německo pracovní přistěhovalectví potřebuje, protože z toho doposud jenom profitovalo. Kulturní rozmanitost představuje spousta Turků, spousta muslimských migrantů a jiných národností, kteří v Německu chtějí žít a pracovat. Největší problémy jsou s kulturami orientálními, hlavně arabskými a africkými.

Různé kultury a různá náboženství přispívají k obrazu nového Německa, přičemž každý může užívat svoji kulturu a své náboženství a má možnost poznat i kulturu jinou, odlišnou. Kulturní rozmanitost je obohacující, pokud se nerozchází se základním světonázorem přijímající většinové společnosti.

Promíchané kruhy přátel, nová přátelství – to tvoří nové bohaté hodnoty.

Přínosem je vícejazyčnost i množství nejrůznějších dialektů.

Německo na rozdíl od Francie nebo Anglie není centrální stát, nýbrž stát federální, přičemž každá spolková země disponuje svými zákony a pravidly. Tzn., že např. obyvatel Hamburku má jen málo kulturně společného s obyvatelem Bavorska.

Lidé, co přicházejí do Německa z bohatých zemí, jsou v Německu vítanější než ti ze Sýrie nebo Afriky.

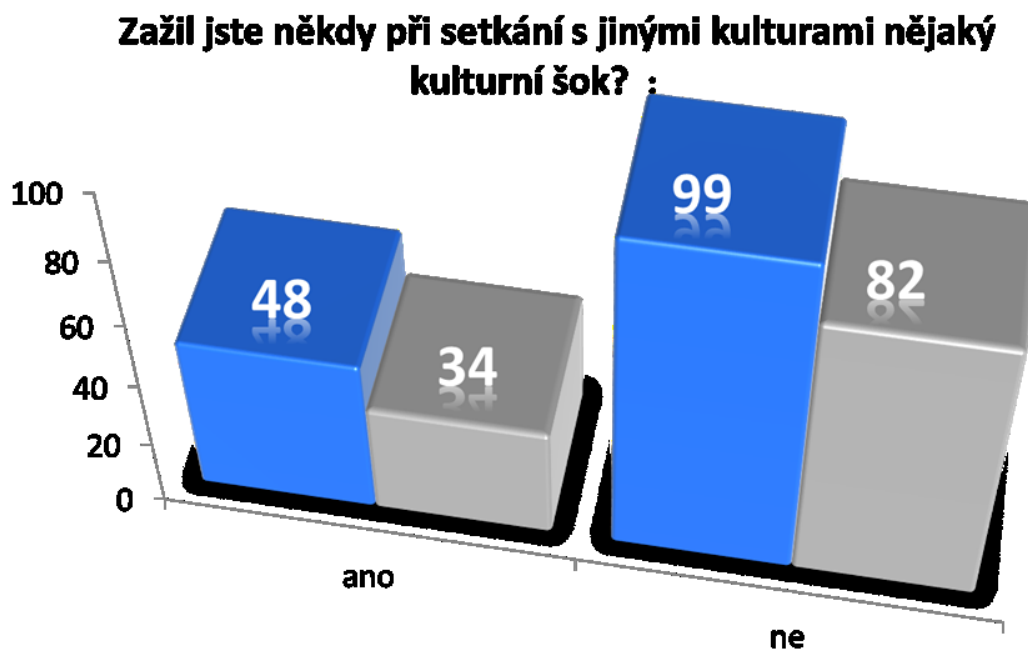
Negativem je neúměrné rozprostření přistěhovalců na území Německa. Různá etnika, kultury a náboženství jsou mnohdy ve velkých městech napěchována na malém prostoru, z čehož vzniká kriminalita a vlna vysokého násilí. Hlavně ve velkých městech žijí jednotlivé kultury jen mezi sebou a odmítají jakýkoliv kontakt s místními obyvateli. Na druhé straně spousta Němců se s nimi nechce identifikovat.

Kulturní rozmanitost představují národnosti žijící na území Německa už dlouhá léta, jsou to např. Turci, Italové, Španělé, Řekové, Poláci, Rusové, Bulhaři a v poslední době spousta utečenců, přistěhovalců a čekatelů na azyl, převážně muslimů. S posledně jmenovanými jsou největší problémy.

Němci žijí společně s muslimy, Židy, Romy a arabskými utečenci.

7. Zažil jste někdy při setkání s jinými kulturami nějaký kulturní šok?

Graf č. 4 (zpracovala autorka)



	ano	ne
2014/15	48	99
2016	34	82

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že v obou sledovaných obdobích převažuje záporná odpověď dotazovaných, tedy osobně se nesetkali s žádným kulturním šokem jak na území Německa, tak i mimo něj. Podle autorky mohli respondenti vnímat otázku ohledně kulturního šoku spíše jako negativní fenomén, nicméně ho jako zážitek popisují jak z domácího prostředí Německa, tak z pohledu ciziny.

Kladnou odpověď vyslovilo méně dotazovaných, jejich odpovědi byly následovné: Kulturní šok jsem zažil při návštěvě turecké rodiny, kde muži špatně zacházeli s ženami a využívali je jako služby.

V našem mládežnickém centru sedává denně vícero neplnoletých muslimských mladíků, kteří neustále divně pokukují po mladých místních sociálních pracovnících.

Ve Francii jsem viděla na vlastní oči, jak všude na ulicích žila spousta utečenců, ale Francouzům to bylo jedno, nikdo jim nepřinesl nic k jídlu.

Afričané žijí podle mého úplně jinak, mají odlišný přístup k času, žijí mnohem pomaleji a čas ani stres neřeší.

Kulturní šok jsem zažil při příjezdu do Ameriky a pobytu tam.

Ano, když jsem v Německu poprvé uviděla plně zahalenou muslimskou ženu, které byly vidět jen oči.

Ano, když ve svém bydlišti denně potkávám zahalené ženy a dívky a není možnost s nimi navázat ani oční kontakt.

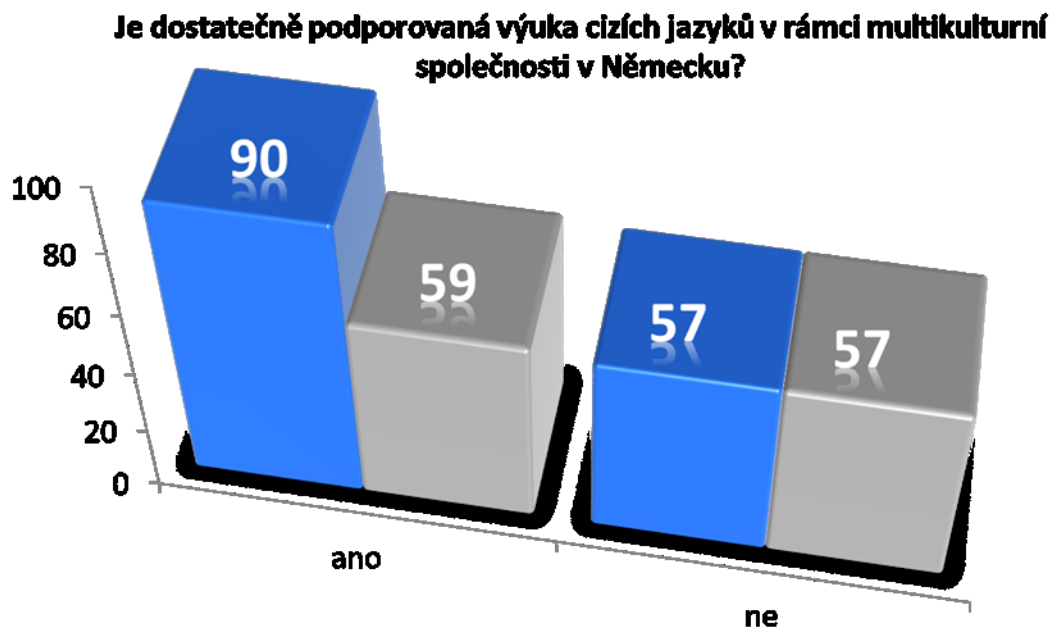
Nebezpečná je v Německu samozvaná justice v některých čtvrtích velkých měst, kam Němci raději nejdou, protože tam je nebezpečno. Tady lze zažít kulturní šok několikrát za den.

Kulturní šok pro mě bylo setkání s muslimskými dívkami ohledně svobody názoru, protože oni radši mlčí a nebrání se ani nařčení.

Většina dotazovaných žádný kulturní šok nezažila, protože mnozí Němci rádi cestují a poznávají jiné kultury. Spousta lidí se dozví o kulturních odlišnostech z médií. Ostatní uvádějí, že znají jenom evropskou kulturu.

8. Je dostatečně podporovaná výuka cizích jazyků v multikulturní společnosti v Německu? (konkrétně)

Graf č. 5 (zpracovala autorka)



	ano	ne
2014/15	90	57
2016	59	57

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že dotazovaní Němci připisovali v letech 2014–2015 mnohem větší podporu výuce cizích jazyků ze strany státu (90) než ve druhé sledované etapě výzkumu, tedy v roce 2016. Zde se liší odpovědi dotazovaných, což podle autorky bezpochyby úzce souvisí s velkou uprchlickou vlnou a nedostatečnou připraveností země, včetně nabídek jazykových kurzů německého jazyka pro cizince nebo poptávky eventuálních zájemců z řad Němců o výuku dalšího cizího jazyka.

Větší počet dotazovaných považuje výuku cizích jazyků v rámci multikulturní společnosti v Německu za dostatečně podporovanou, o čemž vypovídají jejich následující odpovědi: Jazykové kurzy německého jazyka jsou určeny pro přistěhovalce jak ve školách, tak i mimoškolně v rámci volného času (odpoledne nebo po večerech).

Ve školách v Německu je pro všechny povinný 1 cizí jazyk, a to je anglický jazyk.

V Německu je dostatečná nabídka a hodně příležitostí naučit se německý anebo jiný cizí jazyk (viz různé jazykové kurzy), ale vždy existují možnosti zlepšení.

Ano, otevřeno je mnoho kurzů pro nově příchozí, problémem je však neochota řady z nich se jich účastnit. Není možné, aby cizinec žil v Německu 10 let a jazyk vůbec neovládal. Ano, ve školství je oblíbený zejména program Erasmus a nejrůznější výměnné zahraniční programy.

Jazykových kurzů německého jazyka je v Německu dostatek, nicméně úroveň znalosti němčiny je u cizinců mizerná, protože v Německu nelze nikoho do výuky němčiny nutit. Ve školách je nabídka výuky cizích jazyků dostatečná, ale později už je to horší.

Nedostatečnou výuku cizích jazyků v Německu popisují mnozí dotazovaní následovně: Především se ignorují jazyky východoevropské a orientální, jako arabština. Jde o to, nabídnout co největší rozmanitost jazyků – kromě anglického, francouzského a španělského jazyka nebo latiny se ve školách jiné jazyky vůbec nenabízejí.

V rámci procesu integrace a velkého nárůstu počtu přistěhovalců je nabídka kurzů německého jazyka nedostatečná, což souvisí také s nedostatkem kvalitních odborných pedagogických sil a hlavně kvalifikovaných učitelů – jazykářů na různých stupních škol. Také ve školkách chybí často vyškolený personál.

Smysluplná by byla ve školách výuka turečtiny, většina škol nabízí jako cizí jazyk pouze angličtinu.

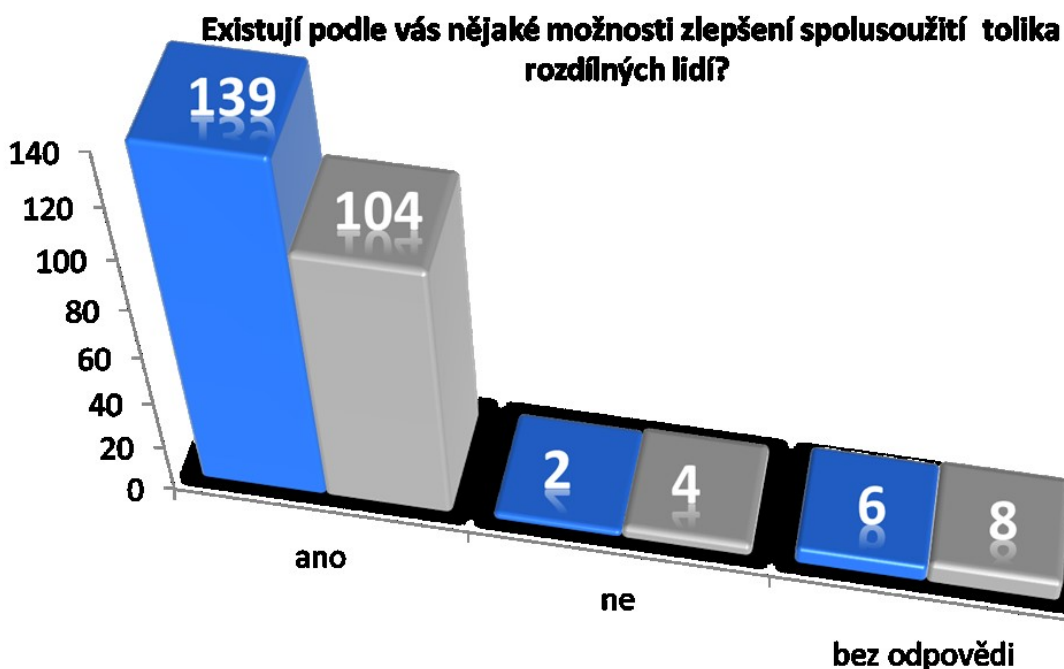
Poslední dobou sílí hlasy ohledně potřeby reformy školského systému v Německu. Na jazykové vzdělávání musí být vynaloženo více finančních prostředků.

Oblíbené jsou v Německu odpolední jazykové kurzy pro dospělé. I tam ale chybí jazykové kurzy slovenštiny, polštiny nebo češtiny, je potřeba rozšířit jejich nabídku i v rámci školního vyučování.

Nejdůležitější je jednoznačně uzákonit v Německu povinnou výuku německého jazyka pro migranty jako klíč k úspěšné integraci.

9. Existují podle vás nějaké možnosti zlepšení soužití tak odlišných lidí? A jaké?

Graf č. 5 (zpracovala autorka)



	ano	ne	bez odpovědi
2014/15	139	2	6
2016	104	4	8

Z uvedeného grafu je zřejmé, že podle většiny dotazovaných (139, 104) existuje spousta možností, jak zlepšit soužití lidí na území multikulturního Německa. Jen velmi malý počet respondentů (6) nevidí žádné možnosti zlepšení vzájemného soužití. Za povšimnutí stojí fakt, že někteří dotazovaní na tuto otázku vůbec neodpověděli (14).

Někteří respondenti vysvětlovali svou zápornou odpověď následovně:

Osobně nevidím žádné možnosti ohledně zlepšení celkového soužití tolika různorodých lidí, protože Němci jsou složitý národ.

Moje odpověď je ne, protože soužití tolika rozdílných kultur je už předem odsouzeno ke krachu.

Možnosti zlepšení soužití lidí v multikulturním Německu popisoval mnoho dotazovaných tímto způsobem:

Zlepšení vidím ve větší otevřenosti a toleranci vůči jiným lidem a kulturám, protože platí „jiný kraj, jiný mrav“.

Důležitý je oboustranný respekt, což znamená na jedné straně jistou otevřenost Němců

vůči cizincům, a ne je hned posuzovat s předsudky, na druhé straně musí cizinci v Německu uznat demokracii s jejími zákony a kulturu Němců, a tomu se přizpůsobit.

Nemůže chybět více porozumění a ochota vcítit se do druhého, bez oboustranné empatie nebude proces integrace nově příchozích do německé společnosti možný.

Není příhodné podporovat v Německu cizí tradice, spíše je třeba je prezentovat umírněně kvůli jejich odmítnutí ze strany Němců.

Je nutno ještě více podporovat integraci cizinců, existují dobré projekty a nápady, které musí být ale dále podporovány, prosazovány a realizovány, protože integrace by v Německu měla fungovat mnohem lépe.

O jednotlivých kulturách je zprostředkováno velmi málo informací, proto je zapotřebí více mezikulturních výměn a podporovat nejrůznější diskusní fóra napříč kulturami.

Možnosti zlepšení soužití tolika lidí v Německu jsou ve společných oslavách svátků, dále ve vzniku sportovních oddílů, spolků pro kulináře nebo smíšených divadelních spolků. Možností je také setkávání se i např. v tzv. integračních kavárnách, kterých by mohlo do budoucna vzniknout dostatečné množství.

Neuškodilo by ještě více rozumných nabídek dalšího vzdělávání, aby příspěvky mohl zaplatit každý, což by dalo šanci každému zájemci napříč společenskými vrstvami.

Měla by se ještě více rozšířit nabídka jazykových kurzů a aktivit v rámci alternativního využití pro migranty.

S lepší integrací je třeba začít už od malých dětí kvůli snazší oboustranné komunikaci partnerů.

Ve školách by mělo vznikat více projektů zaměřených na poznávání cizích kultur. Možností je pořádat nejrůznější společensky zaměřené semináře a také zajímavé sociální projekty pro lidi různých kultur.

Důležitá je celková podpora kultury a vzdělání pro všechny, úkolem politiků by mělo být zapracovat na rovnosti a šanci získat vzdělání a uplatnění ve společnosti pro všechny bez rozdílu barvy pleti nebo náboženského vyznání.

Soužití v multikulturní společnosti však předpokládá integraci a dodržování národních pravidel, tedy německého právního a hodnotového systému. Jejich porušení nebo nedodržení musí být odpovídajícím způsobem potrestáno.

Úspěšná integrace znamená v Německu akceptaci západního světového názoru a křesťanských hodnot, jinak budou vznikat problémy.

Není možné přihlížet vzniku ghett ani center, kde žijí odděleně jednotlivé kultury. Musí být nastolena přísnější pravidla a zákony pro všechny.

Také přijímání migrantů musí být jasně stanoveno včetně jejich eventuálního vyhoštění nebo odsunu zpět do jejich původní vlasti. Je zapotřebí méně zdoluhavé byrokracie a přijetí přísnějších jednoznačných postihů pro násilné a rasisticky motivované pachatele závažných i opakovaných trestných činů z řad nově příchozích.

Přistěhovalectví do Německa musí být kontrolované. Pro migranty by měly existovat speciální zákony, neboť výměra trestů pro cizince není dostatečně tvrdá, pokud se

opakovaně dopouštějí stejně závažných i drobnějších trestných činů.

Cizinci, kteří v Německu spáchají závažný trestný čin, by měli být bezpodmínečně ihned vyhoštěni zpět do své vlasti. Stejně tak jako ti, kteří odmítají navštěvovat kurzy německého jazyka nebo integrační kurzy pro cizince.

Stát musí důrazněji zasáhnout a dát přistěhovalcům jasně najevo, že musí přispět svým dílem ke společnosti. Je nutné cizince co nejdříve zapojit do pracovního a společenského života, jen tak lze zabránit vzniku jednotlivých ghett.

V zemi musí platit závazná pravidla pro všechny, aby nemohl vzniknout stát ve státě.

Všechna média by měla pravidelně a pravdivě informovat své občany o dění ve státě, i když jsou to nepopulární zprávy ohledně přistěhovalectví, které se týkají především migrantů a žadatelů o azyl islámského vyznání. Je potřeba více objektivity, bez toho nemůže dobře fungovat společnost různorodých lidí.

Je zapotřebí větší otevřenosti, vůle překonávat problémy, více přátelství, jako i mezilidské účasti a spolupráce.

Podle autorky za povšimnutí stojí fakt, že si doposud mnozí Němci sami nejsou ochotni připustit, že jsou zemí přistěhovaleckou, a tudíž i multikulturní. Autorka konzultovala svůj dotazník po příjezdu na vysokou školu v Hofu s místním kolegou, který se na okamžik pozastavil u formulace otázky číslo 8 v souvislosti s výrazem „multikulturní“ společnost Německa. Autorka odůvodnila užití tohoto pojmu přítomností tak velkého počtu cizinců různých etnik, ras, kultur a náboženství v Německu, což dokazuje multikulturní charakteristiku německé společnosti. Pan profesor připustil, že takto dosud neuvažoval a následně konstatoval, že formulace otázky je v pořádku a že multikulturní Německo je již vlastně skutečností. Výsledky výzkumu tak potvrzují měnící se náladu v kulturně rozmanitém prostředí Německa i nejednotné vnímání etické dimenze multikulturality, související s uprchlickou vlnou a integrací migrantů do většinové společnosti. Vybraná populace zkoumaného vzorku dotazovaných (263) tak zcela jistě poskytuje mnoho námětů k dalším úvahám.

6 BUDOUCÍ VÝVOJ A OČEKÁVÁNÍ

I když současný technický pokrok nelze nijak zastavit, nejsme vybaveni ničím, co by napomohlo snazšímu a přesnějšimu nahlédnutí do budoucnosti a co by dokázalo nebo alespoň pomohlo nastínit odpovídající očekávání i možnosti, jak se vyvarovat možných chyb. Autorka se obává, že etická dimenze multikulturality vyvolává a i nadále bude v budoucnu vyvolávat celou řadu otázek i kontroverzí. Představuje multikulturní společnost tedy spíše přínos v rámci obohacení nejrůznějších kultur, nebo naopak dává prostor oprávněným obavám ze všeho cizího, a tedy nebezpečného? Lze vůbec reálně předestřít budoucí vývoj ve světě, potažmo v multikulturní Evropě nebo v Německu, včetně dalších očekávání? Vize ohledně budoucnosti lidstva jsou přitom v dostupné literatuře víceméně negativní. Podle autorky je jisté, že neutuchající masové přistěhovalectví do Evropy, motivované válečnými konflikty a chudobou ekonomicky slabých zemí, ve směru Východ-Západ a „Jih-Sever“, bude v dalších letech i nadále pokračovat.

6.1 Budoucnost světa

V dnešním světě vládne ideologie nároků na absolutní blahobyť, přičemž jakýkoliv hospodářský nezdár je chápán jako zlý úmysl, jako začátek konce. Podle Fištejna (2016, 7–9) připomíná dnešní dusná atmosféra strachu, obav, podrážděnosti a negativní energie za jistých okolností předvečer Velké války, což byla následně první světová válka. I tenkrát k vypuknutí války nebyly žádné racionální důvody, ba naopak byl evropský kontinent ekonomicky a technicky silný, a přece se stal jedním velkým bojištěm. Ve své knize „Za humny je válka“ poukazuje na pocit ztracenosti a agresivitu, které dokresluje denní zpravodajství. Ani dnes si nikdo nepřeje bojovat, navíc je planeta díky informačním a dopravním technologiím dostatečně propojena, a tím se stala pro každého dostupnou. A přece něco chybí. Ta neinformovanost, ta nejistota a obavy... Nikdo vlastně přitom neví, kdo a kde o nás rozhoduje. Brusel? Washington? Podle Fištejna je demotivujícím faktorem falešná koncepce přistěhovalectví, již považuje za klasické stěhování národů. Guenon (2002, 98) v souvislosti s krizí moderního světa uvádí, že všude jsou k vidění slepí, kteří řídí slepé, a jakmile nebudou zastaveni, dovedou je nevyhnutelně do záhuby. Nekonečné diskuse ohledně globální migrace neutichají, a protože je to problém celého světového společenství, vyžaduje migrační politika s ohledem do budoucna globální řešení. Také světová vnitřní politika je myslitelná pouze coby globální politika na ochranu životního prostředí. Ochrana života je, zjednodušeně řečeno, současně i krizí člověka. Co je podstatné, přírodní kapitál v budoucnu povýší mezi nejdůležitější světové zdroje světa. To musí vést zákonitě ke změně paradigmat od antropocentrického k biocentrickému světová názoru. Myslet globálně znamená jednat lokálně, neboť globálně jednat je pravděpodobně těžko myslitelné. Ovšem když tisíc lidí nebo milion nebo dokonce miliarda lidí bude konat lokálně správně, potom může změnit svět svou tvář.

Podle Brauna, Hillebranda (1994, 212–214) bude nové uspořádání předpokládat alternativní životní styl, spočívající v jednoduchosti jako životním principu. S tím souvisí mezinárodní a do budoucna orientovaná solidarita ve smyslu osvobození se z tlaku konzumní společnosti. Princip solidarity je nutno vnímat nejen ve světovém rozměru, nýbrž hlavně v mezilidské oblasti, a mravní charakter v souvislosti s principem bratrství. K alternativnímu životnímu stylu patří život v souladu s přírodou, biologicky zdravý způsob života s ohledem na životní prostředí. Patří sem i zodpovědnost za sebe, sebeorganizace a participace v decentralizovaných strukturách, svépomoc a sebeobstarávání.

Schirach (2015) zmiňuje ústavu Německa, kde je napsáno, že lidská důstojnost je nedotknutelná. Ale to je špatně, neboť lidská důstojnost je každý den vystavena vnějším úskalím a zásahům. Naše svoboda je obětována ve jménu bezpečí, ale protože žijeme v demokratickém státě, lze s tím něco dělat a změnit to. Otázkou bezpochyby je, jestli my to vůbec chceme. Je jisté, že o budoucnosti multikulturního světového společenství lze mluvit jako o období globální mobility. Podle autorky je současnost kulturně homogenních národních států již definitivně překonána, jako by budoucnost patřila multikulturní společnosti, jejímž poznávacím znakem je přítomnost cizinců. Multikulturní společnosti jsou a budou v budoucnosti nepřehlédnutelné, otevřené a bezpochyby vysoce mobilní. Proto je nejen v Německu nebo České republice, ale v celé Evropě v poslední době a vlastně v těchto dnech velmi důležitá otázka lidskosti a schopnosti porozumění a připravenosti pomoci druhým. Aby se cizinec stal normální součástí společnosti, vyžaduje to a bude jistě vyžadovat do budoucnosti od obou stran, jak od cizinců, tak od místních obyvatel, notnou dávku přizpůsobivosti. Dnes toho často nejsou obě strany schopné a ani na to nejsou dostatečně připravené. Reakce na velké stěhování národů v současnosti kolísá mezi dvěma mlýnskými koly, mezi „cizinci, ven!“ a „cizinci, dál!“. Obě reakce jsou pochopitelné, ale také nereálné. Vždyť veškeré průmyslové velké společnosti jsou vlastně již dávno multikulturními společnostmi, a obejít se bez cizinců by pro ně znamenalo velký krok zpátky. Naopak požadavek ohledně stálého přísunu cizinců do Evropy zní také nereálně, uvážíme-li, že snaha otevřít všem chudým lidem tohoto světa cesty do Evropy, leží mimo společenskou možnost i těch nejvyspělejších evropských zemí.

Podle Brauna, Hillebranda (1994, 194–195) se musí přistěhovalecká politika v přistěhovaleckých zemích omezit na to, co je reálně zvládnutelné a realizovatelné. Můžeme se ptát, co je vůbec v této souvislosti realizovatelné? Kdy je překročena vytiženost společnosti skrze migranty? Mělo by se s hospodářskými uprchlíky zacházet jinak než s těmi politickými? Měla by se přistěhovalecká politika řídit jen pouze podle vlastních hospodářských zájmů přijímacích států, nebo z hlediska politicko-humanitárních? Podle autorky je nezbytné zodpovědět také další otázky v souvislosti s tématem etické dimenze multikulturality. Co vůbec čekají přijímací státy od cizinců žijících v jejich zemi? A co naopak čekají cizinci od přijímacích států? Je tedy společensky žádoucí spíše asimilace, integrace, nebo jen pokojná koexistence různých kulturních skupin? A co to všechno bude znamenat pro normální všední život obyvatel v

multikulturní společnosti? To jsou otázky, na jejichž odpovědi si budeme zřejmě muset nějakou dobu počkat.

6.1.1 Projekt budoucnosti

Kleinschmidt (2015, 336) pracoval jako dobrovolník v mnoha krizových ohniskách světa a právě díky mnoha zážitkům a silným příběhům vyloučených lidí se rozhodl vytvořit projekt pro lidi, protože právě o lidi jde. Mnoho zdrojů a kapacit tohoto světa leží ladem. Přitom existuje možnost je spojit a přenést skrze přímé propojení k lidem v utečeneckých táborech, do předměstí měst, do slumů, vesnic i do znovuobnovených oblastí. Jde jen o to vytvořit díky tomuto propojení gigantické globální místo k obchodování se všemi know-how, technologiemi a nejlepší praxí, k čemuž by měli rovnocenný přístup všichni obyvatelé Země. Výměna může probíhat v obou směrech. Neboť každý člověk, ať obyvatel slumu nebo rolník v jižní Indii, může něco nabídnout, co by se hodilo všem nebo z čeho bychom se mohli učit, ať se jedná o efektivně využívanou pracovní sílu, jeho vědomosti nebo jednoduše jeho životní zkušenosti. Každý člověk má svoji vlastní síť, která může něco nabídnout nebo může dál předat informace a návrhy na zlepšení. Těmito zdroji na světě jsme my všichni a naše osobní síťové systémy, které nás mohou přímo spolu spojovat. Už nepotřebujeme telefonní centrály, abychom mohli komunikovat. Můžeme být v kontaktu s každickým člověkem na světě, a to kdykoliv, ať přes Whats App, Facebook nebo Skype, můžeme s ním mluvit a vyměňovat si zkušenosti. Někde na světě přece musí existovat někdo, kdo může udělat něco, aby byl můj problém vyřešen. Ti, kteří mají a využívají toto moderní síťové propojení a vědí, jak ho najít, mají velký náskok. Toto propojení se však musí neustále zlepšovat, aby všichni mohli najít to, co žádají, když to potřebují. Každý, kdo chce něco změnit nebo něco potřebuje, tak to může vlastně udělat mezitím decentralizovaně, aniž by k tomu oslovil nějakou organizaci nebo instituci. Proto Kleinschmidt (2015, 347) začal s tímto projektem a založil organizaci „Planning agency“, která chce pojmout všechny tyto zdroje. Pevně věří, že můžeme dokázat uchopit tyto nerovnosti mnohem efektivněji. Je to pokus o zaregistrování všech globálních nevyužitých anebo málo využívaných technologických kapacit, kapacit z oblasti finančnictví a know-how a především jejich kartografické znázornění. Jde o to, prozkoumat tento svět nejen kvůli ropě nebo diamantům, nýbrž proto, co umí, a pro to, čím můžeme my všichni přispět a co si můžeme dělit nebo jen společně sdílet. Snaží se hledat města nebo síťové systémy, najít lidi, vědce, ekonomy, investory, vynálezce, kteří mají co nabídnout a chtějí se o to s ostatními podělit, nebo ty, kteří to už učinili a jsou připraveni podstoupit s tím spojená rizika. Máme dost kapacit na naší Zemi, aby se umožnil celému lidstvu takový život, který by stál za to žít. Tento projekt je velký, hodně velký, ale v porovnání s tím, co člověk spotřebuje při honbě za nerostnými surovinami, je to nic. Vzhledem ke komunikaci přes mobily v téměř všech zemích je nesmyslné budovat infrastrukturu a systémy 20. stol. včetně dlouhého dálkového potrubí, kabelů a hodně

betonu. Naopak je nutno využít v rámci technického pokroku všech možností třetí průmyslové revoluce. Neboť všichni se tohoto projektu můžeme zúčastnit, všichni mohou mít sen, který se jednou třeba opravdu uskuteční.

6.2 Budoucnost Evropy

V poslední době každodenně budí rozruch sice nepřeborné množství nejrůznějších kontroverzních článků, publikací i oficiálních prohlášení předních představitelů převážně politické a kulturní sféry, ovšem jako blesk z čistého nebe se zjevily na pultech dva románové tituly, které vyvolávají v politicko–náboženském smýšlení západního světa až děsivé fantazie. Autor románu „Podvolení“ (z francouzského originálu „Soumission“) Michel Houellebecq nezmiňuje jedno slovo, jako by bylo zavrženíhodné, a přece je všudypřítomné, přičemž stále ještě přítom odkazuje na možnost osvobození se. Tímto nevysloveným slovem je „islám“ a znamená podvolení nebo taky podrobení se. Vlídnejší vize budoucnosti zde předpovídá pokojné převzetí moci muslimským bratrstvem za podpory kolaborace a oportunistu, kdy předpokládaný zánik francouzské republiky bude postupný a mírný. Román je mimořádně čtivý i působivý díky tomu, že je zasazen na území Francie, kde mají mnohem větší zkušenosti s muslimskými spoluobčany a kde je islám dlouhodobou součástí společnosti, a tedy i samozřejmostí. Děj je situován převážně do Paříže a částečně na francouzský venkov a odehrává se v blízké budoucnosti, proto a možná právě proto se jeví tak reálně. Věrohodně působí také znázornění francouzské politické scény včetně Francoise Hollanda a Marine Le Penové a charakteristika akademického prostředí univerzity Sorbonny, kde působí poněkud podivínský Françoise coby vysokoškolský pedagog v oboru literatura. Obhajobou disertační práce zjišťuje, že jedna etapa v jeho životě, a nepochybně ta nejlepší, končí. Jeho život provází literatura, zejména J. K. Huysmans, protože jen literatura dokáže podle něho navázat s duchem zemřelého hlubší kontakt než jakákoliv konverzace s přítelem. V rozhovoru se člověk tolik neotevře, naopak autor může do svých knih vkládat jakoukoliv hloubku svých úvah a originalitu svých myšlenek. Velká část děje se odehrává na půdě univerzity Sorbonny, a život plyne tak nějak s lehce předvídatelnou jednotvárností. Osamocenému akademikovi vlastně nic nechybí, tedy až na příjemné sexuální chvílky. Vlastní malý byt a auto. Poté, co skončí jeho vztah se studentkou, si letmé chvílky užívá pomocí eskortů ze seznamky. Nejedná se vlastně o žádný příběh, hlavní hrdina se snaží díky četným dialogům s kolegy z akademické půdy najít vysvětlení nenadálých a nově vznikajících politických a společenských změn v souvislosti s volbami ve Francii, včetně popisu jejich reflexe v médiích. Reálný svět se jeví jako dost vzdálený od toho akademického, neboť hlavní životní náplní vysokoškolského pedagoga Françoise je jeho práce, i když po dosažení určitého stupně vzdělání je znát jeho vyhoření, ztráta zájmu i chuti dosáhnout dalšího úspěchu, přičemž zcela akceptuje svůj osamělý život i předvařené jídlo z fast foodů a supermarketů. Volební vítězství muslimského kandidáta Bena Abbese je spojeno s jeho

ambiciózním projektem, jenž počítá s konverzí křesťanů a bezvěrců k islámu, v případě Židů se očekává jejich odchod z Francie do Izraele. Cílem ambiciózního nového prezidenta je realizace evropské integrace, chce stát v čele rozšířené Evropy, jejíž součástí by byly země kolem Středoziemního moře. Zmiňován je i projekt Eurábie, arabizované Evropy a tedy široké proarabské politiky. Překotné změny ve Francii zasáhly všechny sféry, nevyhnuly se ani té univerzitní. Vítězství muslimské politické strany ve volbách sice může na chvíli vyznít jako fikce, otázkou zůstává, do jaké míry, a jestli vůbec, může být do budoucna reálná. V závěru rezignovaný hlavní hrdina pod tíhou změn zcela dobrovolně konvertuje k islámu, díky čemuž si nejen zachová své místo na univerzitě, navíc se mu třikrát zvýší plat a on zakusí výhody polygamie, tedy možnost vybrat si s příchodem nového akademického roku některé ze sympatických studentek a pojmout je za své zákonité manželky, čímž zcela vystoupí ze světa samoty. Toto vše bere jako šanci na druhý život, a ne jako vlastní rezignaci související s nově nastolenými poměry ve společnosti. Podle autorky si můžeme klást spoustu otázek, co člověka vede ke konverzi k islámu. Výhoda může spočívat v právu mít více manželek, které zaopatří domácí krb a jejichž údělem je péče o domácnost, děti a manžela. Řeč ovšem nemůže být o nějaké emancipaci či kariérních snech žen, na vedlejší kolej se odsouvají jak možnosti jejich studia, tak otázky související se zaměstnáním. Vize blízké budoucnosti Hollebecqa tak naplňuje spokojená atmosféra všech obyvatel, harmonické rodinné prostředí, absence bídy, nízká kriminalita a zanedbatelná nezaměstnanost. A předepsaný recept na tento spokojený život je islám, protože jen v islámu člověk dojde stejné mety, pokud se podvolí bohu. To, co člověku chybí, je víra. Možná právě absence víry způsobila, že hlavní hrdina hledá něco nového, jiného. Román zde nepředstavuje náboženství jako nějakou ideologii nebo filosofický názor, neslouží jako prostředek, jak chápat svět a naši existenci v něm. Islám je tu chápán jako návod na uspořádání společnosti a na život jednotlivce v něm. Konverze k islámu není žádné usebrání se z reality sám k sobě, ani není vidinou přijatelnější verze posmrtného života, ani není vírou v lepší hodnoty. Konverze k islámu je po výhře muslimské politické strany jen prospěchářským tahem včetně stability zaměstnání a možnosti mnohoženství. I když je v současné Francii islám součástí jejich životního prostoru, vyvolalo uvedení tohoto románu na francouzský trh nejrůznější reakce. Na jedné straně na někoho může působit jako důmyslná věštba budoucnosti, na druhé straně spousta lidí tento román odsuzuje a považuje ho za příliš negativní a islamofobní. Neuvěřitelně vyznívá také skutečnost, že právě v den vydání tohoto románu byl uskutečněn brutální teroristický čin v redakci humoristického časopisu Charlie Hebdo.

Ještě temnější vizi budoucnosti totalitního božského státu nastínil Boualem Sansal ve svém románu „2084 – Konec světa.“ Název svatého náboženství v jeho románu není islám. Vypráví o muži, který je po dlouhé době propuštěn ze sanatoria a po cestě ho pochytí či infikuje zárodek pochybnosti a tím i revolty. Ati coby nevinný pošetilec a jako zrnko písku ve víru bezproblémové víry se tak najednou stává veřejnou hrozbou. Tuto víru nazývá

autor „gkábul“, souhlas, což je název svaté knihy, ze které Abi jako vyslanec boha zvěstuje jeho božské učení. Bůh je zde zvaný Yolah. Člověk při tom nemá žádnou sílu nebo moc názoru, přičemž nevědomost je v gkabulu silnou stránkou. Všechno racionální je absurdní. Nebo naopak. To je princip Abistánu, země věřících, ve které je iluze pravdou a věřící si nejsou schopni uvědomit, že by mohl existovat nějaký jiný princip lidského bytí. Říší procházejí davy poutníků a devětkrát denně zve kněz k modlitbě. Každý čtvrtek jsou po hodině velkého uctívání všichni darebáci, zločinci a odpadlíci, kterých je kupodivu stále ještě dost, popraveni na stadionu, a to kvůli povznesení mysli davu lidí. Tento román navazuje na George Orwella „1984“, aniž by byl pouhou napodobeninou. Bere si na mušku brutalitu jako pokrytectví náboženského totalitarismu, jež v tzv. „islámském státu“ nabyl monstrózní podoby. Boualem Sansal pracoval do r. 2003 jako úředník na alžírském ministerstvu průmyslu a už v 90. letech zažil, jak tehdejší islámská fronta spásy uvalila jeho zemi do občanské války, ve které zemřela spousta lidí a kde stále ještě nepřekonané následky v Alžírsku do dneška přežívají v podobě tupého snášení. Tuto zkušenost boje na život a na smrt mezi „Alláhovými blázný“, což je titul dřívější Sansalovy eseje, a mezi vojenským režimem znázorňuje v detailech a s posměšnými narážkami. Používá neobratný oficiální jazyk všech vyhlášení, tzv. „abilang“. Vysoký velitel, zvaný jeho excelence Duc, existuje jen jako fáma a za ním se schovává nedoceněný a těžce nemocný alžírský prezident Abdelaziz Bouteflika, jenž je v očích veřejnosti značně nejistý. A právě jeho brzo očekávaný skon pak vyvolá v labyrintu paláce a v hlavním městě Abistánu celou řadu intrik mezi různými klany vládnoucí elity včetně nečekaných spiknutí. Pravda a lež zde existují jen za předpokladu, že na ně věříme. O co vlastně v tomto nepřehlédnutelném zmatku na konci jde, je na jedné straně stejně reálný a na druhé straně pouhý iluzorní sen, namísto aby bratrstvo oněch 40 nejvyšších hodnostářů zřídilo sbor zástupců a natrvalo z obyvatel Abistánu, jistě upřímných ctitelů Yolaha, stvořil svobodné lidi. Stejně tak, a sice velmi nepravděpodobně, by mohl tento sen skončit otřesným krveprolitím, přičemž by se nic nezměnilo, protože Abistán je Abistán a Abistánem zůstane. Sansalova černá vize budoucnosti a zúčtování s islamismem je radikální, protože nepřipouští žádný kompromis. Konec světa začíná v roce 2084 po poslední a konečné planetární svaté válce, ve které sama Amerika coby tehdejší velký bratr neúspěšně rozpoutala nukleární peklo. Tehdy vidí oko Abise nový svět zaslepeným pohledem. Román „2084“ je mnohem horší a temnější než „Podvolení“, přičemž Sansal popisuje pravdivý náboženský totalitarismus a přitom předpovídá vítězství extremistů. Nutno podotknout, že jeho vize budoucnosti je dosti srozumitelná a pochopitelná. Avšak náboženský totalitarismus v r. 2084 nenechává žádný prostor pro jakýkoliv vývoj, evoluci nebo pokrok. V absolutní současnosti Abistánu muselo být pod dohledem boha a jeho vyslanců všechno přejmenováno. Co bylo předtím, bylo rukou Abise zapečetěno, jako by dříve nic neexistovalo, takže nový život nemůže být v žádném případě poskvrněn od chabých předchůdců. Přeneseno do syrského reálu to znamená, že válečné centrum Palmyra musí být zničeno. Počty mrtvých jdou ve svaté válce do milionů, na jejím konci

si na ně však nikdo nevzpomene, historie totiž nezaznamenala nic kromě konečného vítězství. Jednoho dne nastává věčný mír, a s tímto mírem je nevyhnutelně spojeno to, že vymaže veškeré vzpomínky a počítadlo nastaví zase na nulu. Nutno podotknout, že pro silně věřící muslimy je tento příběh neuvěřitelnou provokací, neboť vychází z toho, že po Mohammedovi, i když jeho jméno v románu nenajdeme, přijde další prorok Abi. Bůh tedy ještě neřekl poslední slovo. A když ho řekne: „2084“, bude toto datum založení stejně nadčasové a bezvýznamné, leží až po apokalypse. Potom se ohlásí nový čas, což neznamená v žádném případě nějaký ráj, nýbrž naprostou prázdnotu a nehybnost, až z toho mrazí. Sansal vidí existenci budoucnosti islamismu v jeho nihilismu, protože bytí světa byla jeho prázdnota, což ale nebránilo světu v jeho existenci a svět byl vyplněn nicotností. Náboženství je klamným léčebným prostředkem, přináší smrt. Víra je zde sebezničením, jeho vysvobození je otroctvím. Skeptik Sansal zbavuje tímto náboženství ve své vizi jednoduše schopnosti budoucnosti. Jediná cesta k uzdravení a ke štěstí vede do doby zpátky, do světa před rokem 2084. Na své dlouhé a nebezpečné cestě ze sanatoria do hlavního města Abistánu slyší Ati o tajných zbytcích minulosti, o ghettech odpadlíků a o existenci mysteriózního místa či lokality, jehož objevení odkazuje na utopii ještě půvabnějšího světa, než vypovídá říše víry. Dokonce má existovat hranice říše, někde na konci slepé uličky víry, na jejíž druhé straně pulsuje pravděpodobně nějaký jiný cizí život, ačkoliv to vůbec není možné, neboť vláda boha je ze své podstaty neomezená. Ati na své cestě potkává lidi odsunuté, odstrčené, úplně jiné než jsou vojenští špióni, vyzvědači, udavači nebo zautomatizovaní úředníci systému, jejichž jediná činnost souvisí s vystavováním papírů, jejich orazítkování a předání dál. Abistán je vlastně jakousi vyčištěnou zemí věřících s pověstí o rozkladu a konci světa. Popisovaný svět a postavy, které jím prostupují, zůstávají bez těl a kontur. Osoby jsou jakoby odpeckovány a zbaveny vlastní podstaty. V říši žijících nebožtíků má člověk ve své revoltě potíže, jak nalézt cestu zpět do života. Závěr nebo ukončení celé té konspirace zůstává nejistý. Zkoprnělý a ztuhlý Abistán je ve své božské podstatě jakýmsi impériem téměř bez žen, a nejspíš také snad právě proto plný násilí a smrti. Je to, jako by Ati a jeho společníci zapomněli, že existuje ženskost, jako by neměla láska a erotika v pustém prázdnu, které se rozprostírá před očima boha, žádné místo. Leick (2016, 124) považuje Sansalův román za znepokojivý a mnohem černější, než je dílo Houllebecgovo, hlavně kvůli tomu, že vylučuje jakoukoliv možnost osvobození se z říše totalitního božího státu.

Jestliže hlavní schopností literatury je podle autorky vyjadřovat se k univerzu, v němž žijeme, a provokovat otázkami i nejrůznějšími komentáři, dva výše zmiňované romány bezpochyby vyzývají a vlastně i provokují k dalším a dalším otázkám i hlubšímu zamyšlení nejen v souvislosti s vizí naší budoucnosti, ale i s naším mravním jednáním současnosti.

6.3 Budoucnost Německa

Můžeme se donekonečna přít o to, jestli multikulturní společnost představuje cosi vítaného, potěšitelného, nebo ne. Bude existovat tak či tak. Jestli ji chceme, není tou správnou otázkou, protože stejně jde jen o to, jak jsou občané schopni se s ní vypořádat. Cohn-Bendit, Schmid (1992, 14) uvádějí, že v Německu nebude perspektivní ani „melting-pot“ (z aj, volný překlad: tavící kotel), ani mnohonárodnostní stát. Ale ani Německo, které patří pouze Němcům. Bude to něco, co leží někde mezi tím, žádný chaos, žádný jazykový a mravní zmatek, čehož se mnozí obávají, ovšem ani žádné velké vysvobození, v což doufají ti ostatní. Již v r. 2001 nabádal Herbert (2001, 343–344) k vytvoření racionálního a zvladatelného řízení procesu přistěhovalectví do Německa včetně konceptu přistěhovaleckého zákona, což považoval z hlediska vnitřně politických důvodů za nevyhnutelné a také důmyslné. I když by tento zákon jistě nevyřešil problém přistěhovalectví, motivovaného chudobou, racionalizoval by jeho omezení nebo vymezení a řízení, což by mohlo vést převážně ke stanovení přistěhovaleckých kvót hospodářsky odůvodněných a nábožensky diferenciovanych. Fištej (2016, 216) uvádí výrok německého prezidenta Joachima Gaucka ohledně toho, co vznikne na místě dnešního Německa. Nebude se podobat vzhledem, nebude mít společný původ, ani sdílenou kulturu nebo jazyk, ale bude to existence společenství různých lidí. Buschkowsky (2016, 9–10) mluví o tzv. „jiné společnosti“ (z něm. „andere Gesellschaft“) v Německu, přičemž tento termín je přinejmenším mnohoznačný. Může to být společnost, která se v Německu v posledních desetiletích vyvíjela a jež se podle Buschkowského výrazně vzdálila od té společnosti, která ho svými hodnotami postupně utvářela. Jinou společností mohou být ale i jiná etnika, která svými kulturními, náboženskými a civilizačními zvláštnostmi formují naše všední dny. Jiná společnost může být nábožensky dominantní se svými úhly pohledu nebo vyznáním, které jsme z naší historie dosud neznali. Ještě před lety se německá společnost odvolávala na své křesťanské kořeny, a tak se taky chápala. Dnes se nikdo nediví známým výrokům předních německých vládnoucích politických činitelů, že islám patří k Německu. Termín „jiná“ společnost lze tímto podle autorky chápat nejen v souvislosti s dnešním vývojem v Německu, ale nepochybně také s tím budoucím.

Úspěšnou integrační politikou je dobrá politika jak vzdělávací, tak sociální a ekonomická. Německo bude s nejvyšší pravděpodobností také v budoucnosti nadále magnetem pro spoustu přistěhovalců, neboť je ekonomicky silné a politicky stabilní, navíc s lákavým sociálním programem. Díky své poloze uprostřed Evropy je přitom relativně snadno dostupné a vzhledem k demografickému vývoji spojenému se stárnutím a úbytkem obyvatelstva je tento příliv lidí současně pro Německo důležitou šancí do budoucna. To znamená, že je stále naléhavější stanovit si pro přistěhovaleckou společnost Německa jasné cíle a řešení. Sem patří především regulace přistěhovalectví a také uspořádání soužití tolika rozdílných lidí v rámci heterogenní společnosti. Úspěšná integrace nově

příchozích do většinové společnosti předpokládá přínos všech zúčastněných, nové impulsy, hledání nových konceptů a řešení. Základem všech těchto aktivit by měla být jasná diferenciací uprchlíků a migrantů na všech úrovních, neboť migrace se dotýká všech úrovní v jednotlivých zemích, spolků, komunit, ale i Evropské unie a všech původních zemí, ze kterých lidé utíkají. De Geus (2016, 15–17) uvádí pět kroků, jež povedou k úspěšné integraci, a sice je to odchod a útěk, integrace na místě původu, integrace skrze vzdělávání, integrace skrze práci nebo pracovní zařazení a posledním krokem je soudržnost celé společnosti. První krok nabádá k tomu, věnovat se příčinám vyhnání a útekům stejně jako odsunům včetně hledání společných evropských odpovědí na uprchlické hnutí. Je důležité zajistit se sousedními státy jednotné azylové řízení, jež by odpovídalo evropským hodnotám i vzniklým výzvám. Je nutné se podívat na země původu, které jsou zmítány válkou a chudobou, jen tak lze překonat a zvládnout příčiny vystěhování a uprchlictví. Je nutno vytvořit společné konkrétní koncepty na pomoc uprchlíkům, je třeba se vypořádat se zdoluhavým procesem byrokracie a zajistit přímou pomoc v postižených zemích. Podle De Geuse je Německo povinné nejen pouze z humanitárních důvodů, ale také kvůli pozadí vlastní historie poskytovat útočiště lidem, kteří utíkají před válkou a násilím. Požadována je jak lidskost, tak ochota pomáhat druhým. Nezbytným předpokladem integrace na trhu práce a do společnosti je vzdělání. Pracovní oblast se koncentruje hlavně na děti a mladou generaci, přičemž by měl mít každý stejnou šanci na vzdělání, které není možné bez příslušných jazykových kompetencí. Nutné je nabídnout ještě větší množství příslušných vzdělávacích kurzů a projektů s cílem dalšího vzdělávání nově příchozích. Klíčem k účasti ve všech sférách společenského života je práce. V rámci zjednodušení integrace je třeba zapojit nově příchozí co nejdříve do pracovního procesu, což není možné z důvodu zdoluhavého právního procesu německé byrokracie. Proto se doporučuje včas podchytit dosažený stav vzdělání, pracovních zkušeností a praxe, dále pracovní perspektivy uprchlíků, a předat je pracovní agentuře práce tak, aby nejpozději do 3 měsíců mohlo být nastartováno jejich pracovní zařazení. Také přesídlení z uprchlických ubytoven do normálních bytů by nejpozději do 3 měsíců urychlilo zprostředkování jejich pracovních a vzdělávacích poměrů. Posledním a velmi důležitým krokem pak musí být soudržnost společnosti. Je otázkou, jak co nejlépe zachovat a posílit soudržnost stále pestřejší společnosti v Německu. V centru pozornosti je každodenní kontakt s náboženskou a kulturní rozmanitostí. Zatímco základním krokem ke společenské integraci je cesta v oblasti pracovního zařazení a vzdělání, skutečný příchod do nové země znamená ještě mnohem víc, a sice život v kultuře jiných a být součástí společnosti, aniž by byly potlačeny jeho kulturní kořeny. I když tomu pohled na současnou situaci problémových zemí původu uprchlictví nenasvědčuje, z hlediska dlouhodobé perspektivy by mohla nastat ještě jedna možnost, 6. dimenze, která je stále ještě pro mnohé nadějí. Je to návrat uprchlíků a migrantů do jejich původních vlastí. De Geus (2016, 17) uvádí v této souvislosti výrok současného německého ministra zahraničí Franka Waltera Steinmeiera, jenž

konstatoval, že Němcům není dovoleno neuspět a že naopak musí zkusit všechno, co by pomohlo vyřešit nově vzniklé problémy. Tón debaty v oblasti uprchlictví je stále ostřejší s ohledem na stoupající tendence radikalismu. Dohnanyi (2016, 62) odkazuje na slova kardinála Reinharda Marxe, který apeluje na ohleduplnost a základní křesťanské hodnoty lásky k bližnímu. Týká se to základního lidského práva na azyl a naší odpovědnosti, jíž se nelze jen tak zbavit. Věří, že to Německo společně zvládne, varuje však, jako někteří přední politici, před paušalizací. Pro lidi je na světě základem láska, a kdo miluje, nebude chudší, nýbrž bohatší.

Příliv uprchlíků a migrantů do Německa příliš nepolevuje, s největší pravděpodobností bude jejich počet neustále narůstat. Groth (2016, 03) vidí s ohledem na nedostatek odborných pracovních sil a demografický vývoji tento velký příliv tolika lidí jako velkou výzvu a současně šanci pro Německo za předpokladu, že se podaří všechny tyto nově příchozí integrovat do většinové společnosti. Německo je a bude do budoucna nuceno přistěhovaleckou zemí i nadále zůstat především z demografických důvodů. Buschkowsky (2016, 27–28) uvádí, že ještě v tomto století se sníží počet obyvatel Německa z cca 80 mil. na cca 46 mil. Z toho bude 25 mil. přistěhovalců a jejich potomků a 21 mil. původních Němců (z něm. Biodeutsche). Budou extrémně přibývat počty starých lidí, do r. 2050 vystoupí podíl lidí starších 65 let v Německu na 45 %. Nejen díky velkému podílu starších lidí, ale i kvůli zvyšujícímu se očekávání jistého životního standardu budou explodovat sociální výdaje. Zatímco v r. 2000 vycházel na cca 4 výdělečně činné osoby 1 důchodce, v r. 2030 se očekává, že na 1 pracujícího připadne 1 důchodce. Bylo by nejlepší, aby si ho vzal k sobě domů, ušetřilo by to náklady za ubytování. S blížícím se odchodem se enormně zvýší také lékařské výdaje. V pozadí tohoto problému stojí nízká porodnost, Německo by potřebovalo 1,0 až 1,2 mil. porodů ročně kvůli společenské regeneraci a kvůli udržení konstantního počtu obyvatelstva. To konkrétně předpokládá 2 porody na zdravou ženu, v současné době je to pouze 1,4. Za zmínku stojí také fakt, že 20 % mladých lidí opouští v Německu školu bez dokončení, což celkový problém a stav nesnižuje. Dalším problémem je každoroční odchod přibližně 150 000 akademických pracovníků ze země. Ve výsledku to znamená, že ročně odpadá více než 280 000 obyvatel coby opor hrubého domácího produktu. Z toho vyplývá nezbytnost stimulovat do budoucna na jedné straně vyšší porodnost, na straně druhé vábit kvalifikované odborné pracovní síly z ciziny. Proto Německo musí i do budoucna zůstat přistěhovaleckou zemí a dál konkurovat světu, ač si to mnozí politici dosud nejsou ochotni připustit. To se však neobejde jak bez strukturované, tak koncepční přistěhovalecké politiky.

V současné době zažíváme v různých oblastech lidského života a spolusoužití změny historického rozměru. Lze se tedy vůbec v této převratné éře vyjadřovat o budoucnosti sjednoceného Německa v r. 2030? Klaunder (1993, 455) uvádí, že hospodářský a pracovní svět v roce 2030 bude záviset, nehledě na politické vlivy, především na vládnoucích rámcových podmínkách v oblasti techniky, ochrany životního prostředí, mezinárodních vztahů, obyvatelstva a světonázoru. Zkušenosti jasně ukazují na existující sekulární

tendence v hospodářství a společnosti. Příliv uprchlíků je podle zastánců přistěhovalectví především výrazem pozitivního obrazu Německa a náklonnosti k světónázoru zemi, které poskytuje ochranu a nabízí perspektivu.

Podle Herberta (2001, 345) přispěla německá zahraniční politika posledních 120 let k tomu, že se tak jako tak nevyhnutelné problémy a potíže s přizpůsobením se v kontextu s procesy stěhování a migrace ještě více násobily. Byl by omyl se domnívat, že se v rámci přistěhovalecké politiky problémy přistěhovalectví samy hned vyřeší. Masová migrace do Německa, které hraničí s 9 sousedními státy a leží ve východní části evropského pásma blahobytu, a s ní spojené vnitřněpolitické nesváry, především napětí mezi přistěhovalci a sociálně slabou vrstvou místních obyvatel, nejsou žádným zvláštním vývojovým rysem, spíše normálním stavem. Přizpůsobit se tomu není ani vyšším principem morálky, spíše moudrostí.

Münkler M. a H. (2016, 46–51) používají ve své nové knize termín „noví Němci“ (z něm. Die neuen Deutschen) v souvislosti se současným a hlavně budoucím Německem, protože proudy nově příchozích uprchlíků mění celou společnost, včetně místních obyvatel. Není to žádná katastrofická vize, spíše pozitivní, která považuje příliv uprchlíků do Německa za výzvu pro celou zemi. Je to obhajoba otevřenosti světu a snaha o vzájemné přiblížení obou stran, jak nově příchozích, tak místních. Řeč je o projektu, který má vytvořit z přistěhovalců do Německa Němce, ale od „být Němcem“ do „stát se Němcem“ je nutno ujit řádný kus cesty. Z tohoto projektu pak může vzniknout vítězná konstelace (z aj. Win-win), z níž by profitovala jak německá společnost, tak nově příchozí. Zabránit by se mělo jejímu fundamentálnímu odmítání a nenávisti, protože rozložená společnost na společných úkolech může ztroskotat. Je jisté, že k tomu „být Němcem“ nebo se jím stát, patří rozhodně přihlášení se k ústavě. Integrace přistěhovalců je a bude dlouhodobý proces, při němž musí spolupracovat stát, pracovní trh i civilní společnost. Rohe (2016, 320–321) v souvislosti s rozmanitou německou společností poukazuje na měnící se poměry směrem do budoucnosti, od vzájemného negativního vnímání je to cesta ke společenskému soužití, rozhodující bude poznat především to společné v souvislosti s jinými kulturami a toho využít k dalšímu poznání. Německo jako stát garantuje rozmanitost a změny uvnitř svých daných hranic. Již nelze jen tak oddělit Orient od Západu, ani lidi nejrůznějších osobitostí a původu v zemi. Namísto paušalizování, potřeby zatracování a idealizace je třeba vymyslet nějaké heslo pro setkávání a posuzování neznámých lidí v rámci společenského soužití, a tím je férové jednání nebo férovost všech zúčastněných.

Podle autorky však to, zda se zdaří integrace uprchlíků v Německu, nebude do budoucna záležet pouze a jenom silně na vývoji konjunktury, pracovním trhu a politické moci v zemi, nelze opomíjet etickou dimenzi multikulturality. Tedy oblast porozumění v rámci společného soužití a vzájemné komunikace, jak dokreslují výsledky provedeného výzkumu autorky. Je nepochybné, že nastávající výzvy budou obrovské nejen pro Německo, ale nepochybně také pro celou Evropu a celý svět.

7 SHRNU TÍ A ZÁVĚR

Disertační práce ukázala historické a mezinárodní souvislosti přistěhovalecké a azylové politiky Německa ve snaze o co nejvíce objektivní pochopení možných alternativ současné německé politiky spojených s otázkou etické dimenze multikulturality. Historie jasně ukazuje, že stěhování, stýkání a potyčky národů a kultur k Evropě bytostně patří. Současná Evropa čelí tváří v tvář příchodu ohromného počtu migrantů, což vyžaduje nezbytné změny, na něž ovšem nejsou Evropané dostatečně připraveni. Je nutné si uvědomit, že migrační vlny nejsou žádným ojedinělým jevem, nýbrž součástí historického a zcela evidentně také budoucího vývoje. Ukazuje se, že otevřená náruč vstřícné politiky a především štědrý sociální systém Německa je lákadlem pro velké množství běženců. V posledních letech se musí vyrovnat s faktem, že je jednou z nejatraktivnějších přistěhovaleckých zemí světa a současně také terčem kritiky z řad široké veřejnosti. Za povšimnutí ovšem určitě stojí to, že strůjci aktuální problematiky v souvislosti s přistěhovalectvím poslední doby v rámci ohromné migrační vlny do Evropy jsou právě Němci, přičemž oni v ní vidí především rapidní hospodářský rozkvět země i kvůli nezadržitelně stárnoucí populaci v Německu. Současné Německo je podle autorky sice tolerantní a emancipovanou zemí, kde žije různorodá směsice národů, kultur a náboženství a jež žije multikulturně a mnohonárodnostně, ovšem dosud jej neustále provází vzpomínky na vlastní minulost.

Evropa má sice mnoho společného, přesto se jednotlivé evropské země od sebe liší, takže jen stěží lze očekávat vznik jednotné evropské kultury. Smutnou pravdou přitom zůstává, že kulturní globalizace bezpochyby silně pokulhává za tou ekonomickou, i když jsme si vzájemně všude na světě díky ohromnému rozmachu nejrůznějších komunikačních technologií vlastně dosti blízko. Dnešní změněnou technickou dobu charakterizuje dorozumívání v souvislosti s řečí internetu a počítačů, patří sem filmy a obrazy, chybí tu však nějaký společný univerzální jazyk. Proto neustále nabývá na významu jazykové, historické a etické vzdělání kvůli pochopení mentality jiných národů a jejich přístupů ke skutečnostem. Etická dimenze multikulturality odráží nutnost jisté odborné, historické, jazykové, kulturní a psychologické přípravy na interkulturní komunikaci s tím, že jen tímto způsobem lze nalézt cestu, jak se lépe vcítit do těch neznámých druhých, tzn. jistou empatii, vstřícnost a respekt vůči nim, což je nezbytnou podmínkou úspěchu na poli komunikace s nově příchozími. Na straně druhé ovšem nesmí chybět přesně dané zákony, platné v dané společnosti pro všechny občany odlišných ras, kultur i náboženství, a to bez výjimky. Jen tak lze zachovat lidskou etickou tvář multikulturality se vším všudy, jen tak lze předcházet nejrůznějším nedorozuměním, válečným konfliktům i hanebným teroristickým činům. V současném multikulturním světě bohužel nenalezneme v žádném knihupectví nebo ve vědeckých knihovnách jedinou správnou odpověď na časté každodenní otázky, jak se máme orientovat v tomto barevném světě, jak se chovat slušně a přiměřeně, jak vést srozumitelnou komunikaci

s lidmi z opačného koutu světa s cílem dosažení rovnocenného postavení na poli interkulturní komunikace. Nevíme, jak se chovat vůči nově příchozím cizincům a migrantům v souvislosti s jejich integrací do většinové společnosti. Ať se jedná o dodržování pracovní doby, přestávky na modlení, požadavky na speciální stravování (halal maso), zahalování muslimských žen a respektování společenských norem ze strany utečenců a cizinců v běžném životě většinové křesťanské společnosti.

Je proto pochopitelné, že vzhledem k předpokládanému dalšímu nárůstu přistěhovalectví v dalších letech do Evropy sehrává školství v této době klíčovou roli, protože především mladá generace představuje budoucnost. Provedený výzkum autorky dokazuje význam a důležitost oblasti vzdělávacího systému pro úspěšnou integraci nově příchozích do většinové společnosti. Je nezbytné zacházet ofenzivně a rozhodně s náboženskou intolerancí a nesnášenlivostí jak ve školách, tak na univerzitách, ale i na pracovišti, v justici nebo v médiích. Špatnou cestou se jeví vyhýbání se konfliktům. Nesmí chybět ani adekvátní personální vybavení a proškolení v daných oblastech. Proto je a bude cílem dnešní výchovy a vzdělávání integrace všech žáků a studentů z rozdílných kulturních a etnických skupin do širšího multikulturního prostředí při zachování jejich osobní a kulturní identity, včetně respektování základních lidských a občanských práv, svobod a hodnot. Součástí je identifikace národností a etnik se zemí, kde žijí, a také jejich osobní integrace. Právě multikulturní výchova jako neustále se vyvíjející se proces zprostředkovává pozitivní vnímání a hodnocení odlišných kulturních systémů. Všeobecně roste význam rozšiřování interkulturní kompetence, která zahrnuje nejen znalost cizího jazyka, ale také kulturních reálií, patří sem i kulturní vnímavost a akceptace všeho cizího a neznámého. Autorkou provedený dílčí výzkum v oblasti školství a vzdělávání by měl přispět k lepšímu pochopení oněch kulturních diferencí a k možnostem jejich následného odstranění. Výsledky šetření v souvislosti se zmapováním multikulturní situace v univerzitním prostředí Německa mohou být zcela jistě přínosem k rozvoji interkulturní kompetence nejen v prostředí českého školství a vzdělávání, nýbrž i v jiných společenských sférách, jako je oblast ekonomiky nebo cestovního ruchu.

Provedený výzkum a rozdílné výsledky daného šetření z let 2014–2016 potvrzují turbulentně se měnící německou multikulturní společnost, včetně její etické dimenze. Zatímco dotazovaní v letech 2014–2015 spatřovali v nově příchozích spíše kulturní a pracovní obohacení německé společnosti, v následujícím roce 2016, kdy se Německo nelehko vypořádávalo s velkým přívalem migrantů, hodnotili respondenti jejich příchod nejen jako obohacení, ale současně také jako ohrožení. Výsledky šetření jasně ukazují, jakým způsobem se mění nálada ve společnosti i chápání aktuálního tématu multikulturality. Z šetření vyplývá, že pokud se nezdaří integrovat nově příchozí, především mladou generaci, bude to znamenat jen jejich vyčlenění, stagnaci ve vývoji a selhání celkového konceptu. Dotazníkové šetření jasně naznačuje, že především častá jazyková nevybavenost nově příchozích a nedostatek informací a znalostí všech kulturních rozdílů ztěžuje v multikulturním Německu jak počáteční, tak celkovou integraci

a tím podporuje vznik vlastní paralelní společnosti a obávaných ghett. Německo už v minulosti dokázalo, že si umí poradit s krizemi. Avšak vlivem ohromného počtu nově příchozích je Německo pod velkým tlakem, což mnohdy vede jen ke vzniku rychlých a krátkodobých řešení.

Provedený výzkum ukazuje možnosti rozšíření nabídky jazykových kurzů, konkrétně německého jazyka pro cizince, ale také jazyků východoevropských a orientálních, které požadují samotní obyvatelé Německa za pro ně velmi přínosné. Podle mnohých dotazovaných je v Německu nutné uzákonit povinnou výuku německého jazyka pro všechny příchozí cizince bez výjimky. Ti by měli navíc dodržovat pevně stanovené zákony, normy a předpisy nové země. Jejich nedodržení či nerespektování by mělo být jasným důvodem k adekvátnímu potrestání nebo eventuálnímu vyhoštění ze země. Z výzkumu také vyplývá, že uznání právního pořádku považují dotazovaní za základ vnitřní stability státu, a to musí být vyžadováno od všech bez výjimky. Jádro tvoří akceptace státního monopolu moci a odmítnutí každé formy vlastní justice. Podstatné předpoklady tvoří vůle a způsobilost, jež vycházejí z kulturního zázemí lidí, a také norem a hodnot, jež si nově příchozí osvojují.

Kromě toho je nutno co nejdříve začít s integrací nově příchozích zlepšením zdoluhavé německé byrokracie již na začátku jejich příchodu do země, kritizována je celková nepřipravenost integrace cizinců do nové společnosti. Lepší integrace lze dosáhnout dle výsledků výzkumu pomocí větší vzájemné informovanosti v souvislosti s odlišnými kulturami, a to jak formou bohaté nabídky nejrůznějších kulturních akcí nebo zajímavých sociálních projektů, tak vznikem různých kulinářských, sportovních a kulturních spolků nebo integračních kaváren pro všechny zájemce. Dotazovaní vidí možnost zlepšení lepšího vzájemného soužití s nově příchozími ve větší a pravidelné objektivní informovanosti ze strany médií, zvláště pokud se jedná o zprávy týkající se migrantů a žadatelů o azyl. Bez vzájemné otevřenosti, tolerance, respektu, ochoty a vůle spolupracovat však podle většiny dotazovaných nebude možno dosáhnout v Německu kýžené očekávané integrace, protože to nejdůležitější je udělat všechno pro to, aby se zabránilo vzniku nebezpečných ghett a paralelních společností, úzce souvisejících s narůstající kriminalitou a nezaměstnaností nově příchozích. Jen takovým způsobem se příchod spousty cizinců do německé společnosti může stát především profitem z hlediska ekonomického a současně také očekávaným vzájemným kulturním obohacením.

Je nutné mít na paměti, že neřešení problémů souvisejících s otázkou multikulturality se může stát sociální časovanou bombou. Je to o hledání jiných cest, kromě těch politických, nevyužité možnosti autorka vidí právě v oblasti vzdělávání, psychologického a sociálního působení, které by tyto problémy pomohly v nejbližší budoucnosti alespoň nějakým způsobem zmírnit. Nemělo by se zapomínat na to, že zpravidla jsou uprchlíci na začátku vysoce motivováni se nějakým způsobem zapojit do dění v nové společnosti. Jakmile ovšem budou žít izolovaně ve společných ubytovnách s mizivým kontaktem s místními

obyvateli, nebudou mít možnost se socializovat ani používat nově nabytý jazyk v praxi. Češi jsou často považováni za skeptický a xenofobní národ plný kulturního nepochopení a mající potíže se vypořádat s minoritním romským obyvatelstvem. I když v bibli je zakotvena naše křesťanská povinnost pomáhat bližnímu svému, který je v tísní a nouzi, o etické dimenzi multikulturalismu však mohu mluvit do té doby, než je ohrožena moje vlastní bezpečnost, bezpečnost mojí rodiny a mých nejbližších, potažmo moje identita nebo identita celého národa. Naši předci vybudovali naši vlast v potu a se ztrátami na životech, proto uprchlictví mladých mužů z válečných zón svých vlastí do blahobytu západní Evropy není bezpochyby tím pravým a ideálním řešením, ale je zjevně také velkým kulturním a náboženským nepochopením. Žít ve světě, kdy budeme říkat dětem a vnoučatům, tam na koupaliště nesmíš jít nebo tam jsou nebezpečné „no go“ zóny, je to poslední, co by si člověk jako rodič přál. Je smutné, že o tom rodiče v sousedních zemích už mohou pouze snít. Poselství nedávného výročí mistra Jana Husa (2014, 54) je aktuální i v této době, neboť pokud má nastat mír s bližním svým, musí být nejprve uzavřen mír člověka s bohem a také mír člověka se sebou samým. V dnešní zrychlené multikulturní době lze toto vnímat jako výzvu pro nás všechny, kteří se každodenně neustále za něčím ženeme, a kdy materiální blahobyť bohužel často přebíjí a utlačuje svět hodnotový, estetický a mravní. Nic nenahradí občasné pozastavení se a posezení s přáteli či rodinou, chybí častější a organizovaná pravidelná setkávání v rámci spolupráce a dialogu nejrůznějších kulturních komunit v rámci bydliště, což také dokazují výsledky provedeného výzkumu v multikulturní společnosti Německa.

Otázkou zůstává, jak se bude vyvíjet okolní svět v příštích dnech, týdnech a letech. Bude někdo následovat Velkou Británii? Jak dopadnou letošní prezidentské volby ve Francii a jak podzimní volby v Německu? A jak se změňme my, potažmo jak obstojí multikulturní soužití nejen v Německu, ale také v České republice nebo v celé Evropě? Kdy se změní a do jaké míry lze vůbec změnit naše vnímání vůči přistěhovalcům a jiným kulturám a naopak? Etická dimenze multikulturality vybízí bohaté Evropany k milosrdenství a pomoci bližnímu, který se ocitl v nouzi. Jedno je podle autorky jisté, Evropa jako kontinent není schopná ukotvit všechny ty, kteří zatouží po lepším komfortu, blahobytu a světlejší budoucnosti. Výsledky výzkumu jasně ukazují, že nezbytná integrace nově příchozích se neobejde v první řadě bez výuky jazyka a kulturních a historických reálií přijímající země, bez všeobecně platného dodržování zákonů a norem, ani bez vzájemné aktivní spolupráce, včetně vzájemného respektu a tolerance všech zúčastněných, tedy lidí nejrůznějších ras, kultur a národů. Pouze dialog založený na vzájemné toleranci, respektu jiných kultur a náboženství a dodržování stanovených zákonů, pravidel a norem a také aktivní spoluúčast všech zúčastněných v každodenním životě včetně pracovní sféry může vést ke klidnému soužití lidí různých kultur, ras a náboženství a eliminaci nebezpečných paralelních společností a uzavřených ghett.

Neboť máme to štěstí, že žijeme v nádherné zemi uprostřed Evropy a v blahobytu, musí být naším cílem najít efektivní a společné řešení, jak pomoci dosud vyloučeným lidem

nejlépe již na jejich území, a dokázat tak důstojně vstoupit všem do 21. stol. Globalizace, na které je vybudován náš blahobyť, zasáhla také chudé obyvatele, ti se nedají jen tak vyloučit. Naše globální hospodářské zájmy a hlad po nerostném bohatství podporují ještě stále špatné vlády, diktátory a rozdíly. Koneckonců jsou to naše zbraně, které v těchto konfliktech zabíjejí. Blahobyť jednoho je také v 21. stol. ještě postaven na nerostném bohatství a pracovní síle jiných kontinentů. V současné době zažíváme velký chaos, dokonce lze mluvit i o sociální světové válce nebo o válce hodnot stejně jako o bezcennosti, jež přizívají mnoho konfliktů. Je to vzpoura lidí, jež před sebou nevidí žádný cíl, a těch, kteří žijí frustrovaně na předměstích našich moderních evropských měst, a i z toho důvodu odchází mnoho ještě dětí a mladých lidí především z Francie, Německa, Belgie nebo Rakouska do Iráku nebo do Sýrie a připojuje se k těm, kteří byli jejich elitami vyloučeni. Následky vnitřních slabých hospodářských a sociálních struktur jsou katastrofální, a my nemůžeme do nekonečna dělat, že se nás to netýká. Úsilí mnoha nadšenců a dobrovolníků z řad humanitárních organizací už zdaleka není dostačující a efektivní. Obzvláště alarmující jsou bezpečnostní obavy obyvatel většinových společností z teroristických útoků, včetně obav ze ztráty vlastní identity, jak osobní, tak národní nebo celoevropské. Podle autorky se stále více zdá, že nebezpečí nehrozí jen mimo Evropu, nýbrž sama Evropa je napadena zevnitř ztrátou svých vlastních kulturních a mravních hodnot.

Autorka si je v souvislosti s tématem disertační práce dobře vědoma toho, že je zcela jistě snazší najít to, co nás spojuje, než překonat to, co nás rozděluje. Ale i to, co nás rozlišuje, je přesto třeba si ponechat a umět respektovat. Nejen přesně stanovené a platné zákony, pravidla a normy pro všechny obyvatele bez výjimky, ale především jednotná a společná evropská opatření v rámci azylové politiky mohou zaručit to, že naše děti a budoucí generace budou moci bezpečně žít i nadále v tak krásném koutu naší zeměkoule, jakou Evropa bezesporu je. Nezbyvá, než věřit v rámci globalizované společnosti ve zdravý rozum všech zainteresovaných politických a duchovních elit s cílem zachování naší společné evropské identity. Snad již není příliš pozdě.

Podle autorky nebýt lhostejný k sobě a druhým je důvodem neustálého hledání správných odpovědí a pravdy, úzce související s naší vlastní identitou. Aktuální téma etické dimenze multikulturality v souvislosti s mnohými nezodpovězenými otázkami je toho nesporným důkazem. Z disertační práce zřetelně vyplývá, že integrace nově příchozích do většinové společnosti nemůže mít pouze sociální nebo politický charakter, nýbrž především kulturní a etický rozměr. V procesu integrace je obzvláště důležitá oblast vzdělání, jen tak lze zanechat svou stopu ve společnosti a nalézt vlastní cestu. Multikulturní společnost může spolehlivě fungovat jen tam, kde se dobře pečuje o duši všech obyvatel bez ohledu na jejich etnický původ, kulturu a náboženství a hlavně tam, kde žije co nejvíce lidí bez předsudků a bez skrupulí, ale zato s respektem, tolerancí, poctivostí a odpovědností k sobě samému, druhým i přírodě. Protože je téma disertační práce nesmírně diskutabilní, nelze než ji zakončit otázkou. Budou výše uvedené projekty a navrhované možnosti

řešení dostačující pro poklidné spolubytí a soužití tak kulturně rozdílných lidí v budoucím přistěhovaleckém Německu, potažmo v multikulturní Evropě?

Autorka považuje téma své disertační práce za pro ni nesmírně obohacující jak po stránce odborné, tak i té lidské, neboť bez pokory, zdravého sebevědomí, tolerance a respektu vůči druhým a všemu cizímu nelze přistupovat v životě k žádným novým výzvám. Autorka se bude tématu etické dimenze multikulturality věnovat i nadále a v rámci své pedagogické činnosti bude získané poznatky aplikovat v českém prostředí.

8 SEZNAM LITERATURY

Aristoteles (1933). *Nikomachische Ethik*. Übersetzt und mit einer Einleitung und erklärenden Anmerkungen versehen von Dr. Theol. Eugen Rolfes. Verlag von Felix Meiner. Leipzig.

Bade, Klaus J. (1993). *Deutsche im Ausland. Fremde in Deutschland. Migration und Geschichte und Gegenwart*. C. H. Beck. München. ISBN 3406-359-612

Bade, Klaus J. (1990). *Aktuell Kontrovers: Ausländer, Aussiedler, Asyl in der Bundesrepublik Deutschland*. Hannover.

Bade, Klaus J. (2000). *Europa in Bewegung. Migration vom späten 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. München.

Barth, Theodor (2013). *Ansturm der Armen*. In: *Der Spiegel*. 52/2013

Beauftragte der Bundesregierung für Ausländerfragen (1999) (Hg.). *Migrationsbericht. Zu- und Abwanderung nach und aus Deutschland, Bamberg/Bonn/Berlin*. S. 29

Beauftragte der Bundesregierung für Ausländerfragen (2000). *Bericht über die Lage der Ausländer in der Bundesrepublik Deutschland*. Bonn. S. 237

Bělohradský, Václav (1991). *Přirozený svět jako politický problém. Eseje o člověku pozdní doby*. Československý spisovatel. Praha. ISBN 80-202-0279-X

Bock, Gisela (1986). *Zwangssterilisation im Nationalsozialismus. Studien zu Rassenpolitik und Frauenpolitik*. Opladen.

Bodenbender, Wolfgang (1976). *Zwischenbilanz der Ausländerpolitik*. Referat auf der Tagung der Südosteuropa-Gesellschaft in der Akademie Tutzing am 16. November 1976. Bonn-Lengsdorf.

Bolle, Cathy, Chemla, Chantal, Rastetter, Nicole (2006). *Klíč k náboženství. Co mají společného judaismus, křesťanství, islám a buddhismus?*. Albatros. Praha. ISBN 80-00-01679-6

Bonwetsch, Bernd (1993). *Sowjetische Zwangsarbeiter vor und nach 1945. Ein doppelter Leidensweg*. In: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 41/1993. H. 4. S. 532–546

Boris, Maria (1973). *Ausländische Arbeiter in einer Grossstadt*. Frankfurt.

Bouzar, Dounia (2016). *Život po Dáeši*. Grada. ISBN 978-80-271-0232-7

Bouzek, Jan (2008). *Jak se domluvit s jinými? Úvod do mezikulturní komunikace*. Triton. Praha. ISBN 978-80-7387-043-0

Brandes, Detlef (1969). *Die Tschechen unter deutschem Protektorat, Teil1:Besatzungspolitik, Kollaboration und Widerstand im Protektorat Böhmen und Mähren bis Heydrichs Tod (1939–1942)*. S. 154

Braun,Gerald,u. Hillebrand,Karl (1994). *Multikulturelle Gesellschaft in Deutschland*. Verlag Ferdinand Schöningh. Paderborn. ISBN 3-506-23977-5

Busche, Jürgen (1993). *Es ist ein Trauerspiel*. in *Süddeutsche Zeitung*. 26. 5. 1993

Buschkowsky, Heinz (2016). *Die andere Gesellschaft*. Ullstein. Berlin. ISBN 978-3-548-37624-0

Cohn-Bendit, Daniel, Schmid, Thomas (1992). *Heimat Babylon*. Hoffmann und Campe. S. 14

De Geus, Aart /2016). *Fünf Schritte zu einer erfolgreichen Integration*. in *Change. Integration. Teil der Gesellschaft werden*. Das Magazin der Bertelsmann Stiftung. 1/2016.

Dohnanyi, Johannes von (2016). *Wir müssen es schaffen*. in *Change. Integration. Teil der Gesellschaft werden*. Das Magazin der Bertelsmann Stiftung. 1/2016.

Dohse, Knuth (1981). *Ausländische Arbeiter und bürgerlicher Staat. Genese und Funktion von staatlicher Ausländerpolitik und Ausländerrecht. Vom Kaiserreich bis zur Bundesrepublik Deutschland*. Königstein.

Eibl-Eibesfeldt, Irenaus, König, Otto, Lummer, Heinrich (1993). *Einwanderungsland Europa? Graz*.

Elsner, Lothar (1976) *Belgische Zwangsarbeiter in Deutschland während des Ersten Weltkrieges*, In: *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*,24.

Elsner, Lothar,u. Lehmann,Joachim (1988). *Ausländische Arbeiter unter dem deutschen Imperialismus 1900 bis 1985*. Berlin. S. 155–182

Emcke, Carolin (2016). Gegen den Hass. S. Fischer Verlag GmbH., Frankfurt am Main. ISBN 978-3-10-397-231-3

Faust, Anselm (1986). Arbeitsmarktpolitik im deutschen Kaiserreich. Arbeitsvermittlung, Arbeitsbeschaffung und Arbeitslosenunterstützung 1890–1918. Vierteljahrschrift Sozial- und Wirtschaftsgeschichte. Beihefte.Nr. 79. Stuttgart. S. 228

Fištejn, Jefim (2016). Za humny je válka. Daranus. Praha. ISBN 978-80-87423-71-4

Freund, Florian, Bertrand Petz, K. Stuhlpfarrer (1990). Das Ghetto in Litzmannstadt (Lodz), in. Unser einziger Weg ist die Arbeit. Das Ghetto Lodz 1940–1944. Red.H.Loewy und G. Schoenberner. Wien. S. 17–31

Fritz-Bauer Institut, Hg. (1997). Überlebt und unterwegs: jüdische für Displaced Person im Nachkriegsdeutschland. Frankfurt am Main. S. 43

Georg, Enno (1963). Die wirtschaftlichen Unternehmungen der SS. Stuttgart

Gerlach, Christian (1999). Kalkulierte Morde. Die deutsche Wirtschafts- und Vernichtungspolitik in Weissrussland 1941–1944. Hamburg.

Gezer, Ozlem, Djuric, Milos (2014). Lebendtransport. In: Der Spiegel. 19/2014

Girard, René (2008). O původu kultury. Hovory s Pierpaolem Antonelle a Joanem Cesarem de Castro Rocha. Brno:Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 978-80-7325-164-2

Goos, Hauke (2014). Der vom Himmel fiel. Eine Meldung und ihre Geschichte. In Der Spiegel 19/2014

Gortz, Regina (2016). Freie Grundschulwahl verschärft soziale Trennung. in Change. Integration. Teil der Gesellschaft werden. Das Magazin der Bertelsmann Stiftung. 1/2016.

Grabner-Haider, Anton (2015). Die wichtigsten Philosophen. Marixwissen. Marixverlag in der Verlagshaus Romerweg GmbH, Wiesbaden. ISBN 978-86539-904-5

Grose-Wohrmann, Kerstin (2016, 09). Mit Musik leichter Deutsch. in Change. Integration. Teil der Gesellschaft werden. Das Magazin der Bertelsmann Stiftung. 1/2016.

Groth, Klaus-Henning (2016). Herausforderung und Chance zugleich. in Change. Integration. Teil der Gesellschaft werden. Das Magazin der Bertelsmann Stiftung. 1/2016.

Gruner, Wolf (1997). Der geschlossene Arbeitseinsatz deutscher Juden: zur Zwangsarbeit als Element der Verfolgung 1938–1943. Berlin. ISBN 3-926893-32-X

Guenon, René (2002). Krize moderního světa. Herrman a synové. Praha.

Habermas, Jürgen (1983). Diskursethik. Notizen zu einem Begründungsprogramm. In: Moralbewusstsein und kommunikatives Handeln. Suhrkamp. Frankfurt am Main.

Hanuš, Jiří, Vybíral, Jan (2005). Evropa, jaká je. in: Evropa a její duchovní tvář. Eseje-komentáře-diskuse. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). Brno. ISBN 80-7325-071-3

Hartmann, Rainer (2014). Marketing im Tourismus und Freizeit. UVK Lucius. Konstanz und München. ISBN 978-3-8252-3973-2

Hayali, Dunja (2016). Wahrheit braucht Zeit. in Change. Integration. Teil der Gesellschaft werden. Das Magazin der Bertelsmann Stiftung. 1/2016

Heckmann, Friedrich (1981). Die Bundesrepublik – ein Einwanderungsland? Zur Soziologie der Gastarbeiterbevölkerung als Einwandereriminität. Stuttgart.

Heid, Ludger (1995) Maloche-nicht Mildtätigkeit. Ostjüdische Arbeiter in Deutschland 1914–1923. Hildesheim.

Herbert, Ulrich (2001) Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. Verlag C.H.Beck München. ISBN 3-406-47477-2

Herbert, Ulrich (1999) Fremdarbeiter. Politik und Praxis des Ausländer-Einsatzes in der Kriegswirtschaft des Dritten Reiches, Bonn/Berlin.

Herbert, Ulrich, Orth, Karin, Dieckmann, Christoph (1998). Die nationalsozialistischen Konzentrationslager. Entwicklung und Struktur. 2 Bde. Göttingen.

Herbert, Ulrich (1991). Europa und der Reichseinsatz. Ausländische Zivilarbeiter. Kriegsgefangene und KZ-Häftlinge in Deutschland 1938–1945. Essen.

Herbst, Ludolf u. Goschler, Constantin (1989). Wiedergutmachung in der Bundesrepublik Deutschland. München.

Heyerová, Julie Amalie (2014). Die verlorenen Kinder. in Der Spiegel. Nr.45/10.11.14. Das grösste Nachrichten Magazin. Deutschland

Hogenová, Anna (2009). K problému multikulturality. in: Multikulturalismus a multikulturní výchova. Univerzita Karlova. Praha. ISBN 978-80-7290-392-4

Holá, Jana, Pikhart, Marcel (2014). The implementation of international communication system as a way to company efficiency. in: E+M Ekonomice a Management. E+M Economics and Management. roč.XVII. ISSN 1212–3609

Hoss, Rudolf (1963). Kommandant in Auschwitz. Autobiographische Aufzeichnungen.hg.v.Martin Broszat. München. S. 138

Houellebecq, Michel (2015). Podvolení. Copyright Michel Houellebecq and Flammarion. Paris. ISBN 978-80-207-1653-8

Jakubovská, Viera, Predanoczyová, Ľubica (2011). Multikultúrna výchova (rozvíjanie interkultúrnych kompetencií učiteľa). Nitra. ISBN 978-80-8094-983-9

Jandourek, Jan (2001). Sociologický slovník. Portál, s.r.o., Praha ISBN 80-7178-535-0

Josefová, Alena (2010). Multikulturnoe občestvo v Češskoj respublike i Germanii. in: Naukovij časopis nacionaljnogo ŗpedagog.universitetu i.M.P.Dragomanova:Pedagogični nauki. Vid-vo NPU imeni M.P.Dragomanova. Kyjev.

Josefová, Alena, Štýrský, Jiří (2011). K pojetí multikulturalismu při vzdělávání odborníků v cestovním ruchu: Multikulturalismus jako multiprblém. in: Vědecký výzkum a výuka jazyků IV., sborník příspěvků ze 4. mezinárodní konference. Gaudeamus. Hradec Králové. ISBN 978-80-7435-136-5

Josefová, Alena (2011). Multikulturalität als Multiproblem: Bedeutung und Notwendigkeit der Sprachenausbildung in der multikulturellen Gesellschaft. in: The Importance of learning professional foreign languages for communication between cultures. Fakulteta za logistiko. Celje. ISBN 978-961-6562-50-8

Josefová, Alena (2013). Jazykovoje obrazovanije v interkulturnom občestvje. in: Nepreryvnoje obrazovanije v interesach ustojčivovo razvitija. SPbGU. Sankt Peterburg. ISBN 978-5-8290-1263-2

Josefová, Alena (2013). Vliv kultury na interkulturní komunikaci. in: Vědecký výzkum a výuka jazyků. [Díl] 5, Komunikační sebereflexe a kompetence. Gaudeamus. Hradec Králové. ISBN 978-80-7435-323-9

Josefová, Alena, Štýrský, Jiří (2013). Problémy regionů v multikulturní Evropě. in: Hradecké ekonomické dny 2013. Díl I. Ekonomický rozvoj a management regionů. Gaudeamus. Hradec Králové. ISBN 978-80-7435-249-2

Josefová, Alena (2014). The Cultural Diversity as a Phenomenon of the Multicultural Society. in: Procedia Social and Behavioral Sciences. Elsevier. Amsterdam. ISSN 1877-0428

Josefová, Alena (2014). Etika a komunikace v manažerské praxi. in: Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky 2014. Magnanimitas. Brno. ISBN 978-80-87952-07-8

Josefová, Alena (2015). The importance of Ethics in the Process of Education in Today Globalised Society. in: SHS Web of Conferences. France. ISSN 2261-2424

Josefová, Alena, Štýrský Jiří (2015). Multiculturalism in Current Tourism: Can Tourism and Travelling Help to Improve the Tolerance and Understanding? in: SHS Web of Conference. EDP Science. France. ISSN 2261-2424

Josefová, Alena (2016). Obor management cestovního ruchu v současném multikulturním světě. in: Sborník příspěvků z konference a soutěže eLearning 2016. Gaudeamus. Hradec Králové. ISBN 978-80-7435-657-5

Josefová, Alena (2016). The Importance of Multicultural Education in Learning Process. in: ICERI 2016 Proceedings. IATED. Sevilla. ISBN 978-84-617-5895-1

Kambouri, Tania (2015). Deutschland im Blaulicht: Notruf einer Polizistin. Piper. München. ISBN 978-3-492-060-240

Kant, Immanuel (2014). Základy metafyziky mravů. Oikoymenh. 2014 ISBN 978-80-7298-501-2

Kelek, Necla (2012). Chaos der Kulturen. Die Debatte um Islam und Integration. Kiepeheuer, Witsch. Köln. ISBN 978-3-462-04428-7

Klauder, Wolfgang (1993). Deutschland im Jahr 2030: Modellrechnungen und Visionen. in: Deutsche im Ausland, Fremde in Deutschland. C. H. Beck. München. ISBN 3406-359-612

Kleinschmidt, Kilian (2015). Weil es um die Menschen geht. ECON.
ISBN 978-3-430-20180-3

Klessmann, Christoph (1974) Klasensolidaritat und nationales Bewusstsein. Das Verhältnis zwischen der Polnischen Berufsvereinigung (ZZP) und den deutschen Bergarbeitergewerkschaften im Ruhrgebiet 1902–1923, in IWK10

Knoke, Anton (1911). Ausländische Wanderarbeiter in Deutschland. Vlg.A. Deichert. Leipzig.

Komensky, Jan, Amos (1992). Obecna porada o naprave veci lidskych. Svoboda. Praha. ISBN 80-205-0224

Krieger, Karen (2016). Eine Reise durch das islamische Deutschland. Rowohlt-Berlin Verlag GmbH. Berlin. ISBN 978-87-1134-832-7

Kropacek, Lubos (2003). Duchovni cesty islamu. Vysehrad. Praha. ISBN 80-7021-613-1

Kropacek, Lubos (2008). Sufismus. Dejiny islamske mystiky. Vysehrad. Praha. ISBN 978-7021-817-4

Lanqueur, Walter (2007). Menici se tvar antisemitismu – od staroveku do dnesnich dnu. Nakladatelstvi Lidove noviny. Praha. ISBN 978-80-7106-927-0

Lederer, Harald W., u. Axel Nickel (1997). Illegale Ausländerbeschäftigung in der Bundesrepublik Deutschland, hrsg.vom Forschungsinstitut der Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.

Leick, Romain (2016). Schwarzer als Houellebecq. In Der Spiegel 21/2016. Das deutsche Nachrichten-Magazin. Deutschland.

Lipovetsky, Gilles (2007). Paradoxni ˇstesti. Esej o hyperkonzumni spolecnosti. Prostor. Praha. ISBN 978-80-7260-184-4

Lueckel, Gordon, Thiele, Johannes (2009). Deutschland. Das Land. Erleben, was es bedeutet. Thiele Verlag. Munchen und Wien. ISBN 978-3-85179-078-8

Luft, Stefan (2007). Abschied von Multikulti. Wege aus der Migrationskrise. Resch Verlag. Grafelingen. ISBN 978-3-935-19746-5

Luft, Stefan (2016). Die Flüchtlingskrise. Ursachen. Konflikte. Folgen. Verlag C. H. BECK Wissen. München. ISBN 978-3-406-69072-3

Maletzke, Gerhard (1996). Interkulturelle Kommunikation. Zur Interaktion zwischen verschiedener Kulturen. Westdeutscher Verlag. ISBN 978-3-322-80350-4

Markwort, Helmut (2015). Nicht verfolgte Zuwanderer müssen schneller zurück. in Focus. Nr. 36/15, 29. August 2015

Mason, Timothy W. (1976). Zur Lage der Frauen in Deutschland 1930-1940. Wohlfahrt, Arbeit und Familie. in: Gesellschaft. Beiträge zur Marxschen Theorie 6. Frankfurt.

Maurer, Trude (1985) Medizinalpolizei und Antisemitismus. Die deutsche Politik der Grenzsperrung gegen Ostjuden im Ersten Weltkrieg. in: Jahrbücher für die Geschichte Osteuropas 33.

Maurer, Trude (1986) Ostjuden in Deutschland, 1918-1933. Hamburg.

McRae, Verena (1980). Die Gastarbeiter. Daten. Fakten. Probleme. München.

Mistr Jan Hus (2014). Řeč o míru. in: Na každý den 2015. Kalich Praha. S. 54

Münkler, Marina und Herfried (2016). Die neuen Deutschen. Ein Land vor seiner Zukunft. In DE Magazin Deutschland. 3/2016

Murphy, Richard C. Gastarbeiter im Deutschen Reich, Polen in Bottrop 1891–193. Wuppertal

Neubert, Wolfram (1964). Europäische Integration contra Nation und Völkerverständigung. Berlin. DDR

Orth, Karin (1999). Das System der nationalsozialistischen Konzentrationslager. Hamburg.

Patočka, Jan (1996). Příspěvek k reflexi fenoménu výchovy dnes. In Hledání učitele. Škola a vzdělání v proměnách času. PF UK Praha. ISBN 80-96039-09-9

Pelcová, Naděžda (2009). Sémantické modely multikulturality a jejich axiologické dimenze. in: Multikulturalismus a multikulturní výchova. Univerzita Karlova. Praha. ISBN 978-80-7290-392-4

Pikhart, Marcel (2013). Interkulturní komunikace v globálním obchodě. in: Perspektiva interkulturního managementu. Gaudeamus. Hradec Králové. ISBN 978-80-7435-255-3

Plato, Alexander (1985). Fremde Heimat. Zur Integration von Flüchtlingen und Einheimischen in die Neue Zeit. in: Lutz Niethammer u. a. (Hg.): Wir kriegen jetzt andere Zeiten. Berlin/Bonn

Popp, Maxmilian, Röbel, Swen (2013), Wohnung statt Container, in Der Spiegel, Nr.35/26.8.13. Das grösste Nachrichten Magazin. Deutschland.

Průcha, Jan (2011). Multikulturní výchova: Příručka (nejen) pro učitele. 2. vydání, Praha. Tritton. ISBN 978-80-7387-502-2

Rohe, Mathias (2016). Der Islam in Deutschland. Eine Bestandsaufnahme. Verlag. C. H. Beck. München. ISBN 978-3-406-69807-1

Sansal, Boualem (2015). 2084. Ende der Welt. Aus dem Französischen von Vincent von Wroblewsky. Merlin Verlag. Gifkendorf-Vastorf.

Sartori, Giovanni (2011). Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Dokořán. Praha. ISBN 978-80-7363-380-6

Scott, John, Marshall, Gordon (2005). Oxford Dictionary of Sociology. Oxford University IBN 978-0-19-860987-2

Seeber, Eva (1964). Zwangsarbeiter in der faschistischen Kriegswirtschaft. Die Deportation und Ausbeutung polnischer Bürger unter besonderer Berücksichtigung der Lage der Arbeiter aus dem sog.Generalgouvernement 1939–1945. Berlin. S. 98,181

Semrádová, Ilona (2003). Paradigma komunikace a technologie vzdělávání. Univerzita Hradec Králové. FIM. Gaudeamus. ISBN 80-7041-629-7

Schirach, Ferdinand von (2015). Die Würde ist antastbar. Piper Verlag GmbH. München. Berlin. ISBN 978-3-492-30-772-7

Sobczak, Jacek (1967). Die polnischen Wandarbeiter in Deutschland in den Jahren 1919–1939 und ihre Behandlung. in Fremdenpolitik des Imperialismus. H. 2. Rostock

Stimmer, Franz (2000). Lexikon der Sozialpädagogik und der Sozialarbeit. R. Oldenbourg Verlag München Wien. ISBN 3-486-25369-7

Streit, Christian (1978). Keine Kameraden. Die Wehrmacht und die sowjetischen Kriegsgefangenen 1941–1945. Stuttgart. S. 136

Štáhlavský, David (2006). Německo mezi řády. Radioservis. Praha. ISBN 80-8612-45-9

United States Strategic Bombing Survey (USSBS) (1945). The Effects of Strategic Bombing on the German War Economy. Washington.

Van Ackeren, M., Blau, G., Elflein, C. (2015). Noch drei Tage bis Deutschland. in Focus. Nr. 36/15. 29. August 2015

Vítek, Miloš (2007,6). Kultura jako systém. In Systémové pojetí kultury. Univerzita Hradec Králové. Fakulta humanitních studií. Ústav filosofie a společenských věd. Hradec Králové. ISBN 978-80-7041-213-8

Waldenfels, Bernhard (1999). Znepokojivá zkušenost cizího. Oikoymenh. Praha. ISBN 80-8600-549-6

Willkop, Eva-Maria, Wiemer, Claudia (2003). Was ist emotionale Intelligenz? in: Auf neuen Wegen. Max-Hueber Verlag. ISBN 3-19-001640-2

Winkler, Beate (1992). Zukunftsangst Einwanderung. Beck-Verlag. München.

Zunkel, Friedrich (1970) Die ausländischen Arbeiter in der deutschen Kriegswirtschaftspolitik des Ersten Weltkriegs, in: Entstehung und Wandel der modernen Gesellschaft. Festschrift für Hans Rosenberg zum 65. Geburtstag, hg. von Gerhard A. Ritter. Berlin S. 280–311

9 PŘÍLOHY

9.1 Seznam tabulek

Tab. 1: Cizinci v Německé říši, 1871–1910 (zdroj: Herbert, 2001)

Tab. 1: Ausländer im Deutschen Reich, 1871 bis 1910. in: Herbert, Ulrich (2001) Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. Verlag C.H.Beck München. S. 23 ISBN 3-406-47477-2

Tab. 2 : Zahraniční pracovníci v Prusku 1906, 1910, 1913

Tab. 2 : Ausländische Arbeiter in Preußen 1906, 1910, 1913. in: Herbert, Ulrich (2001) Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. Verlag C.H.Beck München. S. 25 ISBN 3-406-47477-2

Tab. 3: Zahraniční pracovníci v Německu 1923–1936 (v tis.)

Tab. 3: Ausländische Arbeiter in Deutschland 1923 bis 1936 (in 1000). in: Herbert, Ulrich (2001) Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. Verlag C. H. Beck München. S. 122 ISBN 3-406-47477-2

Tab. 4: Pracující cizinci podle země původu, hospodářských odvětví a pracovního zařazení, 1933

Tab. 4: Erwerbstätige Ausländer nach Herkunftsland, Wirtschafts-zweigen und Stellung im Beruf, 1933. in: Herbert, Ulrich (2001) Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. Verlag C. H. Beck München. S. 123 ISBN 3-406-47477-2

Tab. 5 : Civilní pracovníci a váleční zajatci ze Sovětského svazu v různých hospodářských odvětvích, srpen 1944, v tis.

Tab. 5: Sowjetische Zivilarbeiter und Kriegsgefangene in verschiedenen Wirtschaftszweigen, August 1944, in 1000. in: Herbert, Ulrich (2001) Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. Verlag C. H. Beck München. S. 143 ISBN 3-406-47477-2

Tab. 6 : Zahraniční pracovníci v německém válečném hospodářství, 1939–1944

Tab. 6 : Ausländische Arbeitskräfte in der deutschen Kriegswirtschaft 1939 bis 1944. in: Herbert, Ulrich (2001) Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. Verlag C. H. Beck München. S. 145 ISBN 3-406-47477-2

Tab. 7 : Zahraniční civilní pracovníci a váleční zajatci podle státní příslušnosti a hospodářských odvětví, srpen 1944

Tab. 7 : Ausländische Zivilarbeiter und Kriegsgefangene nach Staatsangehörigkeit und Wirtschaftszweigen, August 1944. in: Herbert, Ulrich (2001) Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. Verlag C. H. Beck München. S. 148 ISBN 3-406-47477-2

Tab. 8 : Obyvatelstvo, vyhnanci a uprchlíci z NDR ve Spolkové republice, 1950–1960, změny v porovnání s předešlým rokem, v tis.

Tab. 8 : Bevölkerung, Vertriebene und DDR-Flüchtlinge in der Bundesrepublik, 1950 bis 1960, in Veränd. im Vgl. zum Vorjahr, in 1000. in: Herbert, Ulrich (2001) Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. Verlag C. H. Beck München. S. 194 ISBN 3-406-47477-2

Tab. 9: Délka pobytu ve Spolkové republice dle státní příslušnosti, r. 1981

Tab. 9: Aufenthaltsdauer in der Bundesrepublik nach Staatsangehörigkeit 1981. in: Herbert, Ulrich (2001) Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. Verlag C. H. Beck München. S. 226 ISBN 3-406-47477-2

Tab. 10: Cizinci na území Spolkové republiky, 1960–1998, v tis.

Tab. 10: Ausländer im Bundesgebiet, 1960 bis 1998, in Tausend. in: Herbert, Ulrich (2001) Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. Verlag C. H. Beck München. S. 233 ISBN 3-406-47477-2

Tab. 11: Cizinci na území Spolkové republiky, 1983–1998

Tab. 11: Ausländer im Bundesgebiet, 1983 bis 1998. in: Herbert, Ulrich (2001) Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. Verlag C. H. Beck München. S. 286 ISBN 3-406-47477-2

Tab. 12: Příchody a odchody cizinců, 1973–1995, v tis.

Tab. 12: Zu- und Fortzüge von Ausländern, 1973 bis 1995, in 1000. in: Herbert, Ulrich (2001) Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. Verlag C. H. Beck München. S. 286 ISBN 3-406-47477-2

Tab. 13: Cizinci ve Spolkové republice podle zvolené státní příslušnosti, 31. 12. 1998

Tab. 13: Ausländer in der Bundesrepublik nach ausgewählten Staatsangehörigkeiten, 31. 12. 1998. in: Herbert, Ulrich (2001) Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. Verlag C. H. Beck München. S. 290 ISBN 3-406-47477-2

9.2 Seznam grafů

Graf č. 1: Věk respondentů a jejich počet (zpracováno autorkou dle dat výzkumu)

Graf č. 2: Pohlaví respondentů (zpracováno autorkou dle dat výzkumu)

Graf č. 3: Vyšší počet migrantů a cizinců v Německu vnímám spíše jako obohacení/ohrožení (zpracováno autorkou dle dat výzkumu)

Graf č. 4: Zažil jste někdy při setkání s jinými kulturami nějaký kulturní šok? (zpracováno autorkou dle dat výzkumu)

Graf č. 5: Je dostatečně podporovaná výuka cizích jazyků v rámci multikulturní společnosti v Německu? (zpracováno autorkou dle dat výzkumu)

Graf č. 6: Existují podle vás nějaké možnosti zlepšení soužití tolika rozdílných lidí? (zpracováno autorkou dle dat výzkumu)

9.3 Dotazník

Ethische Dimension der Multikulturalität (der Fragebogen)

1. Alter
2. Geschlecht
3. Nationalität
4. Beruf
5. Finden Sie die höhere Anzahl von Migranten und Ausländer in Deutschland eher als Bedrohung oder Bereicherung? Warum?
6. Charakterisieren Sie die kulturelle Vielfalt in Deutschland.
7. Haben Sie mals beim Treffen mit anderen Kulturen einen Kulturschock erlebt?
8. Wird die Fremdsprachenbildung im Rahmen der multikulturellen Gesellschaft in Deutschland genügend unterstützt? (konkret)
9. Gibt es Ihrer Meinung nach einige Verbesserungsmöglichkeiten des Zusammenlebens so vieler unterschiedlichen Leute? Welche?